

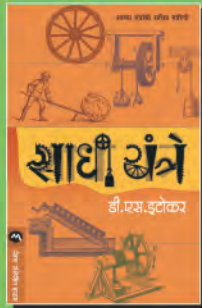

मेहता मराठी ग्रंथजगत

फेब्रुवारी, २०१८ • पृष्ठे १०० • किंमत : ₹ १५
• वर्ष अठरावे • अंक दुसरा

आवर्जून वाचावे

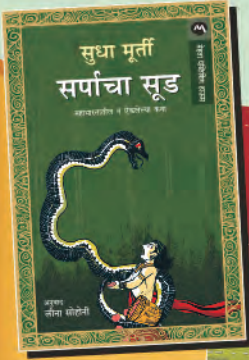
मेहता मराठी ग्रंथजगत : फेब्रुवारी, २०१८ १

सुधा मूर्ती

यांच्या
पुस्तकांचे प्रकाशन

सर्पाचा सूड

तीन हजार टाके

सुधा मूर्ती यांच्या 'तीन हजार टाके' आणि 'सर्पाचा सूड' या पुस्तकांचं प्रकाशन पुणे येथे करण्यात आलं. या प्रसंगी पुस्तकांच्या अनुवादक लीना सोहोनी, लेखिका सुधा मूर्ती, समीक्षक वीणा देव आणि मेहता पब्लिशिंग हाऊसचे संस्थापक अनिल मेहता.

मेहता मराठी ग्रंथजगत

। फेब्रुवारी २०१८ । वर्ष अठरावे । अंक दुसरा ।

मांडणी-अक्षरजुळणी

मेहता पब्लिशिंग हाऊस

संपादक-मुद्रक-प्रकाशक

सुनील मेहता,

१९४१ सदाशिव पेठ, माडीवाले कॉलनी,

बाजीराव रोड, टेलिफोनभवनसमोर,

पुणे - ४११ ०३०

फोन : ०२०-२४४७६९२४

२४४७५४६२

E-mail : mmgj@mehtapublishinghouse.com

संपादक

सुनील मेहता

कार्यकारी संपादक

शंकर सारडा

संपादन सहाय्य

अंजली पटवर्धन

अंकाची किंमत १५ रु.

वर्गणी

मनीऑर्डरने अथवा

ऑनलाईन पाठवावी.

प्रसिद्धी

दरमहा ११ तारखेस

अनुक्रमणिका

संपादकीय	४	अडॉल्फ हिटलर	४०
पधारो म्हारे देस...	१०	कुंती	५४
प्रासंगिक	१८	शब्द शब्द जपून ठेव...	७४
वृतान्त	२०	स्मरण	८०
उपक्रम	२२	अभिप्राय	८६
पुस्तक परिचय		बालनगरी	९४
हेचि दान देगा देवा!	२८		

'मेहता मराठी ग्रंथजगत' हे मासिक मालक, मुद्रक व प्रकाशक सुनील अनिल मेहता यांनी जय गणेश ऑफसेट, २०/१डी/१अ, सोमवार पेठ, महाराजा लाज मागे, पुणे- ४११०११ येथे छापून मेहता होम, १वर मजला, १९४१, सदाशिव पेठ, पुणे - ४११०३० येथे प्रसिद्ध केले. संपादक - सुनील अनिल मेहता.

'Mehta Marathi Granth Jagat' monthly is owned, Printed & Published by Sunil Anil Mehta, Printed at Jai Ganesh Offset, 20/1D/1A, Somvar Peth, Behind Maharaja Lodge, Pune - 411 011 & Published at Mehta Home, 1 & 2 Floor, 1941, Sadashiv Peth, Pune - 411 030. Editor - Sunil Anil Mehta.

मेहता मराठी ग्रंथजगत : फेब्रुवारी २०१८ । ३

गुजराती-मराठी सेतू

मराठी सारस्वताचा, सारस्वतकारांचा विशेषत्वाने गौरव करण्यासाठी म्हणा किंवा साहित्याच्या विविध पैलूंना स्पर्श करण्यासाठी म्हणा, साहित्य संमेलनाची परंपरा महाराष्ट्रात सुरू झाली; मात्र त्याला केवळ 'मराठी साहित्य संमेलन' असं न संबोधता 'अखिल भारतीय मराठी साहित्य संमेलन' असं संबोधलं जातं. या संबोधनातील 'भारतीय' या शब्दाचं काय प्रयोजन असावं? तर मराठीखेरीज अन्य भाषांतील साहित्याबद्दल, साहित्यिकांबद्दल मराठी वाचक-लेखकांनी जाणून घ्यावं, एकमेकांच्या साहित्यकृतींचं अनुवादाच्या माध्यमातून आदान-प्रदान करावं, एकमेकांच्या सांस्कृतिक, सामाजिक पर्यावरणाची माहिती करून घ्यावी, असा 'भारतीय' शब्द योजण्यामागचा हेतू असू शकतो. भारतीयत्वाची ही भावना जागवत या वेळचं साहित्य संमेलन गुजरातमध्ये बडोदा येथे होतं आहे.

बडोदा इथे होणाऱ्या या साहित्य संमेलनाच्या निमित्ताने गुजरातीतून मराठीत अनुवादित झालेल्या आमच्या काही साहित्यकृतींवर एक दृष्टिक्षेप टाकणं औचित्यपूर्ण ठरेल असं वाटतं. एखादी साहित्यकृती एका भाषेतून दुसऱ्या भाषेत अनुवादित करणं म्हणजे केवळ भाषांतर नसतं, तर मूळ साहित्यकृतीतील सांस्कृतिक, सामाजिक वातावरण आणि संवेदनाविश्व आपल्या भाषेत परिणामकारतेने उतरवणं अभिप्रेत असतं. आमच्या गुजराती-मराठी सेतूने ते साध्य केलं आहे, असं आम्हाला वाटतं.

दिनकर जोषी हे गुजराती साहित्यातील एक ज्येष्ठ/श्रेष्ठ साहित्यिक. त्यांच्या 'अंकरहित शून्याची बेरीज' आणि 'रामायणातील पात्रवंदना' या साहित्यकृतींचा अनुवाद अंजनी नरवणे यांनी केला आहे. 'अयोध्येचा रावण आणि लंकेचा राम', 'कालपुरुष', 'महामानव सरदार पटेल', 'महाभारतातील मातृवंदना', 'महाभारतातील पितृवंदना' या पुस्तकांचा अनुवाद सुषमा शाळिग्राम यांनी केला आहे, तर 'अ-मृत पंथाचा यात्री' या कादंबरीचा अनुवाद सुषमा करोगल यांनी केला आहे.

'अंकरहित शून्याची बेरीज' या कादंबरीत झपाट्यानं बदलत चाललेल्या शहरी जीवनातील ढासळत चाललेली व्यावसायिक आणि वैयक्तिक

नीतिमूल्यं या पार्श्वभूमीवर तीन पिढ्यांचं वास्तव चित्रण केलं आहे. अनेक रामायणे, प्रचलित लोकगीते, लोककथा, श्रुतिकथा ह्यातून मांडल्या गेलेल्या वेगवेगळ्या कल्पनांचं सार एका विशिष्ट अनुभूतीदाखल सुग्रथित करण्याचा प्रयत्न जोषी यांनी 'अयोध्येचा रावण आणि लंकेचा राम' या कादंबरीतून केला आहे. राम आणि रावण या व्यक्तिरेखांचा थोड्या वेगळ्या अंगाने वेध घेण्याचा आणि त्या अनुषंगाने जीवनातील अंतिम सत्याचा शोध घेण्याचा प्रयत्न या कादंबरीतून केला आहे. 'कालपुरुष' या कादंबरीत गौतम या व्यक्तिरेखेच्या माध्यमातून कालपुरुषाचा महिमा जोषींनी सांगितला आहे. कालपुरुषाला शरण जाण्यातच शहाणपणा आहे, असा संदेश या कादंबरीतून मिळतो. 'महामानव सरदार पटेल' ही सरदार वल्लभभाई पटेल यांच्या जीवनावर लिहिलेली चरित्रात्मक कादंबरी आहे. रूढअर्थाने बालपण, तारुण्य, वार्धक्य असा पटलांचा जीवनपट न मांडता १९४५-१९५० या त्यांच्या जीवनातील महत्त्वपूर्ण कालखंडाचं या कादंबरीत प्राधान्याने चित्रण केलं गेलं आहे.

'अ-मृत पंथाचा यात्री' ही रवीन्द्रनाथ टागोरांच्या जीवनावरील कादंबरी आहे. साहित्यकार, संगीतकार, चित्रकार रवीन्द्रनाथांच्या कलासक्ततेचा वेध या कादंबरीतून घेतला आहे. 'महाभारतातील मातृवंदना' या पुस्तकात महाभारतातील स्त्री व्यक्तिरेखांचा अभ्यासपूर्ण वेध घेतला आहे, तर 'महाभारतातील पितृवंदना' या पुस्तकात महाभारतातील पुरुष व्यक्तिरेखांचा. 'रामायणातील पात्रवंदना' या पुस्तकातून रामायणातील व्यक्तिरेखांचा अभ्यासपूर्ण धांडोळा घेतला आहे.

ध्रुव भट्ट हे आणखी एक गुजराती साहित्यिक. त्यांच्या मूळ गुजराती भाषेतील कादंबऱ्या आम्ही मराठीत आणल्या आहेत. त्या अनुवादित कादंबऱ्यांची शीर्षकं आहेत 'अतरापी', 'तत्त्वमसी', 'अकूपार', 'सागरतीरी'. यांपैकी 'अतरापी'चा अनुवाद सुषमा शाळिग्राम यांनी केला आहे आणि बाकीच्या तीन कादंबऱ्यांचा अनुवाद अंजनी नरवणे यांनी केला आहे.

'अतरापी' ही कादंबरी कौलेयक आणि सारमेय या दोन कुत्र्यांभोवती फिरते. हे दोघं भाऊ आहेत. या दोन व्यक्तिरेखांच्या माध्यमातून जीवनदर्शन घडविण्याचा प्रयत्न भट्ट यांनी या कादंबरीतून केला आहे. 'तत्त्वमसी'च्या अठरा वर्षांनी भारतात परतलेल्या नायकाच्या माध्यमातून पुनर्जन्म, स्वतःचं अस्तित्व, जन्मजन्मांतर, माया, ईश्वर, पामर आणि परम याबद्दलचं चिंतन प्रकटलं आहे. 'अकूपार' या कादंबरीचा तरुण नायक पृथ्वी या विषयावरची चित्रं रेखाटण्यासाठी गीरमध्ये जाऊन राहतो. तिथल्या वास्तव्यात त्याला आलेल्या अनुभवांचं प्रत्ययकारी चित्रण या कादंबरीतून केलं आहे. 'सागरतीरी'चा नायक तरुण अभियंता आहे. सौराष्ट्रातील समुद्र किनाऱ्यावर

विरळ वस्ती असलेल्या प्रदेशात कामानिमित्त काहीशा अनिच्छेने गेलेला नायक त्या प्रदेशात, तिथल्या माणसांमध्ये रमतो. त्याची ही हृद्य कहाणी.

वर्षा अडालजा या गुजराती साहित्यिक आहेत. त्यांची 'अणसार' ही कादंबरी आम्ही मराठीत आणली आहे. कुष्ठरुग्णांच्या उपेक्षित जीवनाचं, त्यांच्या शारीरिक आणि मनोवेदनांचं वास्तव चित्रण त्यांनी या कादंबरीतून केलं आहे. या कादंबरीचा अनुवाद केला आहे अंजनी नरवणे यांनी.

गुजरातीमधील प्रथितयश साहित्यिक रजनीकुमार पंड्या यांची 'कुंती' ही कादंबरी आम्ही नुकतीच मराठी आणली आहे. अनुवादक आहेत प्रा. सुधीर कौठाळकर. या कादंबरीतील संपादित अंश आम्ही याच अंकात दिलेला आहे.

तर गुजराती साहित्यसृष्टीतील या साहित्यकृती आम्ही मराठीत आणल्या आणि मराठी वाचकांनी या साहित्यकृतींचं चांगलं स्वागत केलं. या साहित्यकृतींच्या निमित्ताने आमच्या संग्रहात वैविध्यपूर्ण विषयांची भर पडली. या चांगल्या साहित्यकृती वाचकांपर्यंत पोहोचविण्याचं समाधान आम्हाला मिळालं. या साहित्यकृतींच्या द्वारे (विशेषतः ध्रुव भट्ट यांच्या कादंबऱ्यांतून) गुजरातमधील काही प्रदेशाचं आणि तेथील लोकजीवनाचं प्रतिबिंब पडलेलं दिसतं. मुख्य म्हणजे साहित्याला प्रांत, भाषा यांची मर्यादा बांधून ठेवू शकत नाही. सगळीकडे माणूस हा माणूसच असतो, याचा पुन्हा एकदा प्रत्यय आला.

दिनकर जोषी आणि ध्रुव भट्ट या दोन्ही साहित्यिकांच्या लेखनातून परंपरेची ओढअधोरेखित होते. ध्रुव भट्ट तर परंपरेकडून आदिमतेकडे जाताना दिसतात. निसर्गाची असीमता आणि त्या पार्श्वभूमीवर माणसाचं स्वसंवादी होणं भट्ट यांच्या कादंबऱ्यांतून प्रत्ययाला येतं. जोषी आणि भट्ट जीवनाचं व्यापक, अर्थपूर्ण दर्शन घडवतात. त्यांच्या साहित्यकृतींची ही वैशिष्ट्ये मराठी वाचकांपर्यंत पोहोचली आहेत ती सुषमा शाळ्विग्राम आणि अंजनी नरवणे यांच्या अनुवादांमुळे.

तेव्हा गुजराती-मराठी या सेतूवरून चालताना भावनांची आणि विचारांची अपार समृद्धता प्रत्ययाला आली. बडोदा येथील साहित्य संमेलनही अशाच समृद्धीचा प्रत्यय देईल, हीच अपेक्षा!

मेहता मराठी ग्रंथजगत

नवनवीन पुस्तकांच्या अद्ययावत माहितीसाठी
आजच वर्गणीदार व्हा.

आमच्या छापील अंकाची वर्गणी

त्रैवार्षिक वर्गणी ३५० रुपये

पंचवार्षिक वर्गणी ५०० रुपये

डिजिटल अंकाची वर्गणी

त्रैवार्षिक वर्गणी ३०० रुपये

पंचवार्षिक वर्गणी ४०० रुपये

आमच्या पुस्तकांविषयी आणि नवीन योजनांविषयी
जाणून घेण्यासाठी

सर्व ग्रंथालयांना नम्र विनंती

कृपया आपला संपूर्ण पत्ता, (तालुका, जिल्हा, पिनकोडसहित),
मेल-आयडी, फोन नंबर, मोबाईल नंबर ही माहिती
आमच्या खालील व्हॉट्स अप नंबरवर कळवावी.

९४२०५९४६६५

मेहता मराठी ग्रंथजगत : फेब्रुवारी २०१८ । ७

वाचकांसाठी सुवर्णसंधी!

WORDPOWER

Books | Toys | Stationery | Music | Movies | Games

बेळगाव / कोल्हापूर / औरंगाबाद

पुस्तके, खेळणी, स्टेशनरी, म्युझिक, मूव्ही, गेम्स अन्यही बरेच काही आता वर्डपॉवरच्या एकाच दालनात उपलब्ध आहे. सुट्टीचा आनंद पुरेपूर लुटण्यासाठी अवश्य भेट द्या.

बेळगाव, कोल्हापूर, औरंगाबाद येथील वर्डपॉवरचा पत्ता पुढीलप्रमाणे पहिला मजला, भंडारी कॅपिटल, कॉसमॉस बँकेच्या वर, खानापूर रोड, टिळकवाडी, बेळगाव-५९०००६. टेलिफोन क्र. (०८३१)-४२००६७६
शॉप नं १, ग्राऊंड फ्लोअर, अथर्व एम्पायर, ताराबाई पार्क, कोल्हापूर-४१६००३. टेलिफोन क्र.(०२३१)-६६१७६२५/२६
शॉप नं. - जी/१५, प्रोजेन मॉल, चिखलठाणा, एमआयडीसी, औरंगाबाद - ४३१००६.

संपर्क. ९८९०३९७१९८ / ९९६०३०९८०८

अधिक माहितीसाठी संपर्क
www.wordpowerbookshop@gmail.com

Find us on
Facebook

<https://www.facebook.com/mehta.publishinghouse>

८ । फेब्रुवारी २०१८ : मेहता मराठी ग्रंथजगत

सर्व प्रकारची महाविद्यालयीन पुस्तके, युपीएसी, एमपीएसी, सेट-नेट, इंजीनियरिंग, मेडिकल, मॅनेजमेंट, सायन्स, कॉम्प्युटर इ. विविध विषयांवरील क्रमिक व संदर्भ पुस्तके यांचे माहेरघर

मेहता बुक सेलर्स

३२२, भाऊसिंगजी रोड, भवानी मंडपाजवळ,
कोल्हापूर ४१६ ०१२.

वेळ : सकाळी ९.३० ते रात्री ८ (शनिवारी बंद)

फोन : (०२३१) २५४२९०१/२५४२३०४/२५४१८८१

Email : mehtabooksellers@gmail.com

 amazon

 dailyhunt

 GET IT ON
Google Play

यांच्या संयुक्त विद्यमाने

नाहीत स्कॅन केलेली पाने किंवा नाहीत पीडीएफ्स...

मराठीत प्रथमच, खरीखुरी eBooks युजर फ्रेंडली, वाचायला सोपी,
सोयीस्कर- थेट तुमच्या कॉम्प्युटर, आयपॅड आणि अॅन्ड्रॉइड टॅब्लेटवर!

इथे मिळतील ई-बुक्स...

eBooks

www.amazon.in

m.dailyhunt.in

play.google.com

Online पुस्तके खरेदी करा www.mehtapublishinghouse.com

मेहता मराठी ग्रंथजगत : फेब्रुवारी २०१८ । ९

पधारो म्हारे देस...

प्रवास जयपूर लिटरेचर फेस्टिव्हलचा...

-योजना यादव,
संपादक, मेहता पब्लिशिंग हाऊस

भारतीय साहित्य उद्योग वेगाने वाढतो आहे. जगाला आकर्षित करतो आहे. या साहित्य चळवळीला पाठबळ देण्यासाठी 'जयपूर लिटरेचर फेस्टिव्हल' हे सशक्त माध्यम आहे. या व्यासपीठावर जगभरातल्या भाषांचं अस्तित्व आढळतं; पण मराठीसह अनेक भारतीय भाषांमध्ये आणि त्यांच्या साहित्य व्यवहारांमध्ये या महोत्सवाबद्दल अनास्था आहे. प्रादेशिक भाषांनी स्वतःचा परीघ वाढवण्यासाठी अशा महोत्सवांना हजेरी लावणं गरजेचं आहे. स्वतःचं अस्तित्व सिद्ध करण्यासाठी तिथं सहभाग नोंदवणं गरजेचं आहे.

मरु म्हणजे वाळवंट. तर 'मरु सागर' ही सागर आणि वाळवंटाला जोडणारी रेल्वे. वर्षातनं एकदा जिथं जगभरातल्या भाषा एकमेकींच्या भेटीला येतात, त्या जयपूरला जायला याहून चांगलं वाहन ते काय असणार! जयपूर जवळ येतं तसं मरु सागरच्या खिडकीतून क्षितिजापर्यंत पसरलेलं माळरान, मधुर पाण्याचे छोटेखानी घाट आणि रेल्वेरुळाशेजारच्या वस्तीतल्या पोरांचे हवेत लहरणारे पतंग दिसायला लागतात. आणि मनात 'पधारो म्हारे देस'चं पार्श्वसंगीत झंकारायला लागतं. शहर आणखी जवळ आलं की हे चित्र क्षणार्धात पालटतं आणि त्याच खिडकीबाहेरचा अवकाश उंच इमारती, मोठाले पूल आणि शहरी

१० । फेब्रुवारी २०१८ : मेहता मराठी ग्रंथजगत

इन्फ्रास्ट्रक्चर्सनी भरून जातो. त्या खिडकीतनं भलेही हे शहर इतर शहरांसारखचं वाटतं; पण रेल्वे स्टेशनच्या बाहेर पडल्या-पडल्याच राजस्थानी आदरातिथ्याशी तुमची गाठ पडते. हो गाठच पडते; कारण ते टाळणं शक्यच नसतं. तुम्हाला एक नजर न्याहाळूनच रिक्षावाले, सायकलवाले मागे लागतात. 'दीदी, किताबों के मेले के लिए आयी हो क्या?' ते शब्द तसेच कानात रुंजी घालत रहातात. 'किताबों का मेला' हे शब्दच राजस्थानच्या जानेवारीतल्या थंडीत उबदारपणाचा अनुभव देतात. हा 'किताबों का मेला' म्हणजे जयपूर लिटरेचर फेस्टिव्हल. ज्यानं या पिंक सिटीची तर शान वाढवलीच; पण साहित्यक्षेत्राच्या वैश्विक अवकाशात भारतीय आवाजही बुलंद केला, तो जयपूर लिटरेचर फेस्टिव्हल अर्थात जेएलएफ.

जेएलएफला जाण्याची ही माझी पहिलीच वेळ. मेहता पब्लिशिंग हाऊसच्या सुनील मेहतांनी 'तुम्ही जयपूरला जाणार का?' असं विचारलं तेव्हा निसर्ग तुमच्या प्रामाणिक अपेक्षांना कायम 'तथास्तु' म्हणतो, यावरचा माझा विश्वास आणखी दृढ झाला. तुम्ही एखाद्या झरोक्यातून न्याहाळत असलेल्या स्वप्नवत भोवतालासाठी कुणीतरी अचानक द्वार उघडावं, असाच हा अनुभव. जेएलएफचं ब्रीदवाक्यच मुळी 'सेलिब्रेट द वर्ल्ड' आहे. कुणी याला 'पृथ्वीवरचा सर्वोत्तम साहित्य महोत्सव' म्हणतं तर कुणी 'साहित्याचा कुंभमेळा.' या विशेषणांपल्याड जेएलएफ हा

कल्पकतेचा भव्य दिमाखदार सोहळा आहे. जगभरातील दोन हजारहून अधिक विचारवंत, वक्ते आणि लाखाहून अधिक जाणकार वाचक आणि बुद्धीला उच्च सत्त्वांचं खाद्य पुरवणारे पाच दिवस. नमिता गोखले आणि विल्यम डार्लमपल यांच्यासारख्या बुद्धिजीवींच्या अफाट कल्पनाशक्तीतून साकारलेला हा अद्भुत महोत्सव.

या महोत्सवाच्या आशयाकडे वळण्याआधी, त्याच्या नियोजना-विषयीही थोडं सांगायला हवं. महोत्सवातल्या व्यासपीठांची नावंच तुम्हाला राजेशाही अनुभव देतात. चारबाग, फ्रन्ट लॉन, मुघल टेन्ट, बैठक, दरबार हॉल, संवाद आणि जेबीएम हवेली अशा तब्बल सात ठिकाणी एकाच वेळी निरनिराळ्या विषयांवरचं विचारमंथन चालतं. त्यातली जेबीएम हवेली हे खास निमंत्रितांसाठी आणि व्यावसायिकांसाठी सुरू करण्यात आलेलं व्यासपीठ. इथं साहित्यविश्वातल्या व्यावसायिक आयामांवर सखोल मंथन होतं. तर इतर सहा व्यासपीठं जगभरातील साहित्य, कला आणि समाजजीवन यांचा मागोवा घेतात. सच्च्या वाचकाला एकाच वेळी या सातही ठिकाणी असावं, असं वाटतं.

कवितांवरचा माझा जिव्हाळा मला जेएलएफमध्येही प्रथम 'इंडियन विमेन मिस्टिक-फ्रॉम रिशीकास टू द भक्ती पोएट' कडे घेऊन गेला. इथंच आंतरराष्ट्रीय व्यासपीठावरही कौतुकल्या जाणाऱ्या आपल्या जनाबाई, मुक्ताई आणि सोयराबाई भेटल्या. कवयित्री अरुंधती सुब्रमण्यम् आणि आत्मप्रजानंदन सरस्वती यांच्यासारख्या साहित्य साध्वींनी या सत्रात भक्ती परंपरेतल्या स्त्री-परंपरांचा धांडोळा घेतला. आध्यात्मिक परिभाषेत पुरुष म्हणजे व्यक्ती तर अपौरुषेय म्हणजे दैवी. या पौरुषेय आणि अपौरुषेय आत्मिक संवादाला शब्दरूप देणाऱ्या साध्वींचं दर्शन अरुंधती सुब्रमण्यम् यांनी घडवलं. भारतीय भक्ती परंपरेपासून सुरू झालेल्या या प्रवासात पुढे अनेक वैश्विक टप्पे येत गेले. एकेका पुस्तकाचा आधार घेत एक एक देश इथे भेटत गेला. सुकी किम यांनी घेतलेला नॉर्थ कोरियाच्या सामाजिक स्थितीचा आढावा असो वा इस्लामिक दार्शनिकांवरचं ख्रिस्तोफर दे बेल्लाइगु यांचं विवेचन

असो, आपल्याला माहीत नसलेल्या भोवतालाची भेट त्यांनी घडवली. साहित्य, कला आणि आध्यात्मिक प्रेरणांनीही सीमांचं बंधन मोडून काढलं आहे, याची प्रचिती जेएलएफमधल्या 'सुफी मॉर्टेरस ऑफ लव्ह' सत्राने दिली. आशियाई देशांमधला सुफीझम जगाच्या औत्सुक्याचा विषय. त्याचा सर्वकष अभ्यास कार्ल डब्ल्यू. अर्नेस्टनी आपल्या पुस्तकातून मांडला आहे. या पुस्तकाच्या निमित्तानं सुफीझममधली चिस्टी ऑर्डर आणि त्यांचा ऐतिहासिक वारसा महोत्सवात चर्चिला गेला.

चरित्र आणि आत्मचरित्रं म्हणजे समाजाला कुतूहल वाटणाऱ्या व्यक्तिमत्त्वांचं आयुष्य जगासमोर उलगडण्याचा मार्ग. जेएलएफमध्ये या वर्षीच्या लक्षणीय चरित्रांवर चर्चा झाली. सागरिका घोष यांनी साकारलेलं 'इंदिरा गांधी' आणि शीला रेड्डी यांनी साकारलेलं 'मिस्टर अॅण्ड मिसेस जिना' या दोन पुस्तकांनी भारतीय राजकारणातल्या दोन महत्त्वाच्या महिलांची नव्याने ओळख घडवली आहे. इंदिरा गांधी हे तसं परिचित व्यक्तिमत्व, पण मिसेस जिना या राजकीय पटलावरच्या मूक साक्षीदार म्हणून या पुस्तकातून भेटतात. त्यांचे शीला रेड्डी यांनी जेएलएफमध्ये सांगितलेले किस्से वाचकांना पुस्तकखरेदीसाठी उद्युक्त करणारे ठरले. भारतीय राजकारण आणि समाजकारणाइतकंच सिंधू सभ्यता आणि पुरातत्त्व यांनाही महोत्सवात स्थान मिळालं. 'रिडल्स ऑफ द पॉस्ट-मोहेन्जोदरो अॅण्ड हडप्पा' या सत्रात ओम थर्नीनी पत्रकाराच्या दृष्टीने शोधलेला हडप्पा आणि विनीत वाजपेयींनी या पुरातन सभ्यतेला दिलेला कलात्मक साहित्य साज वाचकांसमोर आणला.

जागतिक साहित्याचा अध्वर्यू असणारा शेक्सपिअर पूर्ण महोत्सवभर भेटत राहिला. या साहित्यसम्राटानं जागतिक साहित्यावर केलेलं गारूड इथं प्रत्ययाला येत हातं. शेक्सपिअरच्या चार शतकांच्या जागतिक प्रवासाला मानवंदना देण्यासाठी डॉमनिक डुमगुलनं वर्षभरात हॅम्लेटचे जगभर नाट्यप्रयोग केले. हॅम्लेटची ही विश्वभ्रमंती शेक्सपिअरसारख्या बापमाणसावरचं प्रेम स्पष्ट करणारी आहेच; पण अगदी बॉलिवूडनेही मकबूल आणि हैदरसारख्या सिनेमातून शेक्सपिअरची कालातीतता दाखवली. या सिनेमांचा प्रवास आणि

आपले शेक्सपिअरबरोबरचे आंतरिक ऋणानुबंध विशाल भारद्वाज यांनी जेएलएफमध्ये मांडले. मेनस्ट्रीमबरोबरच्या संघर्षातही कसदार साहित्याला बॉलिवूडमध्ये मानाचं स्थान देणारे नंदिता दास सारख्या

बुद्धिजीवींचीही जेएलएफमध्ये विशेष उपस्थिती होती. रुपेरी पडद्यावर मंटो साकारणारा **अभिनेता नवाजुद्दिन सिद्दीकी** डिग्गी पॅलेसमध्ये दाखलझाला, ते जणू फॅन्सची त्सुनामी घेऊनच. मंटोवरच्या खास सत्रासाठी नंदिता दास आणि नवाजुद्दिन महोत्सवात आले खरे; पण त्यांच्या उपस्थितीत मंटो झाकोळला गेल्याचं पाहून थोडी रुखरुख वाटत राहिली. फाळणीची धगधगती वेदना मांडणाऱ्या मंटोविषयी आणखी थोडं ऐकायला मिळेल म्हणून या सत्राची उत्सुकता होती. म्हणून अगदी एका पायावर उभं राहून ते अटेन्ड केलं; पण शेजारच्या तरुणांच्या घोळक्यातनं आलेला 'हू इज धिस मंटो?' हा प्रश्न ऐकून एक कळ आरपार गेली. आणि निव्वळ गर्दी खेचणाऱ्या बॉलिवूडनं वैचारिक महोत्सवांपासून लांबच रहावं, असंही क्षणभर वाटून गेलं.

समाजभानाला साहित्यिक आयाम देणारं नाव म्हणजे **सुधा मूर्ती**. सुधाताई जेएलएफमध्ये दाखल झाल्या तेच त्यांच्या निर्मळ व्यक्तित्वाचा परिमळ घेऊन. मेहता पब्लिशिंग हाऊसने प्रकाशित केलेल्या त्यांच्या दोन अनुवादांच्या प्रकाशनाच्या निमित्तानं त्यांची नुकतीच पुण्यात भेट झाली होती. त्या भेटीचा प्रभाव कायम असतानाच जेएलएफमध्येही त्यांची भेट घडली. सुधाताईचं एक सत्र खास मुलांसाठीच आयोजित करण्यात आलं होतं. 'द मॅन फ्रॉम द एग्ज' पुस्तकाच्या निमित्ताने हे सत्र भरवलं गेलं. सुधाताईनी सांगितलेल्या महाभारतातल्या रसाळ कथांनी यावेळी मुलांना अनोखा आनंद दिला. या रंगलेल्या संवादात कुणी सुधाताईना त्यांच्या समाजसेवेच्या प्रेरणेचा वसा मागत होतं, तर कुणी त्यांचा साहित्य वारसा.

जेएलएफमध्ये पाच वर्षांपूर्वी 'बुकमार्क' या स्वतंत्र प्लॅटफॉर्मची सुरुवात झाली. बुकमार्क हे प्रकाशक, एजन्ट, विक्रेते आणि लेखकांना एकत्र आणणारं व्यासपीठ. साहित्य व्यवहारातील नवे आयाम इथं चर्चिले गेले. एजन्ट्स ओपन हाऊसमध्ये केल्ली फाल्कोनर, मिता कपूर, पायरे अस्तियर आणि प्रीती गिल यांनी एजन्ट म्हणून स्वतंत्रपणे उभं राहतानाचा आपला प्रवास मांडला. जागतिक साहित्याला मिळालेल्या व्यावसायिक परिमाणांनी एजन्ट ही संकल्पना अस्तित्वात आली.

मेहता मराठी ग्रंथजगत : फेब्रुवारी २०१८ । १५

भारतात प्रादेशिक साहित्य व्यवहारात आजही त्याचा अभाव आहे; पण इंग्रजी आणि इतर जागतिक भाषांमध्ये हे एजन्ट प्रकाशक आणि लेखकांमधला दुवा ठरत आहेत. अनुवादाचं क्षेत्र तर एजन्टच्या खांद्यावर भार ठेवून विस्तारत आहे. अशा परिस्थितीत साहित्य क्षेत्रातील नव्या संधी आणि समस्यांची मांडणी या वक्त्यांनी केली. बुकमार्कनं जगभरातील भाषांना एकत्र आणण्याचा चंग बांधला आहे. त्याचाच भाग म्हणून फ्रेंच आणि प्रादेशिक भारतीय भाषांमधील नातं वृद्धिंगत करण्यासाठी रोमन रोलन्ड पारितोषिकाला सुरुवात झाली आहे. ज्या अंतर्गत थेट फ्रेंचमधून भारतीय भाषेतील अनुवादाला दरवर्षी पुरस्कृत करण्यात येत आहे. त्या पुरस्काराच्या निमित्तानं फ्रेंच साहित्याच्या अनुवादाबाबतही जेएलएफमध्ये सखोल चर्चा झाली.

भारतीय साहित्य उद्योग वेगाने वाढतो आहे. जगाला आकर्षित करतो आहे. या साहित्य चळवळीला पाठबळ देण्यासाठी जेएलएफ हे सशक्त माध्यम आहे. या व्यासपीठावर जगभरातल्या भाषांचं अस्तित्व आढळतं; पण मराठीसह अनेक भारतीय भाषांमध्ये आणि त्यांच्या साहित्य व्यवहारांमध्ये या महोत्सवाबद्दल अनास्था आहे. प्रादेशिक भाषांनी स्वतःचा परीघ वाढवण्यासाठी अशा महोत्सवांना हजेरी लावणं गरजेचं आहे. स्वतःचं अस्तित्व सिद्ध करण्यासाठी तिथं सहभाग नोंदवणं गरजेचं आहे.

राजस्थानसारखंच जयपूर लिटरेचर फेस्टिव्हलही 'पधारो म्हारे देस' म्हणत स्वागतशील आहे. स्वतःचा कॅनव्हास व्यापक करण्यासाठी आपण ती वाट चोखाळायला हवी. मेहता पब्लिशिंग हाऊसनं मला ही संधी दिली. या वारीची वार्षिक वारकरी होण्याचं मनात ठेवूनच मी पिंक सिटीतून टेकऑफ केलं. पुढच्या वेळी तुम्हीही सोबत असा...

२ री आवृत्ती

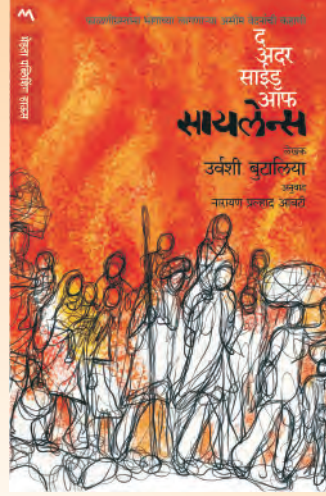
द अदर साईड ऑफ सायलेन्स

लेखक

उर्वशी बुटालिया

अनुवाद

नारायण प्रल्हाद आवटी

किंमत : ३९५/-रु.

पोस्टेज : ५०/-रु.

१५ ऑगस्ट, १९४७.

हिंदुस्थानची फाळणी झाली आणि भारताला स्वातंत्र्य मिळालं. भारताला स्वातंत्र्यासाठी फाळणीची मोठी किंमत मोजावी लागली. आणि इथेच सुरुवात झाली त्या भयानक पर्वाला... फाळणी.... एक रक्तलांछित काळा इतिहास. लाखो लोकांचे बळी गेले, असंख्य स्त्रियांवर अत्याचार झाले, कुटुंबंच्या कुटुंबं उद्ध्वस्त झाली, माणसांची ताटातूट झाली, घरं-दारं-संपत्तीची वाताहत झाली. भयानक रक्तपात झाला!... फाळणीनंतर काही काळानं माणसांनी पुन्हा नव्या आयुष्याला सुरुवात केली, पण मनं मात्र उद्ध्वस्तच राहिली. फाळणीचे धाव ठसठसतच होते... उर्वशी बुटालिया यांनी या विषयावर दहा वर्षं संशोधन केलं. फाळणीची झळ पोचलेल्या लोकांच्या मुलाखती घेतल्या; सरकारी कागदपत्रं, वृत्तपत्रं, नियतकालिकांतील लेख, लोकसभेतील भाषणं यांचा अभ्यास केला आणि फाळणीचा एक चालता-बोलता ज्वलंत इतिहास पुस्तकरूपानं वाचकांपुढे ठेवला. मात्र या पुस्तकात लेखिकेनं राजकारण व राजकारण्यांना नव्हे, तर फाळणीग्रस्त सामान्य माणसांच्या व्यथा-वेदनांना केंद्रस्थान दिलेलं आहे. यात फाळणीतल्या दाहक वास्तवाचं दर्शन जसं घडतं, तसंच फाळणीत उद्ध्वस्त झालेल्यांना सावरणाऱ्या सामाजिक कार्यकर्त्यांच्या माणुसकीचं, जिह्वाळ्याचं मनोरम दर्शनही घडतं.....

मेहता मराठी ग्रंथजगत : फेब्रुवारी २०१८ । १७

अभिन्नंदन!

मेहता मराठी ग्रंथजगतचे कार्यकारी संपादक शंकर सारडा सर यांना अमरेंद्र गाडगीळ मराठी बालकुमार साहित्य संस्थेतर्फे जीवनगौरव पुरस्कार जाहीर झाला आहे. त्याबद्दल मेहता पब्लिशिंग हाऊस आणि मेहता बुक सेलर्स यांच्यावतीने त्यांचं हार्दिक अभिनंदन!

सारडा सरांचा जन्म १९३७मध्ये महाबळेश्वर येथे झाला. त्यांचं शालेय शिक्षण पुण्याच्या न्यू इंग्लिश स्कूलमध्ये झालं. पुण्याच्या सर

परशुरामभाऊ कॉलेजमधून त्यांनी मराठी या विषयात बी.ए. ही पदवी संपादन केली. त्यावेळी मराठीत प्रथम श्रेणीत ते प्रथम आले होते. मराठीसाठी दिल्ली महाराष्ट्रीयन सुवर्णपदकाचे ते मानकरी ठरले. त्यानंतर मुंबई विद्यापीठातून इंग्रजी विषयात एम. ए. ही पदवी प्राप्त केली. मास कम्युनिकेशनचा अभ्यासही त्यांनी केला आहे. हार्वर्ड युनिव्हर्सिटीचे ते नीमन फेलो होते.

वयाच्या तेराव्या वर्षी त्यांचा 'चतुर चंपा' हा बालकथासंग्रह प्रकाशित झाला. साने गुरुजींचं 'साधना', भा.रा. भागवत यांचं 'बालमित्र', गोपीनाथ तळवलकरांचं 'आनंद', वासुदेव कृष्णाजी भावे यांचं 'सुमन', बी. आर. मोडक यांचं 'मुलांचे मासिक', 'कुमार' या त्यावेळच्या नामवंत मासिकांमधून त्यांचं बालसाहित्य प्रकाशित झालं.

समीक्षेच्या प्रांतात रुळलेल्या सारडा सरांच्या लेखणीने बालवाङ्मयाच्या दालनातही संचार केला आहे आणि त्याबद्दल त्यांना हा पुरस्कार मिळाला आहे. खरं तर एखाद्या समीक्षकासाठी बालवाङ्मयात हलकंफुलकं,

अद्भुतरम्य लेखन करणं तसं अवघडच आहे; पण सारडा सरांनी ते केलं आहे. 'चतुर चंपा', 'मधुमुरली', 'राणीपरीची कृपा', 'नंदनवनाची फेरी', 'राक्षसाने उचलली टेकडी', 'विज्ञान तंत्रज्ञानाची वाटचाल', 'गुराख्याचा पोर' 'झिपच्या आणि रत्नी', 'श्रेष्ठ भारतीय बालकथा - पंजाबी' इ. पुस्तकं त्यांनी बालांसाठी लिहिली. बालकुमार साहित्य संमेलनाचं अध्यक्षपदही त्यांनी भूषवलं आहे.

'महाराष्ट्र साहित्यपत्रिका', 'साधना', 'ललित' सारख्या मासिकांचं संपादन सारडा सरांनी केलं आहे. 'महाराष्ट्र टाइम्स', 'लोकमत' यांच्या रविवार पुरवण्यांचं संपादन त्यांनी केलं आहे. अडीच हजारांच्या वर पुस्तकांची समीक्षा त्यांनी केली आहे. 'काही पुस्तके, काही लेखक,' 'गुलमोहर', 'पुस्तकांचे जग', 'दूरदेशचे प्रतिभावंत', 'ग्रंथविशेष' (मेहता पब्लिशिंग हाऊस), 'ग्रंथ संवत्सर', 'स्त्रीवादी कादंबरी', 'ग्रंथवैभव', 'विश्वसाहित्यातील फेरफटका', 'प्रिया चौकसराव', 'अक्षरभेट', 'बेस्टसेलर बुक्स', इ. साठच्यावर पुस्तकं प्रकाशित झाली आहेत. 'केनेडी', 'मृत्यूउपरान्त जीवन', 'प्रेम, प्रेमाची शक्ती' इ. त्यांची अनुवादित पुस्तकं आहेत.

मराठी साहित्याबरोबरच पाश्चिमात्य साहित्याचा आणि साहित्यिकांचा अभ्यास केल्यामुळे सारडा सरांचं साहित्यविश्व व्यापक झालं आहे. वर्तमानपत्रांसाठी लेखन केल्यामुळे त्यांच्या लेखनात क्लिष्टता, बोजडपणा येत नाही. म्हणूनच बालांसाठीही ते चांगल्या प्रकारे लिहू शकले.

१९९४मध्ये सावंतवाडी येथील तेराव्या अखिल भारतीय बालकुमार साहित्य संमेलनाचं, त्याच वर्षीच्या वेदगंगा ग्रामीण साहित्य संमेलनाचं आणि २००३मध्ये शंकरनगर येथील अंकुर साहित्य संमेलनाचं अध्यक्षपद त्यांनी भूषवलं. तसेच १९७०मध्ये महाबळेश्वर येथील विभागीय साहित्य संमेलनाचे, १९९३मध्ये सातारा इथे झालेल्या ६६व्या अखिल भारतीय साहित्य संमेलनाचे, १९९४मध्ये साताऱ्यात झालेल्या पहिल्या अभिजात साहित्य संमेलनाचे ते कार्याध्यक्ष होते.

सतत वाचन, चिंतन आणि लेखनात मग्न असलेल्या सारडा सरांचं परत एकदा मनःपूर्वक अभिनंदन आणि त्यांना आरोग्यसंपन्न दीर्घायु लाभो, ही परमेश्वरचरणी प्रार्थना!

बालकुमार साहित्य संमेलन

सत्ताविसावे अखिल भारतीय बालकुमार साहित्य संमेलन अहमदनगर जिल्ह्यातील शेवगाव येथे पार पडले. पारंपरिक वाद्यांच्या गजरात काढलेल्या ग्रंथदिंडीने या संमेलनास दिमाखात प्रारंभ झाला. संमेलनाचे उद्घाटन प्रसिद्ध साहित्यिक मंदार भारदे यांच्या हस्ते करण्यात आले. त्यावेळी २६व्या बालकुमार साहित्य संमेलनाच्या अध्यक्ष संगीता बर्वे यांनी प्रास्ताविक करून अध्यक्षपदाची सूत्रे कडू यांच्याकडे सुपूर्द केली. उद्घाटन प्रसंगी स्वागताध्यक्ष हरीश भारदे, अमरेंद्र भास्कर, मराठी बालकुमार साहित्य संस्थेच्या अध्यक्ष डॉ. संगीता बर्वे, उपाध्यक्ष माधव राजगुरू, कार्यवाह मुकुंद तेलिचेरी, गटशिक्षणाधिकारी बाळासाहेब बुगे, सुनील महाजन, निर्मला सारडा, प्रा. रमेश भारदे आदी उपस्थित होते.

मुलांच्या व्यक्तिमत्त्वाला वेगवेगळे आयाम देण्याचे काम साहित्यातून होत असते, असे प्रतिपादन या संमेलनाचे अध्यक्ष ल.म.कडू यांनी अध्यक्षीय भाषणात केले. बालहक्कासाठी झटणाऱ्या 'चाइल्ड लाइन' संस्थेस बाळासाहेब भारदे स्मृती पुरस्कार देऊन गौरवण्यात आले. वाघोली येथील भारतीय जैन संस्थेमधील विद्यार्थी दीपक चव्हाण, बालविज्ञान परिषदेत राष्ट्रीय स्तरावर उल्लेखनीय कामगिरी करणारे बालवैज्ञानिक आकाश शेळके, शिवराज धस, अथर्व जोशी, सुमीत शेळके, कृष्ण मालुरे व मार्गदर्शक अभिषेक जोशी यांचा सत्कार करण्यात आला.

उद्घाटनानंतर झालेल्या बाल मेळाव्यामधील वैज्ञानिकांच्या

मनोरंजक कथा, बालनाट्यविषयक मार्गदर्शन, नकलानगरी व विनोदी कथाकथनामुळे बालसाहित्य रसिकांचे निखळ मनोरंजन झाले. त्यामध्ये प्रसिद्ध बाल साहित्यिक राजीव तांबे यांनी मुलांशी संवाद साधला. दीपा देशमुख यांनी डॉ. जगदीशचंद्र बोस, लुई पाश्चर, मार्कोनी अशा विविध वैज्ञानिकांच्या मनोरंजक कथा सांगितल्या. देवदत्त पाठक यांनी मुलांना बालनाट्यविषयक मार्गदर्शन केले. प्रकाश पारखी यांनी 'नकलानगरी' हा एकपात्री कार्यक्रम सादर केला. तसेच एकनाथ आव्हाड, मुकुंद तेलिचेरी, डॉ. संजय कळमकर, मफील इनामदार यांनी कथाकथन केले. पोलीस अधिकारी तेजस्विनी सातपुते यांनी विद्यार्थी व पालकांशी संवाद साधला.

'सिद्राम सुडोकू', 'पिंटी व दांडगी मुले' या एकांकिका या संमेलनात सादर करण्यात आल्या. या संमेलनाच्या दुसऱ्या सत्रात गणेश घुले व श्रीराम पोतदार यांनी 'सुंदर माझी शाळा' हा बहारदार सांगीतिक कार्यक्रम सादर केला. शालेय कविता त्यांनी गीतरूपात सादर केल्या.

संमेलनाच्या दुसऱ्या दिवशी 'साहित्यिक व कवी तुमच्या भेटीला' या कार्यक्रमांतर्गत पाठ्यपुस्तकातील कविता स्वतः कवी/कवयित्रींच्या तोंडून ऐकण्याची संधी मुलांना मिळाली. या कार्यक्रमात आदिवासी कवी तुकाराम धांडे, प्रा. शशिकांत शिंदे, दासू वैद्य, आश्लेषा महाजन, आबा महाजन, अशोक कोतवाल, डॉ. संगीता बर्वे, दादासाहेब कोते, किशोर पाठक, भरत दौंडकर आदींनी कविता सादर केल्या.

'श्यामची आई' चित्रपटात श्यामची भूमिका साकारणारे अभिनेते माधव वझे यांची मुलाखत या संमेलनात घेण्यात आली. तसेच 'मित्रांनो, व्यक्त व्हा' या कार्यक्रमांतर्गत सोनाली गावडे व जिल्हा परिषद शाळेतील अशोक साके यांनी विद्यार्थ्यांच्या प्रश्नांची उत्तरे दिली. अंजनी व नंदिनी गायकवाड यांच्या गाण्यांचा 'उगवते तारे' हा बहारदार कार्यक्रम या संमेलनाचे खास आकर्षण ठरला.

उपक्रम दिनविशेष

दिसामाजि काहीतरी ते लिहावे।
प्रसंगी अखंडित वाचित जावे॥

श्री समर्थ रामदास स्वामी

* वाचकांसाठी सुवर्णसंधी *
करा मैत्री पुस्तकांशी
'मेहता पब्लिशिंग हाऊस'चा
नवीन उपक्रम

१६ फेब्रुवारी २०१८ ते १५ मार्च २०१८
दरम्यानचा दिनविशेष

आपल्या लाडक्या लेखकांना वा अनुवादकांना शुभेच्छा
या ईमेलवर पाठवा.

authors@mehtapublishinghouse.com

२२ । फेब्रुवारी २०१८ : मेहता मराठी ग्रंथजगत

दिनविशेषानिमित्त पुस्तकसंचावर ५० टक्क्यांपर्यंत सूट

१९ फेब्रुवारी - छत्रपती शिवाजी महाराज जयंती

‘श्रीमान योगी’, ‘जाणता राजा शिवछत्रपती’ या पुस्तकांवर विशेष सवलत.

संचाची मूळ किंमत - ६९०/-

१९ फेब्रुवारी ते २० फेब्रुवारीपर्यंत.

सवलत किंमत
४९९/-

२२ फेब्रुवारी - जागतिक विचार दिवस

‘द मॅजिक ऑफ थिंकींग बिग, द माइंड जिम, यशप्राप्तीचा जाहीरनामा, शांततेने काम करा!, प्रिझनर्स ऑफ अवर थॉट्स’ या पुस्तकांवर विशेष सवलत.

संचाची मूळ किंमत - १०२०/-

२२ फेब्रुवारी ते २४ फेब्रुवारीपर्यंत.

सवलत किंमत
६९९/-

२२ फेब्रुवारी - सुनीति काणे यांचा जन्मदिन

संच १ - ‘सुडौल राहा, स्वप्न व्यवस्थापनाचे, स्वप्नांचे इंद्रधनू, टेक मी होम, द डान्स ऑफ डिसेप्शन, द फकीर, वुइ आर पुअर बट सो मेनी, यशप्राप्तीचा जाहीरनामा, सेक्रेड हार्ट्स, शॅपेल’ या पुस्तकांवर विशेष सवलत.

संचाची मूळ किंमत - २५८०/-

सवलत किंमत
१५४९/-

संच २ - ‘स्टोन्स इन्टू स्कूल्स, साद उत्तुंगाची, इनसाइड द गॅस चेंबर, जिच्या हाती पाळण्याची दोरी, वन फूट राँग, चिकन सूप फॉर द सिस्टर्स सोल, चिकन सूप फॉर द सोल डेली इन्स्पिरेशन्स फॉर विमेन, एनस्लेव्हड, गो किस द वर्ल्ड’ या पुस्तकांवर विशेष सवलत.

संचाची मूळ किंमत - २३२०/-

२२ फेब्रुवारी ते २४ फेब्रुवारीपर्यंत.

सवलत किंमत
१३९९/-

२३ फेब्रुवारी - ज्योत्स्ना लेले यांचा जन्मदिन

‘कॅच मी इफ यू कॅन, लेफ्ट टू टेल, ऑन द विंग्ज ऑफ ईगल्स, परमवीर चक्र’ या पुस्तकांच्या संचावर विशेष सवलत.

सवलत किंमत
५९९/-

संचाची मूळ किंमत - १०१५/-
२३ फेब्रुवारी ते २५ फेब्रुवारीपर्यंत.

२४ फेब्रुवारी - सुचित तांबोळी यांचा जन्मदिन

‘मुलांच्या समृद्ध जीवनासाठी’ या पुस्तकावर विशेष सवलत.

सवलत किंमत
१३०/-

मूळ किंमत - २००/-
२४ फेब्रुवारी ते २५ फेब्रुवारीपर्यंत.

२५ फेब्रुवारी - आ. बा. पाटील यांचा जन्मदिन

आ. बा. पाटील लिखित ५ पुस्तकसंचावर विशेष सवलत.

सवलत किंमत
४६९/-

संचाची मूळ किंमत - ७४०/-
२५ फेब्रुवारी ते २६ फेब्रुवारीपर्यंत.

२७ फेब्रुवारी - मराठी राज्यभाषा दिन

‘मेहता पब्लिशिंग हाऊस’ प्रकाशित सर्व पुस्तकांवर ४०% सूट, कमीत कमी ३०००च्या नेट खरेदीवर. (‘स्वामी’ सोडून)

२७ फेब्रुवारीपर्यंत

२७ फेब्रुवारी- अशोक पाथरकर यांचा जन्मदिन

‘अलाइव्ह, हे सर्व आपल्याला कुठे नेणार, हुकूमशाहीच्या सावलीत, द असोशिएट, द गिफ्ट ऑफ रेन, द पार्लिमेन्टरी सिस्टिम, आयकोका’ या पुस्तकसंचावर विशेष सवलत.

सवलत किंमत
१३३९/-

संचाची मूळ किंमत - २३६०/-
२७ फेब्रुवारीपर्यंत.

२४ । फेब्रुवारी २०१८ : मेहता मराठी ग्रंथजगत

२८ फेब्रुवारी - राष्ट्रीय विज्ञान दिन

संच १ - 'वैज्ञानिक खेळणी, छंदातून विज्ञान, खेळणी विज्ञानाची, वाचनातून विज्ञान, साधी यंत्रे, विज्ञानातील रंजकता, विज्ञानातील गमतीजमती, अंतरिक्षाच्या अंतरंगात, प्रेमाचा रेणू, अश्मजीव, संकरित, अंतराळातील मृत्यू, देव? छे!परग्रहावरील अंतराळवीर!, पृथ्वीवर माणूस उपराच!, अज्ञाताचे विज्ञान' या पुस्तकसंचावर विशेष सवलत.

संचाची मूळ किंमत - २१४०/-

सवलत किंमत
१३४०/-

संच २ - 'तंत्रज्ञानाची मुळाक्षरे भाग १ व २, असे घडले सहस्रक, प्रयोग वनस्पती विज्ञानाचे, अंतरिक्षाचा वेध, A to Z विज्ञान, विज्ञानातील सरससुरस, नॉस्ट्रादेमसची भविष्यवाणी, फक्त खेळण्यांसाठी, खेळणीच खेळणी, खेळणी विज्ञानाची, विज्ञान गमती, विज्ञान जमती, चला प्रयोग करू या! याची तीन पुस्तके' या एकत्रित पुस्तकसंचावर विशेष सवलत.

संचाची मूळ किंमत - २१७०/-

२८ फेब्रुवारी ते १ मार्चपर्यंत.

सवलत किंमत
१३५९/-

२८ फेब्रुवारी - स्टीव्ह मार्टिनी यांचा जन्मदिन

'द सिमीऑन चेंबर, द अॅटर्नी, क्रिटिकल मास' या अनुवादित पुस्तक संचावर विशेष सवलत.

संचाची मूळ किंमत - १०८०/-

२८ फेब्रुवारी ते १ मार्चपर्यंत.

सवलत किंमत
५९९/-

१ मार्च - पांडुरंग कुंभार यांचा जन्मदिन

पांडुरंग कुंभार लिखित 'उधाण' या पुस्तकावर विशेष सवलत.

मूळ किंमत - १३०/-

१ मार्च ते २ मार्चपर्यंत.

सवलत किंमत
६५/-

४ मार्च - जागतिक लैंगिक अत्याचार विरोधी दिन

‘द रोड ऑफ लॉस्ट इनोसन्स, हरवलेले बालपण, द काइट रनर, अॅन आय फॉर अॅन आय, डिनायल, मी अनिता राकेश सांगतेय, इन द नेम ऑफ ऑनर, सर्कल ऑफ लाइट, मिराज, फिफ्टी इयर्स ऑफ सायलेन्स, सेक्स वर्कर, आलो-अंधारि, शेम, द प्राइस ऑफ लव्ह, माझी ललाटरेषा, आमैन : अ ऑटोबायॉग्राफी ऑफ अ नन’ या पुस्तकसंचावर विशेष सवलत.

सवलत किंमत
२०९९/-

संचाची मूळ किंमत - ३४७०/-

४ मार्च ते ६ मार्चपर्यंत

८ मार्च - आंतरराष्ट्रीय महिला दिन

‘रुपेरी सिंधू, क्रांतियोगिनी भगिनी निवेदिता, चिकन सूप फॉर द वुमन्स सोल भाग २ व ३, नोबेल ललना भाग १ व २, आय डेअर, स्वप्नाकडून सत्याकडे, अंतराळवीर सुनीता विल्यम्स, अॅज आय सी : भारतीय पोलीस सेवा, अॅज आय सी : नेतृत्व आणि प्रशासन, अॅज आय सी : स्त्रियांचे सक्षमीकरण, इट्स ऑलवेज पॉसिबल, मजल दरमजल, बी द चेंज : भ्रष्टाचाराशी लढा, व्हॉट वेंट रॉग अँड व्हाय, दयादीपिका फ्लॉरेन्स नाइटिंगेल, जाणती राणी महाराणी ताराबाई, कृष्णसखी राजराणी मीराबाई, ममतेची मूर्ती मदर तेरेसा, रणरागिणी दुर्गराणी, सती साध्वी देवी अहिल्या’ या पुस्तकसंचावर विशेष सवलत.

सवलत किंमत
२२९९/-

संचाची मूळ किंमत - ४०४०/-

८ मार्च ते १० मार्चपर्यंत

१२ मार्च - यशवंतराव चव्हाण यांचा जन्मदिन

‘वादळ माथा ते १९६५ भारत-पाक युद्ध, पहिली फेरी’ या पुस्तक संचावर विशेष सवलत.

संचाची मूळ किंमत - ५००/-

१२ मार्च ते १४ मार्चपर्यंत

सवलत किंमत
२५०/-

आमचे लेखक-अनुवादक यांचा जन्मदिन, तसेच दिनविशेष यांवर आधारित पुस्तकसंचावर विशेष सवलत.

❖ किमतींमध्ये बदलाची शक्यता ❖

अधिक माहितीसाठी संपर्क :

फोन : ०२०-२४४७६९२४/२४४७५४६२

website : www.mehtapublishinghouse.com

टी बुक क्लब

या योजनेतील सहाही पुस्तके घेणे आवश्यक!

चालू बुक क्लबचे सभासदत्व ₹ ५० भरून घेता येते. या क्लबअंतर्गत दरवर्षी गाजलेल्या सहा इंग्रजी पुस्तकांचे अनुवाद प्रकाशित केले जातात. सभासदांना ही पुस्तके निम्न्या किमतीत मिळतात. पुस्तके प्रकाशित होताच आपणांस त्यासंबंधीची माहिती कळवली जाते.

ही सर्व सहाही पुस्तके घेणे आपल्यावर बंधनकारक राहिल.

या सहा पुस्तकांपुरती ही सभासद फी मर्यादित राहिल. या क्लबच्या सभासदांना आमच्या प्रकाशनाची इतर पुस्तके सवलतीत मिळतील.

टी बुक क्लब योजनेतील ‘क्लासिक्स’ साठी खास सवलत!

₹ १०० भरून उपलब्ध असलेल्या कोणतीही ८ किंवा सर्व पुस्तके एकाचवेळी निम्न्या किंमतीत मिळवा. सर्व पुस्तकांसाठी एकूण पोस्टेज ₹ १३५० राहिल किंवा ८ पुस्तकांसाठी पोस्टेज ₹ १२५. इतर कोणत्याही पुस्तकांवर २०% सवलत मिळवा.

मेहता मराठी ग्रंथजगत : फेब्रुवारी २०१८ । २७

॥ हेचि दान देगा देवा ! ॥

इचलकरंजीतील द मॉडर्न हायस्कूलमध्ये सहायक शिक्षिका म्हणून, तर कोल्हापूरमधील महाराष्ट्र हायस्कूल अँड ज्युनिअर कॉलेजमध्ये सहायक प्राध्यापिका म्हणून कार्यभार सांभाळला आहे.

कादंबऱ्या, कथासंग्रह, कवितासंग्रह, पाकशास्त्र, प्रवसावर्णन वगैरे वेगवेगळ्या साहित्यप्रकारांत त्यांनी लेखन केले आहे. त्यांची २५ पुस्तके प्रकाशित आहेत.

‘शिशिरसांज’, ‘रानगंध’ या नावाने त्यांचे कवितासंग्रह प्रकाशित झाले आहेत. ‘फुलपाखरांचा गाव’ आणि ‘आकृतीगंध’ ही दोन चारोळ्यांची पुस्तके त्यांनी लिहिली आहेत. ‘स्वस्तिकाची फुले’, ‘हास्यमेव जयते’, ‘बुफे आणि फेफे’ आणि ‘ऑजळीतले मोती’ या कथासंग्रहांचे त्यांनी लेखन केले आहे. ‘अंधाराच्या सावल्या’, ‘अग्निलाघव’ या रहस्यकथासंग्रहाबरोबरच ‘रंगपश्चिमा’ हे प्रवासवर्णनही प्रसिद्ध झाले आहे. ‘फास्ट-ब्रेकफास्ट’ नावाचे पाककृतींवर आधारित पुस्तकही त्यांनी लिहिले आहे.

‘अमृतसंदेश माहात्म्य’ या आध्यात्मिक पुस्तकाच्या लिखाणाव्यतिरिक्त त्यांनी ‘सासूची माया’ या मराठी चित्रपटासाठी कथा-पटकथा व संवादलेखनही केले आहे. अरुण दाते यांचा ‘शुक्रतारा’ आणि ‘शब्दसुरांच्या

झुल्यावर' या कार्यक्रमांमध्ये त्यांनी निवेदन केले आहे.

'तुक्याची आवली' या कादंबरीला २००८मध्ये 'तुका म्हणे पुरस्कार' आणि 'भारताच्या राष्ट्रपती श्रीमती प्रतिभाताई पाटील वाचनवेध पुरस्कार' 'जोहार मायबाप जोहार' या पुस्तकाला खामगाव येथील 'कै. वरणगावकर' स्मृतिपुरस्कार २०१२, संत गाडगेमहाराज अध्यासन पुरस्कार २०१४, तसेच 'ज्ञानसूर्याची सावली' या कादंबरीला अश्वमेध ग्रंथालय आयोजित 'अक्षरगौरव पुरस्कार' २०१४, महाराष्ट्र ग्रंथोत्तेजक संस्थेचे 'किर्तन संजीवनी पुष्पलता रानडे' पारितोषिक २०१६ मिळाले आहे.

लेखक
मंजुश्री गोखले

दोन युगप्रवर्तक महापुरुष- शिवाजी महाराज व तुकाराम महाराज एकमेकांना भेटले होते. एकाला हिंदवी साम्राज्य उभं करायचं होतं, तर दुसऱ्याला भक्तीचं साम्राज्य. एकाकडे शौर्य होतं, तर दुसऱ्याकडे शब्द. एकासोबत जिजाई होती, तर दुसऱ्या सोबत विठाई. एकाचं शस्त्र हेच शब्द होते, तर दुसऱ्याचे शब्द हेच शस्त्र होतं. एक

मेहता मराठी ग्रंथजगत : फेब्रुवारी २०१८ । २९

निश्चयाचा महामेरू होता तर दुसरा भक्तीचा अवतारू. कितीतरी वेळ राजे तुकोबांच्या मिठीत होते आणि भवताली उभे असणारे सगळे जण या दोघांच्या भेटीचा तो कौतुक सोहळा पाहत होते.

मनोगत

‘हेचि दान दे गा देवा तुझा विसर न व्हावा!’ अशा शब्दांत सदैव श्रीविठ्ठलाच्या भक्तीत रमून संतसज्जनांच्या सहवासातच राहण्यासाठी जीवनदान मागणारे तुकाराम महाराज हे सतराव्या शतकातील एक विलक्षण महापुरुष होते. संतभक्तांत ते श्रेष्ठ तर आहेतच, पण ते ज्या भक्तिरंगात आकंठ बुडाले त्याचे स्वरूप आणि त्यांचे जीवनचरित्रही अद्भुत आहे.

तुकाराम महाराजांचे जे ज्ञात जीवन आणि कार्य आहे, ते या कादंबरी स्वरूपात आपल्यासमोर ठेवण्यात मंजुश्री गोखले यशस्वी झाल्या आहेत. वस्तुतः कीर्तनकार-प्रवचनकारांनी संतश्रेष्ठ तुकोबारायांची ओळख समाजाला आपल्या पद्धतीने बरीच करून दिलेली आहे. आता या कादंबरीमुळे सर्वसामान्य ललितसाहित्यप्रेमी वाचकालाही ही ओळख प्रभावी रीतीने होऊ शकणार आहे. ‘तुक्याची आवली’ ही सौ. मंजुश्री गोखले यांनी लिहिलेली कादंबरी. तुकाराम महाराजांच्या पत्नीच्या जीवनाची वास्तव ओळख करून देण्यात यशस्वी ठरली. गेल्या सहा वर्षांत अनेक आवृत्त्या निघाल्या. ही कादंबरी बरीच वाचली गेली.

‘जोहार मायबाप जोहार’ ही त्यांची कादंबरी संत चोखामेळा परिवाराचे भक्तिनिष्ठ जीवन चितारणारी. याही कादंबरीची लोकप्रियता मोठी आहे.

‘ओंकाराची रेख’ ही नामदेव-शिंपी जनाबाईंच्या जीवनाचा योग्य रीतीने मागोवा घेणारी, ही कृती देखील वाचकांना फार आवडली. आवृत्त्या होत आहेत.

‘ज्ञानसूर्याची सावली’ ही सौ. गोखले यांनी अलीकडे लिहिलेली संत सोपाननाथांवरील कादंबरी. या कादंबरीत सोपानदेव केंद्रस्थानी ठेवून ज्ञानदेवादी भावडांच्या अलौकिक व्यक्तित्व कर्तृत्वाचे प्रभावी आलेखन आले आहे. या कादंबरीलाही बराच वाचकवर्ग मिळालेला दिसतो.

संत कान्होपात्रेची जीवनकहाणी कथन करणारी ‘समर्पण’ ही गोखलेलिखित कादंबरीही प्रकाशनाच्या वाटेवर आहे.

विशेष म्हणजे एकाच प्रकाशकाने या सर्व कादंबऱ्या मराठी वाचकांना

२ री आवृत्ती

आभाळंज

लेखक
अनंत भोयर

किंमत : ३००/-रु.

पोस्टेज : ५०/-रु.

धरणाकाठी आपापली पाळंमुळं सडवीत, दावणीच्या बैलाप्रमाणे विकासाच्या खुंट्याशी खिळवलेल्या मुक्या झाडा-माणसांची ही करुण कहाणी. तकलादू विकासाच्या नैमित्तिक आगमनामुळे गावकुसातील भिन्न व्यावसायिक विस्थापितांची होणारी मानसिक, कौटुंबिक, आर्थिक, राजकीय, सामाजिक अन् सांस्कृतिक पडझड. पारंपरिक आणि नैसर्गिक लोकजीवनाला समूळ आणि हळूहळू ग्रासणारी विषबाधाच! अनेक संघर्षाना एकाचवेळी तोंड देणाऱ्या वामन न्हाव्याला लोकचेष्टेसोबतच बाजारीकरण, स्पर्धा व जाहिरातबाजीच्या जगाशी केविलवाणा सामना करावा लागतो. तरीही त्याने भ्रष्ट व्यवस्थेविरोधात दिलेली एकाकी झुंज समूहमनाला नवी ऊर्जा देऊन जाते.

दिल्या. अलीकडे मराठीत अधिक काय वाचले जाते, याचीही नोंद सर्वांना घेता आली.

मंजुश्रीताईनी संत तुकाराम महाराजांची विविध रूपे आपल्या प्रवाही शैलीने साकार केलेली आहेत. कीर्तनरंगात रंगलेले कीर्तनकार, ढोंगी बुवासाधूंचे वस्त्रहरण करणारे आणि नाटाळांना ठोकून काढणारे तुकोबाराय भोळ्याभाबड्यांची फसवणूक करणाऱ्या धूर्त व्यापारी मंडळींचा समाचार घेणारे महाराज, आपल्या परिवारावर मनापासून प्रेम करणारे, प्रसंगी त्यांच्या जाण्याने हतबल होणारे महाराज, जनसामान्यांचे प्रबोधन करित त्यांना सत्य, धर्म आणि नीतीची शिकवण देणारे श्रेष्ठ सत्पुरुष आणि त्यांचे सारे आप्तस्वकीय यांची सौ. गोखले यांनी जी चित्रे रंगविली आहेत, त्यासाठी कथागोष्टी सांगत आणि गाथेतील अभांगांचे नेमकेपणाने दाखले देत त्यांनी ती यथार्थही केलेली आहेत.

तुकयाची प्रिय पत्नी आवली आणि त्यांचा सखासांगाती श्रीविठ्ठल हेच त्यांच्या जीवनाला कसे सदैव व्यापून राहिले-उरले ते लेखिकेने मार्मिक रीतीने दाखवून दिले आहे.

या कादंबरीत धर्मपत्नी म्हणून आवलीचे केलेले स्वभावलेखन प्रशंसनीय आहे. ती व्यवहारकुशल असली, अधूनमधून रागावणारी असली तरी अपार कष्ट करणारी आहे. आपल्या पती आणि मुलाबाळांसाठी, मोठ्या परिवाराशी तिचा असलेला भावबंध सौ. गोखले यांनी प्रभावीपणे शब्दांकित केला आहे.

अनेक प्रसंग केवळ चमत्कारांच्या पातळीवर न राहता इथं वास्तव स्वरूपात कसे घडले असावेत याचे अंकन केल्यामुळे ते विश्वसनीय वाटावेत, असे झालेले आहेत.

आजवरच्या मंजुश्री गोखले यांच्या कादंबऱ्यांप्रमाणे या कादंबरीचेही वाचक स्वागत करतील, असा विश्वास वाटतो.

गुरुकुल प्रतिष्ठान, पुणे
रामनवमी

अशोक कामत

भावविश्व संतश्रेष्ठ तुकारामांचं...

उत्कट भावनातिशयाने बेभान झालेला, डोळे पाण्यानं भरलेला तुकाराम आर्त स्वरात आणि गहिऱ्या शब्दांत विठ्ठलाचा धावा करत होता. आपल्यावर एकापाठोपाठ एक कोसळलेल्या संकटांचा तपशील भिजल्या स्वरात विठ्ठलासमोर मांडत होता. पुन्हापुन्हा त्यानं धाव घ्यावी म्हणून साकडं घालत होता. पुन्हापुन्हा आळवत होता-

अगा करुणाकरा करितसे धावा । या मज सोडवा लवकरी ।।

तुका म्हणे आता करी कृपादान । पाऊले समान दावी डोळा ।।

करुणाकराऽऽ ।।

पुन्हापुन्हा आर्त स्वरात त्या विठ्ठलाची आळवणी केल्यावर काही क्षण तुकाराम विठ्ठलाच्या मूर्तीसमोर तसाच पडून राहिला. असहाय, गलितगात्र, शक्तिपात झाल्यासारखा. त्याचे ओठ थरथरत होते, नाकपुड्या लालबुंद झाल्या होत्या, डोळ्यांतून घळाघळा पाणी वाहत होतं. ते गालावरून ओघळून ओठावरच्या मिशीत मिसळत होतं आणि विठ्ठलाचा आर्त धावा करणारा तुकाराम त्या विठ्ठलमूर्तीच्या पायाजवळ एखादा लोळागोळा पसरवा तसा पडून आक्रंदत होता. मस्तकीचं पागोटं सुटून घरंगळून कधीच मूर्तीच्या पायाजवळ पडलं होतं. त्याची प्रत्येक हालचाल, त्याची प्रत्येक देहबोली, त्याच्या पापणीची प्रत्येक उघडझाप, त्याचा प्रत्येक श्वास, त्याचा प्रत्येक उच्छ्वास हे सारं तो किती पराकोटीचा घायाळ आहे, हे दर्शवत होता आणि त्याच अवस्थेत तुकाराम उच्चारत होता-

संसारतापे तापलो मी देवा । करिता या सेवा कुटुंबाची ।।

म्हणऊनी तुझे आठविले पाय । येवो माझे माय पांडुरंगे ।।

बहुतां जन्मीचा जालो भारवाही । सुटिजे हे नाही वर्म ठावे ।।

वेढियेलो चोरी अंतर्बाह्यात्कारी । कणव न करी कोणी माझी ।।

बहु पांगविलो, बहु नागविलो । बहु दिस झालो कासावीस ।।

तुका म्हणे आता धाव घाली वेगी । ब्रीद तुझे जगी दीनानाथा ।।

तुकाराम पुन्हापुन्हा आपलेच शब्द आळवत होता आणि त्या शब्दांनीच विठ्ठलाला हाक मारीत होता. त्या तशा निश्चल अवस्थेतच किती वेळ गेला कुणास ठाऊक! तुकाराम उठून बसला. थरथरत्या अंगांनं, लटपटत्या शरीरांनं, पाणीभरल्या डोळ्यांनी त्यानं विठ्ठलमूर्तीकडे पाहिलं. काय नव्हतं

त्या नजरेत? होती आराधना, होती विनवणी, होती अपेक्षा, होती प्रतीक्षा, होती तक्रार, होती याचना, होती मदतीची हाक, होती घायाळ साद, होती वेदना, होती व्यथा, होते दुःख, होता अपेक्षाभंग, होता आग्रह, होता हट्ट, होती असहायता, निराधारता आणि होता निर्धारही! कदाचित या सगळ्या भावना विठ्ठलाला कळल्या असाव्यात. कदाचित्! पण तुकाराम उठून बसला. एक अश्रूभरली नजर विठ्ठलाकडे टाकून त्यानं मूर्तीच्या पायाशी पडलेलं मुंडासं उचललं. त्याच्या टोकानं डोळ्यांतले अश्रू पुसले. ते असे पुसले की, आता जणू त्यांना ओघळायची बंदी होती. मोठ्या निग्रहानं अश्रू पुसून तुकाराम मूर्तीसमोर उभा राहिला. मूर्तीसमोर हात जोडले. म्हणाला, 'देवा विठूराया, माझे सगळे दरवाजे तू बंद केलेस. पित्याच्या वात्सल्याचा, आईच्या मायेचा, भावजयीच्या दिलाशाचा, मोठ्या बंधूच्या आधाराचा. सगळे दरवाजे बंद केलेस आणि आता हा.... हा शब्दकळेचा दरवाजा माझ्यासाठी उघडला आहेस. ठीक आहे विठूराया. माझे शब्दच माझा आधार बनणार असतील आणि त्या शब्दांमुळेच तू प्रसन्न होणार असशील, तर मी तेच करेन. विठूराया, माझी आई गेली, वडील गेले, भाऊ सोडून गेला, वहिनी गेली. मला आता तुझ्याशिवाय कुणी नाही. कुणी-कुणी नाही. म्हणून मी इथं आलो. तुझ्या मंदिरात धावलो. आता तूच माझी आई, तूच माझा बाप, माझा बंधू-सखा, सर्व काही तूच आणि तूच! म्हणूनच विठ्ठला, मी आजपासून, आता या क्षणापासून, तुझ्याच पायाशी राहीन. तूच माझा श्वास, तूच माझा आधार आणि तूच माझे शब्द. विठूराया, यापुढे माझी प्रत्येक कृती तुझ्यासाठी असेल, माझा प्रत्येक श्वास तुझ्यासाठी असेल. मी अवघा तुझाच असेन. फक्त तुझा. आता तार अथवा मार. काय करायचं ते तूच ठरव. तू माझा विठ्ठल आणि मी तुझा तुकाराम!'

देवा तू कृपाकरुणासिंधू । होसी मायबाप आमचा बंधू ।

जीवन सिद्धी साधन सिंधू । तोडिसी भवबंधु काळपाश ॥

तुझिया बळे पंढरीनाथा । जालो निर्भर तुटली व्यथा ।

घातला भार तुझिया माथा । न भीं सर्वथा तुका म्हणे ॥

हा अभंग गायिला आणि तुकाराम जणू निश्चिंत झाला. आपला सगळा भार पांडुरंगावर टाकून तो जणू विसावला. निवांतला आणि सावरलादेखील. मागं वळून पाहिलं तर संताजी, हरी, रायबा यांच्या समवेत कान्होजी आणि आवलीसुद्धा उभी होती. तुकारामाने एकवार सगळ्यांवर नजर टाकली आणि

म्हणाला, “मी तुम्हा सगळ्यांना फार फार त्रास दिला ना? पण आता नाही देणार! आता माझा भारही पांडुरंगावर आहे आणि माझा त्रासही त्यालाच आहे. पण आवले, मला माझी दिशा सापडली आहे. मला माझी वाट मिळाली आहे. कान्होबा, अरे, मला माझा मार्ग गवसला आहे आणि मी ठरवलं आहे की, आता मी त्याच मार्गानं जाणार आहे. या मार्गावर पांडुरंग माझ्या सोबत आहे. तोच मला हाताला धरून चालवेल. आवले, चल, मला फार फार भूक लागली आहे. मला जेवण वाढ. अगं, आता त्या पांडुरंगासोबत चालायचं तर अंगात शक्ती नको का? चल! कान्होबा, हरी, चला घरी जाऊ. दोन घास खाऊन घेऊ. चला!” असं म्हणून तुकाराम मंदिरातून बाहेर पडला आणि झपझप चालत अंगण ओलांडून तो पडवीत आला.

आवलीचे डोळे पाण्यानं भरले होते. कितीतरी दिवसांनी, आज कितीतरी दिवसांनी तुकारामानं ‘आवले’ अशी हाक मारली होती. भूक लागली म्हणून सांगितलं होतं. जेवण मागितलं होतं. आज कितीतरी दिवसांनी! आवलीचे अश्रू अनावर होत होते. “वयनी, येतायसा न्हवं?” रायबानं मागं वळून केलेल्या प्रश्नानं आवली भानावर आली. “व्हयव्हय! आले आले” असं म्हणत गडबडीनं डोळ्यांतले अश्रू पदरानं पुसत आवली गडबडीनं स्वयंपाकघरात गेली. तिनं तुकारामाचं ताट तयार केलं. कान्होबा, हरी आणि संताजीचंही! चौघं पाटावर बसली. आबा नेहमी बसत त्या जागेकडे एक कटाक्ष टाकून सुस्कारा सोडून तुकारामानं खाली बघून जेवायला सुरवात केली. जेवताना तो एक अक्षरही बोलत नव्हता. खाली मान घालून नीट चवीनं जेवत होता. कितीतरी दिवसांनी तो असा जेवत होता आणि त्याला असं शांतपणे जेवताना बघून आवलीचं काळीज मात्र आभाळाएवढं झालं होतं. ‘माझी मंगळाईच पावली जणू! तिचं माझ्याकडं लक्ष असणारच! माझी काळजी तिलाच असणार!’ आवलीच्या मनानं ग्वाही दिली. आता सगळं नीटच होणार होतं. सगळं सुराला लागणार होतं. नष्टचर्य जणू संपलं होतं. तुकाराम सावरला होता. वस्तुस्थितीचा, वास्तवाचा, घरातल्या प्रिय मंडळींच्या वियोगाचा स्वीकार करण्याइतका सावरला होता. त्याचं कर्तृत्व आभाळाएवढं आहे, हे सगळे जण जाणून होते. त्यामुळेच आता काळजी नव्हती. एकदा का तुकाराम पुन्हा दुकानाचे कामकाज आणि सावकारी-महाजनकीचा व्यवसाय बघू लागला की, कसलीच चिंता राहणार नव्हती. व्यापार-उदिमामध्ये चोख असणारा तुकाराम सगळं सांभाळून नेणार होता. या आनंदातच तो दिवस

सरला. रात्रीही तुकाराम शांत निजला. आवलीला तीच काळजी वाटत होती. पण तसं काहीच झालं नाही. मात्र निजण्यापूर्वी अंगणातल्या विठ्ठलमंदिरात जाऊन विठ्ठलाच्या मूर्तीसमोर उभा राहून हात जोडून तुकारामानं विठ्ठलाला सांगितलं, “पांडुरंगा, तुझ्यावर भार टाकून मी निजतो आहे. आता तूच माझा आधार आहेस!” आणि तो शांतपणे जाऊन निजला. त्याला लगेच झोपही लागली. अगदी गाढ! गेले कित्येक महिने तो एखाद्या जखमी पाखरासारखा तडफडत होता; पण आज विठ्ठलाला संपूर्ण शरण गेल्यावर जणू तो विश्रंताला आणि गाढनिजला. त्याला गाढझोप लागलेली बघून आवलीलाही बरं वाटलं. तिनं मागची आवरासावर केली. चूल-पोतेरं केलं. रुक्मिणीच्या खोलीत डोकावलं. तिला झोप लागली होती. मग मात्र आवलीला शिणवटा जाणवायला लागला. सहा-सात महिन्यांचं गर्भार पोट घेऊन ही तिची धावपळ होती. ती अंथरुणावर येऊन बसली. मनोमन मंगळाईला हात जोडले. तिला आपल्या संसाराकडे लक्ष ठेवायला सांगितलं आणि आज तिनं विठ्ठलालाही हात जोडले. तिच्या समोरच्या कोनाड्यात त्याची मूर्ती होती. आपल्या नवऱ्याचा सांभाळ करण्याची तिनं विठ्ठलाला विनवणी केली. तिची ती विनवणी मान्य केल्याचा आणि आपल्याला जे पाहिजे होतं ते गवसल्याचा भाव मूर्तीच्या चेहऱ्यावर तरळून गेल्याचा तिला भास झाला. क्षणभरच! दुसऱ्या क्षणी आवलीनं अंथरुणाला पाठ टेकली आणि डोळे मिटून घेतले. विठ्ठलाच्या मूर्तीवरचं अपेक्षापूर्तीचं हास्य बघायला आवली जागी नव्हती. मध्यरात्र उलटून गेली होती. सगळीकडं निरव शांतता होती. आता थोड्याच वेळात पहाटवारा सुटला असता. अचानक तुकाराम उठून बसला, “होय देवा, होय! मी करेन! मी नक्की करेन. मी तुम्हाला शब्द देतो देवा! आपण मला आपलं मानलंत. मला दिशा दाखवलीत. मार्ग दाखवलात. मी धन्य झालो. मी धन्य झालो!” डोळेमिटल्या अवस्थेत हात जोडून तुकाराम बोलत होता. कुणाशी कुणास ठाऊक! आवली दचकून जागी झाली. ‘धनी, का आरडतायत? पुन्हा काई झालं तर नाही?’ शंकेनं तिचा जीव घाबरा झाला. ती चटकन् आत आली. पाहिलं तर, तुकाराम अंथरुणावर उठून बसला होता. डोळे मिटून हात जोडून कोणाशीतरी बोलत होता, ‘आता हे काय बाई नवीन? धन्याना काय येडबीड लागलं काय?’ आवली घाबरली. चटकन् तुकारामाजवळ गेली. त्याच्या खांद्याला धरून तिनं त्याला गदागदा हलवलं, “धनीऽ! अवो धनीऽऽ! धनी, अवो जागं व्हा! काय झोपेत बोलताय काय?

२ री आवृत्ती

कथा स्वातंत्र्यलढ्याच्या

लेखक

आर. के. मूर्ती

अनुवाद

माधव कर्वे

किंमत : १२०/-रु.

पोस्टेज : ५०/-रु.

या कथासंग्रहात भारताच्या स्वातंत्र्यलढ्याचे काही तेजस्वी क्षण जिवंत झाले आहेत. घटनेतील नाट्यमयतेवर भर देऊन विशेषतः आजच्या तरुण पिढीसाठी ह्या कथांची निवड केली आहे.

परिणामी, स्वातंत्र्यलढ्याचा तो महत्त्वपूर्ण काळ कथांमधून आपण पुन्हा अनुभवतो.

स्वातंत्र्यलढ्यातील असामान्य स्त्री-पुरुषांनी धैर्यानं सोसलेल्या हालअपेष्टांचं, तसंच त्यांच्या तेजस्वी पैलूंचंही त्यामुळे नेहमी स्मरण होत राहिल.

कुणाशी बोलताय? धनीऽऽ!” आवलीच्या हाकांनी आणि हलवण्यानं तुकाराम जणू जागा झाला. सावध झाला. त्यानं डोळे उघडले. इकडंतिकडं पाहिलं. आपण आपल्या घरात आपल्या अंथरुणावर आहोत, याचं त्याला भान आलं. त्यानं डोळे चोळले. समोर आवली होती. ‘म्हणजे? मग नामदेव महाराज कुठं गेले? आणि पांडुरंग? तोही आला होता. तो कुठं गेला? मी माझ्या घरातच आहे, मग ते सगळं स्वप्न होतं? नाहीऽ नाही! ते स्वप्न नक्की नव्हतं! नामदेव महाराजांनी माझा हात धरला होता आणि मला हाताला धरून ते विठ्ठलाजवळ घेऊन गेले होते. नंतर दोघंही माझ्याशी बोलले. नामदेव महाराजांनी माझ्याकडून वचनही घेतलं. हे सगळंच स्वप्न असू शकेल?’ तुकारामाच्या मनात विचारांचा गोंधळ माजला. डोक्यात प्रश्नांचं मोहोळ उठलं, हृदयात शंकेचं काहूर माजलं. कासावीस होऊन त्यानं आवलीचा हात धरला. घट्टघट्ट धरला. निदान हा आधारतरी त्या स्वप्नातल्यासारखा विरून जाऊ नये. त्याच्या काळजातली कालवाकालव, हृदयातलं काहूर, डोक्यातलं प्रश्नांचं मोहोळ आणि विचारांचा गोंधळ त्याच्या हाताच्या त्या थरथरणाऱ्या स्पर्शात आवलीला जाणवला. “धनीऽऽ! काय झालं? कुणाशी बोलत होतात? काय झालं? तुम्ही असं घाबरल्याले का? कोण आलं व्हतं? धनी, कोण आलं व्हतं सांगा की!” आवली तुकारामाला सावध करून प्रश्न विचारत होती. तिच्या त्या प्रश्नांच्या भडिमारांनं तुकाराम पुरता सावध झाला. आवलीचे हात तसेच धरून म्हणाला, “आवलेऽ आवले, अगं काय सांगू? प्रत्यक्ष नामदेव महाराज आले होते. प्रत्यक्ष नामदेव महाराज! आणि एकटेच नव्हे, तर विठ्ठलाला सोबत घेऊन आले होते. साक्षात विठ्ठलाला. आणि नुसतेच ते दोघं आले नव्हते तर माझ्याशी बोललेसुद्धा! माझ्याशी बोलले. प्रत्यक्ष बोलले आणि आवलेऽ आवले, काय सांगू तुला? मला- मला नामदेव महाराजांनी आपला उत्तराधिकारी नेमलं. त्यांनी तेव्हा केलेली शतकोटी अभंग रचण्याची प्रतिज्ञा ते पूर्ण करू शकले नाहीत. तर आवले, त्यांनी ते काम मला पूर्ण करायला सांगितलंय. त्यांनी ती जबाबदारी माझ्यावर सोपवलीय. आवले, शब्दसाधनेचा आणि शब्दसाधनेतून भक्तिसाधनेचा मार्ग प्रत्यक्ष नामदेव महाराजांनी मला सांगितला. तोही साक्षात विठ्ठलाच्या, त्या पांडुरंगाच्या साक्षीनं. आवले, आता मला माझा मार्ग सापडला. मला माझी दिशा सापडली. मला माझं मीपण गवसलं. इतके दिवस मी अंधारात चाचपडत होतो; पण आता, आता

माझा रस्ता सापडला आहे. आवले, सगळ्यांना बोलाव. कान्होजीला हाक मार. त्याला म्हणावं, संताजीला बोलाव, हरीला बोलाव. मला हे सगळ्यांना सांगायचं आहे.” तुकाराम उत्तेजित झाला होता. उत्साहानं बोलत होता. त्याचा आवाज ऐकून कान्होजीला जाग आलीच होती. त्याची दोन-चार वाक्यं कानावर पडल्यावर मग मात्र कान्होजीला राहवेना. तो पळतच संताजीच्या घरी गेला. तुकारामानं बोलावलंय म्हटल्यावर त्याच्यावरच्या प्रेमापोटी काळजीत असलेले संताजी, हरी धावतच आले. पाहतात तो प्रसन्न चेहऱ्यानं तुकाराम त्यांची वाट पाहत आहे. “काय रे तुकोबा? काय झालं? बरं हाय नव्हं?” संताजीनं आल्याआल्या विचारलं, प्रसन्न चेहऱ्यानं पुढं येऊन तुकारामानं त्याचा हात धरला. म्हणाला, “संताजी, हरी, कान्होबा, मला तुम्हाला काही सांगायचंय! अरे, नामदेव महाराज आले होते आणि प्रत्यक्ष पांडुरंगाला घेऊन आले होते. काय सांगू माझी पुण्याई?”

“नामदेवे केले स्वप्नामाजि जागे । सवे पांडुरंग येवोनिया ।

सांगितले काम करावे कवित्व । वाऊगे निमित्त्य बोलो नको ।

माप टाकी सळे धरिली विठुले । थापटोनी केले सावधान ।

प्रमाणांची संख्या सांगे शतकोटी । उरले ते शेवटी लावी तुका ।

“संताजी, मला साक्षात्कार झाला, मला माझं ध्येय गवसलं. माझा मार्ग मला सापडला. त्या पांडुरंगाने माझी माणसं माझ्यापासनं दूर नेली. माया-ममतेचा दरवाजा माझ्यासाठी बंद केला, पण हा....हा शब्दसाधनेचा दरवाजा माझ्यासाठी उघडून दिला. आवले... आवले, आता तुम्हा सर्वांचं पालनपोषण, शब्दांची साधना आणि त्या विठ्ठलाची आराधना एवढंच माझं आयुष्याचं ईप्सित असणार आहे. एवढंच माझ्या आयुष्याचं ध्येय असणार आहे!” तुकाराम बोलत होता. म्हटलं तर सगळ्यांशी, म्हटलं तर स्वतःशीच! पण एवढं खरं की, काही दिवसांपूर्वीचा गोंधळलेला, घायाळ झालेला, मनात कासाविशी घेऊन जखमी हृदयानं वावरणारा, आत्मविश्वास गमावलेला, आयुष्यातलं सगळं हरवून बसलेला तुकाराम कुठंतरी लुप्त झाला होता आणि आता सगळ्यांच्या समोर असलेला, प्रसन्नचित्त, आनंदानं निथळणारा, आत्मविश्वासानं बोलणारा, धन्यतेनं नहालेला, कृतार्थतेनं भारलेला कुणी एक वेगळाच तुकाराम समोर उभा होता. कुणी वेगळाच तुकाराम!

डॉल्फ हिलर

द ग्रेट डिप्लेस!

□ एमबीए पदवीधर
□ माहिती तंत्रज्ञान क्षेत्रात १६ वर्षे अनुभव. सिंटेल्, अमेरिकन एक्सप्रेस, डॉयचे बँक, लार्सन अँड टुब्रो, इन्फोटेक या कंपन्यांनंतर आता ओरॅकल फिर्नॉन्शियल सर्व्हिसेस सॉफ्टवेअरमध्ये 'तंत्रज्ञान प्रमुख'

□ टाटा मॅकग्रॉ-हिल आणि पियरसनतर्फे भारतात आणि जगभरही वापरली जाणारी कॉम्प्युटरविषयीची २०

पाठ्यपुस्तके, काहींच्या आंतरराष्ट्रीय आवृत्त्या आणि चिनी भाषेत अनुवाद

□ मराठीमध्ये 'आयटीतच जायचंय', 'कहाणी फ्ल्यूची', 'गुलाम', 'बोर्डरूम', 'च'ची भाषा', 'महामंदीच्या उंबरठ्यावर' ही याआधीची पुस्तके

□ क्रिकेटवर 'मुश्ताक अली' आणि 'महाराष्ट्र इन रणजी ट्रॉफी' ही पुस्तके

□ वयाच्या १२व्या वर्षापासून वर्तमानपत्रांमध्ये क्रिकेटविषयी लेखन

□ लोकसत्ता, लोकप्रभा, महाराष्ट्र टाइम्स, सकाळ, साप्ताहिक सकाळ, लोकमत, साधना, केसरी, तरुण भारत, सामना अशा मराठी वृत्तपत्रांमधून/मासिकांमधून ४०००पेक्षा जास्त लेख प्रकाशित, 'कहाणी इंटरनेटची', 'तंत्रमंत्र', 'कहाणी बिनतारी संदेशवहनाची', 'बखर संगणकाची', 'वैद्यकायन', 'विज्ञानवाद', 'क्रिकेटच्या नियमांमधल्या गमतीजमती', 'क्रिकेट गमती', 'प्राणिजगत', 'क्रिकेटनामा' इत्यादी सदरे प्रकाशित

- क्रिकइन्फो, क्रिकेट अर्काइव्ह आणि इंडिक थ्रेड्स या वेबसाइट्सवर अनेक लेख प्रसिद्ध
- दूरदर्शन (सह्याद्री चॅनेल), आयबीएन-लोकमत, स्टार माझा, साम या टीव्ही चॅनेल्सवर तंत्रज्ञानाविषयीचे अनेक कार्यक्रम
- आयआयटी, सिम्बॉयसिस, फर्ग्युसन, इंदिरा, गरवारे, एमआयटी, एमईटी इत्यादी अनेक ठिकाणी गेस्ट लेक्चरर
- इंड्रधनू-महाराष्ट्र टाइम्स, कॉम्प्युटर सोसायटी ऑफ इंडिया, इंदिरा एक्सलन्स अवॉर्ड असे अनेक पुरस्कार प्राप्त

लेखक
अतुल कऱ्हाते

विसाव्या शतकामधला सगळ्यात गाजलेला माणूस म्हणून आपण अॅडॉल्फ हिटलरचं नाव घेऊ शकतो. पहिल्या महायुद्धात मानहानी झालेल्या जर्मनीला गतवैभव प्राप्त करून देण्याच्या ध्येयानं भारून गेलेल्या हिटलरनं अत्यंत अनपेक्षितरीत्या जर्मनीची सत्ता आपल्याकडे खेचून घेतली आणि भल्याभल्यांना जमणार नाही अशी कामगिरी करण्याचा चंग बांधला. एकामागून एका देशांवर आपलं वर्चस्व प्रस्थापित करत हिटलरनं सगळ्या जगाची झोप उडवली. त्याचं असुरी स्वप्न मात्र नंतर भंगत गेलं.

केवळ डझनभर वर्षांच्या आपल्या राजकीय कारकिर्दीत हिटलरनं अक्षरशः धुमाकूळ घातला. ज्यू लोकांचा संहार, आपल्या शत्रूंशी अत्यंत क्रूरपणे वागणं, आपल्याच सहकाऱ्यांवर विलक्षण अविश्वास दाखवणं, माणुसकीचा अंशही वागण्या-बोलण्यातून न दाखवणं, अशा त्याच्या अनेक अवगुणांचं त्याच्या गुणांबरोबरच विश्लेषण करणं म्हणूनच महत्त्वाचं ठरतं. हुकूमशाही आणि एकाधिकारशाही यांचं थैमान त्याच्या कारकिर्दीत बघायला मिळालं. जगाला वेगानं दुसऱ्या महायुद्धाकडे नेणाऱ्या या खलनायकाविषयी अनेक जणांना सुप्त आकर्षण वाटत असतं. मुळात हिटलर इतका लोकप्रिय कसा झाला आणि त्याच्याविषयी आजसुद्धा इतकं का बोललं जातं, या अत्यंत महत्त्वाच्या मुद्यांचा सखोल ऊहापोह अत्यंत सोप्या भाषेत सगळ्या वयोगटांमधल्या मराठी वाचकांसाठी या पुस्तकात केला आहे. नव्यानं या जगात हिटलर निर्माण होऊ नये म्हणून काय केलं पाहिजे, यासाठीची दृष्टीही वाचकांना या निमित्तानं मिळेल!

फसलेला कट आणि 'माईन काम्फ'

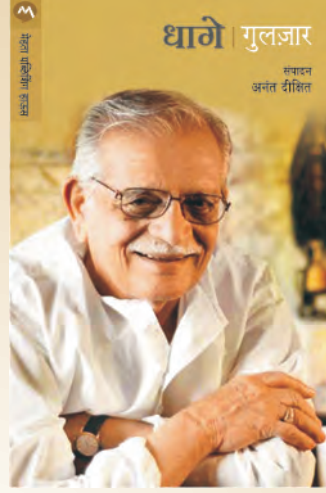
जर्मनीमधली आर्थिक परिस्थिती नाजूक असण्याच्या काळात बॅव्हेरियामधल्या सत्ताधाऱ्यांना परिस्थिती हाताबाहेर जात असल्याचं लक्षात आलं आणि तिथं क्रांती घडली. नव्या सत्ताधाऱ्यांनी लगेचच आणीबाणी घोषित केली. गुस्ताव रिट्जर फॉन कार याची तिथला सर्वाधिकारी म्हणून नेमणूक करण्यात आली आणि त्याला खरोखरच हुकूमशाही अधिकार देण्यात आले. हिटलर सरकारच्या विरोधात उठाव घडवून आणण्याच्या अफवा जोर पकडत असतानाच कारनं नाझी पक्षाच्या बैठकांवर बंदी घालून टाकली. यामुळे हिटलरचं पित्त खवळलं. आपल्याला विश्वासात न घेता सरकारनं ही कृती करायला नको होती आणि कार हा सध्याच्या समस्यांवर काहीच उत्तर शोधू शकणार नाही, अशा दुहेरी भावनांमुळे तो अस्वस्थ झाला. एसए संघटनेच्या म्यूनिक प्रांतातल्या प्रमुखानं हिटलरला त्वरेनं काहीतरी करण्यासाठी प्रवृत्त केलं. आपले सहकारी अस्वस्थ असून सुरू असलेल्या घटनाक्रमाकडे हात चोळत बघत बसण्याची त्यांची अजिबात तयारी नसल्याचं त्यानं हिटलरला स्पष्टपणे सांगितलं. जर आपण अगदी लगेचच काही कृती केली नाही, तर आपली संघटना सोडून आपले सहकारी डाव्या विचारसरणीच्या कट्टरवाद्यांकडे आकर्षित होतील, असं हिटलरला इतर

२ री आवृत्ती

धागे

गुलज़ार

अनुवाद
अनंत दीक्षित

किंमत : १३०/-रु.

पोस्टेज : ५०/-रु.

माणूसपणाचे ठळक लक्षण
म्हणजे संवेदनशीलता...
जगण्याचे धागेदोरे ओवताना
संवेदनेमुळे श्वासांचे बळ वाढते.
प्रसंग साधे असोत अथवा घनघोर
प्रत्येकाची संवेदना महत्त्वाची,
तरच वर्तमानाच्या आरशासमोर
धाडसाने उभे राहता येते
त्यासाठीच तर हे धागे
गुलज़ारजींचे
मराठीचे नेसू लेऊन...

मेहता मराठी ग्रंथजगत : फेब्रुवारी २०१८ । ४३

वरिष्ठ सहकाऱ्यांनीही सांगितलं.

८ नोव्हेंबर १९२३ या दिवशी म्यूनिकमधले सगळे मान्यवर लोक बॅव्हेरियामध्ये नुकत्याच घडलेल्या क्रांतीचा विजयोत्सव साजरा करण्यासाठी जमले. मार्क्सवादाचा त्यांना जोरदार निषेध करायचा होता. तीन हजार लोकांनी खचाखच भरलेल्या एका बिअर हॉलमधल्या एका सभागृहात कारचं भाषण सुमारे अर्धा तास सुरू होतं. तेव्हा रात्रीचे साडेआठ वाजले होते. तेवढ्यात बिअर हॉलच्या प्रवेशद्वारापाशी कसली तरी गडबड सुरू असल्याचा आवाज आला. त्यामुळे कारनं आपलं भाषण थांबवलं. पोलादी शिरस्त्राण घातलेली काही माणसं सभागृहात शिरली. त्यांच्या हातात मशिनगन्स होत्या. हिटलरचे आक्रमक लोक सभागृहात शिरले होते. यामुळे अचंबित झालेले प्रेक्षक आपापल्या बसण्याच्या जागेवर उभे राहून हे विलक्षण दृश्य बघण्यासाठी धडपडायला लागले. तेवढ्यात पिस्तूल हातात घेतलेल्या आपल्या दोन अंगरक्षकांसह हिटलर सभागृहात शिरला. तो एका खुर्चीवर बसला खरा; पण गोंधळात त्याचं बोलणं कुणाला ऐकू येत नसल्यामुळे त्यानं आपल्याजवळचं पिस्तूल बाहेर काढलं आणि सभागृहाच्या छताच्या दिशेनं एक गोळी झाडली. त्याबरोबर सभागृहात शांतता पसरली. त्यासरशी आपण राष्ट्रव्यापी क्रांती घडवत असून यासाठी सभागृहाला आपल्या सहाशे सशस्त्र साथीदारांनी घेराव घातला असल्याचं हिटलरनं जाहीर केलं. जर कुणी गोंधळ केला तर आपण मशिनगनवाल्या आपल्या सहकाऱ्यांना प्रेक्षकांमध्ये पाठवू, अशी धमकीही त्यानं दिली. बॅव्हेरियामधलं सरकार आपण बरखास्त करत असून, एका हंगामी सरकारची स्थापना करत असल्याचं त्यानं जाहीर केलं. कार आणि त्याच्या सरकारशी संलग्न असलेला पोलीसप्रमुख आणि लष्करप्रमुख यांना त्यानं आपल्याबरोबर आतल्या बाजूच्या एका खोलीत बोलावलं. त्यांच्या सुरक्षिततेची हमी त्यानं दिली. थोडे आढेवेढे घेऊन त्यांनी हिटलरच्या या मागणीला होकार दिला.

आतल्या खोलीत कार आणि त्याचे दोन सहकारी आल्यावर हिटलरनं आपलं पिस्तूल हवेत नाचवलं आणि आपल्या परवानगीशिवाय इथून कुणी बाहेर जाणार नसल्याचा हुकूमच दिला. त्यानंतर त्यानं आपल्या नेतृत्वाखाली नवं सरकार स्थापन करत असल्याचं सांगून टाकलं. कार आपल्या हाताखाली काम करेल आणि कारचे इतर सहकारी त्यांची सध्याची पदं सांभाळतील, तसंच ल्युडेनडॉर्फ नवा लष्करप्रमुख असेल असंही हिटलरनं जाहीर केलं. आपण या प्रकारे हा कट घडवून आणत असल्याविषयी खेद व्यक्त करून आपल्यासमोर दुसरा पर्यायच नसल्याचं त्यानं सांगितलं. जर काही दगाफटका झाला तर कार आणि त्याचे दोन सहकारी यांच्यासाठी तीन तर

स्वतःसाठी एक अशा चार गोळ्या आपल्या पिस्तुलामध्ये शिल्लक असल्याची धमकीही त्यानं दिली. दहा मिनिटांनी सभागृहात जमलेल्या समुदायासमोर जाऊन हिटलरनं आपल्या या प्रस्तावाविषयीची माहिती दिली. तसंच कार आणि त्याचे दोन सहकारी अजून कुठल्याही निर्णयापर्यंत आलेले नसल्याचं सांगून उपस्थित समुदायाचा आपल्याला पाठिंबा आहे असं आपण त्यांना सांगू शकतो का, असं हिटलरनं विचारलं. अर्थातच नेहमीप्रमाणे भावनेनं भरलेलं आणि नाट्यमयरीत्या केलेलं त्याचं हे आवाहन सभागृहातल्या प्रेक्षकांनी आनंदानं स्वीकारलं आणि त्याला होकारात्मक प्रतिसाद दिला. हिटलरनं तिथं हजर असलेल्यांना जिंकून घेतलं होतं. आता तो परत कार आणि त्याचे सहकारी यांच्याशी चर्चा करण्यासाठी आतल्या खोलीत गेला.

सभागृहात प्रवेश केल्यापासून एक तासाचा अवधी झाल्यानंतर हिटलर पुन्हा एकदा सभागृहात आला. या खेपेला पूर्ण लष्करी पोषाख घातलेला ल्युडेनडॉर्फ त्याच्याबरोबर होता. सुरुवातीला भावनाशून्य चेहऱ्यानं कार बोलला. आपण हिटलरचा प्रस्ताव मान्य करून जर्मन राजघराण्याचा प्रतिनिधी म्हणून काम करायला तयार असल्याचं त्यानं जल्लोष करणाऱ्या प्रेक्षकांना उद्देशून सांगितलं. एखाद्या लहान मुलाप्रमाणे आनंदित झालेल्या हिटलरनं कारचा हात हातात घेतला आणि आपण नव्या सरकारची धोरणं ठरवणार असल्याचं सांगितलं. यानंतर बोलणाऱ्या ल्युडेनडॉर्फनं अत्यंत प्रामाणिकपणे घडत असलेल्या घटनाक्रमाविषयी आश्चर्य व्यक्त केलं. कारचे इतर सहकारी अनिच्छेनं बोलले. हिटलरनं सगळ्यांशी हस्तांदोलन केलं. अचानकपणे बॅक्वेरियाची सत्ता त्यानं काबीज केली होती. निर्विवादपणे उपस्थित असलेल्या लोकांसमोर तो 'हीरो' ठरला होता.

यानंतरचा घटनाक्रम मात्र अत्यंत अनपेक्षित उलथापालथींनी भरलेला होता. अत्यंत नाट्यमयरीत्या गोष्टी घडत गेल्या आणि हिटलरनं ज्या वेगानं यशस्वीपणे आपल्या कटाचं रूपांतर क्रांतीमध्ये केलं होतं, त्याच वेगानं त्याची ही क्रांती साफ फसत गेली. हिटलरच्या सहकाऱ्यांनी सरकारी यंत्रणांचा कब्जा घेतला असला तरी आश्चर्याची गोष्ट म्हणजे सरकारी दूरसंचार यंत्रणेचं नियंत्रण मात्र त्यांनी स्वतःकडे घेतलं नाही. त्यामुळे तेव्हाच्या लष्करी आणि पोलीस यंत्रणांना या कटाविषयीची माहिती कळवण्यात कारच्या सहकाऱ्यांना यश आलं. यामुळे लष्कराच्या आणि पोलीस दलाच्या राखीव तुकड्या मदतीसाठी बोलावण्यात आल्या. हिटलरनं नुसतंच कारसकट काही दलांच्या प्रमुखांना जबरदस्तीनं आपल्या सरकारमध्ये सामील व्हायला भाग पाडलेलं असलं तरी सरकारी यंत्रणा, लष्कर आणि पोलीस दल हे मात्र सध्याच्या

म्हणजे कारच्या सरकारच्याच बाजून होते. एकामागून एक अशा चुका हिटलर आणि त्याचे सहकारी यांच्या हातून घडत गेल्या. कार आणि त्याचे सहकारी यांच्यावर लक्ष ठेवायला कुणी मागे राहिलं नाही. यामुळे त्यांनी आपल्या सहकाऱ्यांना तातडीनं परिस्थितीवर नियंत्रण प्रस्थापित करण्याचे आदेश दिले. स्वाभाविकपणे संध्याकाळपासून काही तासांच्या काळात हिटलरनं बाजी मारली असली तरी रात्रीच्या काळात चित्र पार बदलून गेलं. पहाट उजाडली तसं आपला कट फसला असल्याची हिटलरसकट सगळ्यांना जाणीव झाली.

आता पुढे काय करायचं याविषयी हिटलर आणि त्याचे सहकारी यांची चर्चा झाली. त्यातून नीटसं काहीच निष्पन्न झालं नाही. शेवटी सकाळी आपण एक जाहीर मोर्चा काढावा असं हिटलर आणि ल्युडेनडॉर्फ यांनी ठरवलं. यातून नक्की काय निष्पन्न होईल याविषयी त्यांना खात्री नव्हती. फक्त जनमत यामुळे आपल्याकडे वळेल आणि ल्युडेनडॉर्फच्या उपस्थितीमुळे लष्कराची आपल्यावर कारवाई करण्याची हिंमत होणार नाही, अशी आशा हिटलरला वाटत होती. लोकांची सहानुभूती मिळवण्यासाठी दुपारी मोर्चा निघाला. हिटलर त्याच्या साधारण दोन हजार समर्थकांबरोबर निघाला. पोलिसांचा सामना करण्यासाठी बऱ्याच जणांच्या हातात पिस्तुलं होती. म्यूनिक शहराच्या मध्यवर्ती भागात फिरून सरकारच्या संरक्षण मंत्रालयाकडे चाल करून जायचं त्यांचं उद्दिष्ट होतं. रस्त्यावर जमलेले लोक त्यांना ओरडून प्रोत्साहन देत होते. हिटलर आणि त्याचे सहकारी थोडं पुढे गेल्यानंतर पोलिसांचा एक मोठा जमाव त्यांना दिसला. गर्दीतून कुणीतरी 'हाईल हिटलर' (म्हणजे 'हिटलरचा विजय असो') असं ओरडलं. त्यापाठोपाठ गोळा झाडण्याचे आवाज झाले. गोळीबार संपला तेव्हा हिटलरचे चौदा सहकारी आणि चार पोलीस मृत्युमुखी पडल्याचं लक्षात आलं. मरण पावलेल्या लोकांमध्ये हिटलरचा हात हातात घेऊन चालणारा त्याचा एक सहकारीसुद्धा होता. त्याला लागलेली गोळी फक्त एक फूट उजवीकडे असली असती तर तिनं हिटलरचा वेध घेतला असता आणि इतिहास पूर्णपणे बदलला असता. हिटलर अत्यंत आश्चर्यकारकरीत्या वाचला. त्यानं गोळी चुकवण्यासाठी वेगानं हालचाल केली का मृत्युमुखी पडलेल्या सहकाऱ्यानं स्वतःचा बळी देऊन त्याचा बचाव केला हे माहित नाही; पण हिटलरचा डावा खांदा जबरी दुखावला हे मात्र नक्की. ल्युडेनडॉर्फला मात्र कसलीच इजा झाली नाही आणि त्यानं शरणागती पत्करली. हिटलरला 'एसए' संघटनेच्या डॉक्टरनं तिथून घाईघाईनं आपल्याबरोबर नेलं आणि त्याच्यावर प्रथमोपचार केले. त्यानंतर हिटलर पुढे पुट्झीच्या घरी गेला. पुट्झी स्वतः तिथं नव्हता.

तो पळून ऑस्ट्रियामध्ये गेला होता. त्याची बायको मात्र घरी होती. हिटलर तिथं डोकं ठिकाणावर नसल्यासारखा वागत असल्याचं तिनं नमूद केलं. तसंच तिथं असताना हिटलरनं स्वतःच्या कपाळाला पिस्तूल लावून आत्महत्या करण्याचा प्रयत्न केला असल्याच्या बातम्याही नंतरच्या काळात पसरल्या; पण त्यात फारसं तथ्य नाही, असं इतिहासकार म्हणतात. हिटलरचा शोध घेत पोलीस तिथं पोहोचले आणि त्यांनी हिटलरला देशद्रोहाच्या आरोपाखाली अटक केली. म्यूनिकपासून चाळीस मैल अंतरावरच्या एका सुंदर गावामधल्या तुरुंगात हिटलरची रवानगी करण्यात आली.

अशा प्रकारे हिटलरचे क्रांती घडवून आणण्याचे मनसुबे पार फसले. आता तुरुंगात बसून आपल्या भविष्याविषयीची चिंता करणं त्याच्या हाती शिल्लक राहिलं. सरकारविरोधी कट रचण्याच्या गंभीर आरोपावरून हिटलरला तुरुंगात टाकून त्याच्या नाझी पक्षावर बंदी घालत सरकारनं आपला दबदबा नव्यानं निर्माण केला. या काळात जर्मनीमध्ये जरा आर्थिक स्थैर्यही निर्माण झालं. यामुळे कडव्या उजव्या विचारसरणीच्या लोकांकडून सरकारला असलेला धोका काही प्रमाणात कमी झाला. हिटलरचा आत्मविश्वास या काळात पार खालावला. त्यानं काहीही बोलायला नकार दिला आणि उपोषण करण्याची धमकी दिली. आत्महत्या करण्याचे विचार त्याच्या मनात या काळात घोळत असत. हिटलर आणि त्याचे सहकारी यांच्यावर सरकारनं भरलेल्या खटल्याची सुनावणी सुरू व्हायच्या काळापर्यंत मात्र हिटलरच्या मनःस्थितीत आमूलाग्र बदल झाले. त्याच्यामधली आक्रमकता पुन्हा उफाळून वर आली. आपल्या प्रचारासाठी आपल्यावर चालवल्या जाणाऱ्या खटल्याचा पुरेपूर वापर करण्याचा निर्धार त्यानं केला. बॅव्हेरियाच्या सरकारनंही अप्रत्यक्षपणे हिटलरला या कामात मदतच केली. हिटलरवरचा खटला खरं म्हणजे बॅव्हेरिया प्रांताच्या आधिपत्याखाली म्यूनिक शहरात चालवला जाणं अजिबातच अपेक्षित नव्हतं. उलट राष्ट्रीय पातळीवरच्या न्यायव्यवस्थेच्या आधिपत्याखाली लिझिंग शहरात तो चालवला जाणं गरजेचं होतं. असं असूनही बॅव्हेरियामधल्या स्थानिक सरकारनं तो म्यूनिकमध्येच चालवायचं ठरवलं आणि राष्ट्रीय पातळीवरच्या सरकारनं त्याला परवानगी दिली. कारचा यामागचा हेतू स्पष्ट होता. हिटलरला या खटल्याचा वापर स्वतःच्या प्रसिद्धीसाठी करू देणं आपल्या दृष्टीनं धोक्याचं आहे, याची त्याला जाणीव होती. साहजिकच कमीत कमी काळ हा खटला चालवावा आणि हिटलरला फार बोलू न देता त्याला काहीतरी जुजबी शिक्षा देऊन प्रकरण मिटवून टाकावं यासाठी त्याचे प्रयत्न सुरू होते.

हळूहळू हिटलरमधला खटल्यासंबंधीचा आत्मविश्वास वेगानं वाढत

गेला. निकाल काहीही लागो; पण या खटल्याचा फायदा आपण नक्कीच उठवू, असं त्याला वाटत होतं. आपलं कुणीही काही बिघडवू शकत नाही, असं त्याच्या बोलण्यातून त्याच्या सहकाऱ्यांना जाणवलं. खटला सुरू झाला. आश्चर्याची गोष्ट म्हणजे तटस्थ भूमिका स्वीकारून खटल्याचं कामकाज चालवण्याची अपेक्षा ज्या न्यायाधीशांकडून केली जात होती, त्यांनाच हिटलरविषयी आस्था असल्याचं दिसून येत होतं. हिटलरला मोकळेपणानं बोलण्याची परवानगी देण्यात आली. हिटलरनं अत्यंत आक्रमक शब्दांमध्ये बॅव्हेरियाच्या सरकारवर तसंच पोलिसांवर कडाडून टीका केली, तरीसुद्धा कुणी त्याला अजिबात विरोध केला नाही. एका न्यायाधीशानं तर उलट 'हा हिटलर काय जबरदस्त माणूस आहे!' असे उद्गारही खासगीत काढले! या सगळ्या न्यायाधीशांच्या पक्षपातीपणावर सगळीकडे टीका झाली. तब्बल चार तास हिटलरचा प्रचारकी थाटातला बचाव सुरू राहिला. कहर म्हणजे कार आणि त्याचे सहकारी हेच आरोपी असावेत, अशा पद्धतीनं त्यांची हवी तशी उलटतपासणी घेण्याचं आणि राजकीय मुद्द्यांचा दुरूनही नसलेला संबंध जोडत भाषणबाजी करण्याचं स्वातंत्र्य हिटलरला देण्यात आलं. १ एप्रिल १९२४ या दिवशी खटल्याचा निकाल जाहीर करण्यात आला. आपली निर्दोष मुक्तता झाल्याचा ल्युडेनडॉर्फला अजिबात आनंद तर झालाच नाही; पण उलट आपला हा अपमान असल्याचं त्याचं मत झालं. हिटलर आणि त्याचे प्रमुख सहकारी यांना जुजबी दंड आणि पाच वर्षांचा तुरुंगवास अशी शिक्षा ठोठावण्यात आली. बॅव्हेरियामधल्या उजव्या विचारसरणीच्या लोकांनाही हिटलरवरच्या खटल्याच्या कामकाजामुळे आणि त्याला देण्यात आलेल्या शिक्षेमुळे खूप आश्चर्य वाटलं. हिटलरच्या सहकाऱ्यांनी कटादरम्यान केलेल्या गुन्द्यांचा साधा उल्लेखसुद्धा करण्यात आला नाही. आपोआपच हिटलरवरच्या आरोपांमध्ये काही दम उरला नाही.

आता हिटलरची रवानगी नजरकैदेसारख्या व्यवस्थेत करण्यात आली. आजूबाजूची रमणीय दृश्यं आरामात दिसतील अशा सुखसोयींनी भरलेल्या जागेत हिटलर राही. तुरुंगातले अधिकारी त्याच्याकडे आदरानं बघत. ते हिटलरची बडदास्त राखत आणि काही जण तर हळूच 'हाईल हिटलर' असं म्हणून त्याला सलाम ठोकत! आपल्या सहकाऱ्यांना भेटण्याची, तसंच पत्रव्यवहाराची हिटलरला पूर्ण परवानगी होती. हळूहळू हिटलरला भेटायला येणाऱ्या लोकांची संख्या इतकी वाढली की वैतागून स्वतः हिटलरनंच त्यावर नियंत्रण आणलं. हिटलरविषयीची समाजातली सहानुभूती वाढत गेली. तसंच निवांतपणे आरामदायी वातावरणात राहण्याची संधी मिळाल्यामुळे हिटलरनंही आपले राजकीय विचार 'परिपक्व' करण्यासाठी हा काळ

३री आवृत्ती

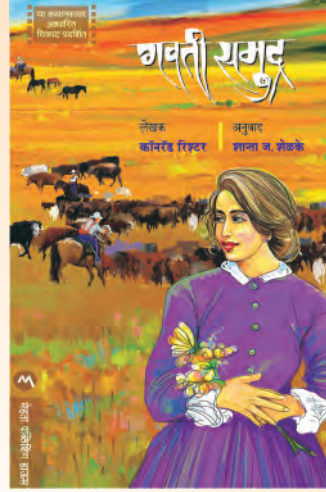
गवती गमूद

लेखक

कॉनरॅड रिश्टर

अनुवाद

शान्ता ज. शेळके

किंमत : १२०/-रु.

पोस्टेज : ५०/-रु.

‘ती सकाळ अशीच ताजी अन् टवटवीत होती. माझी गाडी सॉल्ट फोर्कच्या दिशेने वेगाने धावत होती. आकाशात शुक्राची चांदणी ऐन तेजाने तळपत होती. रात्रीच्या आणि पहाटेच्या मधल्या त्या संधिकाळाच्या वातावरणात अतिसुंदर हिरवट-निळसर छटा पसरली होती. थोड्या वेळाने त्या छटेतून मृदू जांभळा प्रकाश सर्वत्र पाझरू लागला. थंड पहाटवारा वाहू लागला. मद्यापेक्षाही अधिक उत्तेजक अशा त्या शीतल झुळका मी जणू घोटाघोटाने पीत होतो.’

वापरायचं ठरवलं.

लष्कर आणि पोलीस यांना विरोध करून सत्ता स्थापन करण्याचा प्रयत्न करणं खूप धोक्याचं आणि जवळपास खात्रीलायकरीत्या अपयशी ठरणार असल्याचं हिटलरला आपल्या कटातून समजलं होतं. त्याऐवजी आपण आपली जहरी मतं प्रचारकी थाटानं मांडत राहिलं पाहिजे आणि आणखी मोठ्या प्रमाणावर जनसमुदायाला आपल्या बाजूनं ओढून घेतलं पाहिजे, याची त्याला जाणीव झाली. यातूनच आपण 'राष्ट्रीय क्रांती' घडवली पाहिजे, असं उद्दिष्ट त्यानं नजरेसमोर ठेवलं. खरं म्हणजे १९२४ हे वर्ष हिटलरला कायमसाठी निष्पन्न करणारं वर्ष म्हणून इतिहासात ओळखलं गेलं असतं; प्रत्यक्षात मात्र राखेतून झेपावणाऱ्या फिनिक्स पक्ष्यासारखी झेप घेण्यात हिटलर यशस्वी ठरला. हिटलरच्या अनुपस्थितीत त्याच्या अनुयायांमध्ये संभ्रमाचं वातावरण निर्माण झालं खरं आणि त्यांनी एकमेकांवर चढाओढकरण्याचा प्रयत्न केला खरा; पण हिटलरला त्याची फिकीर नव्हती. आपण नजरकैदेतून मुक्त झाल्यावर पुन्हा एकदा आपले अनुयायी आपलं म्हणणं ऐकतील, असा आत्मविश्वास त्याच्यामध्ये होता. याच सुमाराला म्हणजे १९२४ सालच्या जून महिन्यात हिटलरनं आपलं आत्मचरित्र लिहायला सुरुवात केली.

हिटलरच्या अनुपस्थितीत उजव्या विचारसरणीच्या राजकारणामध्ये काही उलथापालथी झाल्या. आपल्या नाझी पक्षांनं इतर उजव्या विचारसरणीच्या पक्षांबरोबर युती करावी, असं ल्युडेनडॉर्फचं मत होतं. हिटलरचा याला साफ विरोध होता; पण त्यानं कुठलीच टोस भूमिका घ्यायला नकार दिला. हिटलरचा या संदर्भात कदाचित थोडा गोंधळ उडालेला असावा; पण त्याहून महत्त्वाचं म्हणजे मुद्दामच आपल्या अनुपस्थितीत जरा गोंधळ माजू द्यायचा आणि आपलं महत्त्व वाढवायचं, असाही त्याचा हेतू असावा. या काळात राष्ट्रीय पातळीवरची निवडणूक झाली आणि त्यात हिटलरच्या मनाविरुद्ध करण्यात आलेल्या आघाडीच्या जागांची संख्या ३२ वरून १४ वर घसरली. त्यापैकी नाझी पक्षाला तर फक्त चारच जागा मिळाल्या. यामुळे हिटलरला मनातून आनंद झाला. आपलं नेतृत्व भरभक्कम झालं असल्याची आणि आपल्याशिवाय पक्षाचं कसं नुकसान होऊ शकतं, याची झलक लोकांना बघायला मिळाली असल्याचं त्याच्या लक्षात आलं. निवडणुकीमधल्या या निकालाचा आणखी एक फायदा म्हणजे कट्टर उजव्या विचारसरणीच्या पक्षांची पीछेहाट झाल्यामुळे आता त्यांच्याकडून पूर्वीसारखा धोका राहिला नसल्याची सरकारची समजूत झाली. आपोआपच हिटलरची नजरकैदेवजा तुरुंगवासातून सुटका करायला काही हरकत नसल्याचा

सरकारचा समज झाला. राजकीय दबावामुळे २० डिसेंबर १९२४ या दिवशी दुपारी सव्वाबारा वाजता हिटलरची मुक्तता करण्यात आली. सरकारी दफतरातल्या नोंदीनुसार हिटलरला ३ वर्षे ३३३ दिवस २१ तास ५० मिनिटं इतक्या वेळेची सूट देण्यात आली आणि त्याची मुदतपूर्व सुटका करण्यात आली. तुरुंगातले अधिकारी आणि सुरक्षारक्षक हिटलरची भेट घेण्यासाठी आले.

हिटलरची नजरकैदेतून मुक्तता होण्यामागेही एक महत्त्वाचा घटनाक्रम कारणीभूत होता. १९२२ सालच्या जानेवारी महिन्यात हिटलर आणि त्याचे काही सहकारी यांना अटक करून त्यांच्यावर खटला चालवण्यात आला होता. आदल्या वर्षीच्या सप्टेंबर महिन्यात या लोकांनी कायदेभंग करून एक बैठक उधळून लावल्याचा आरोप त्यांच्यावर ठेवण्यात आला होता. या खटल्याचा न्यायनिवाडा करणाऱ्या माणसानं हिटलरविषयी विलक्षण सहानुभूती दाखवत त्याचा तीन महिन्यांचा तुरुंगवास कमी करून फक्त एका महिन्यावर आणला होता. आता हाच न्यायाशीध हिटलरवरच्या नव्या खटल्याचं कामकाज बघत होता. साहजिकच आपली या खटल्यातूनसुद्धा अगदी नावापुरती शिक्षा भोगून सुटका होणार आहे, हे हिटलरला माहीत होतं. यामुळे त्याचा आत्मविश्वास प्रचंड वाढला. न्यायालयात खटला सुरू असताना अत्यंत आत्मविश्वासानं त्यानं आपल्यावरच्या आरोपांना उत्तरं दिली. नमूद करण्यासारखी आणखी एक गोष्ट म्हणजे नंतरच्या काळात सत्तेवर आल्यानंतर नाझी पक्षानं हिटलरवरच्या १९२२ सालच्या खटल्यासंबंधीची सगळी कागदपत्रं मिळवून ती जाळून टाकली.

आपल्या नजरकैदेच्या काळात आपल्याला भरपूर वाचन करण्याची संधी मिळाल्याचं हिटलरनं नंतर नमूद केलं. खरं म्हणजे हिटलरचं हे वाचन कुठल्याही बौद्धिक प्रकारचं किंवा आपली मतं परिपक्व करण्यासाठीचं नव्हतं. आधीप्रमाणेच आपली आधीपासून पक्की असलेली मतं आणखी पक्की करण्यासाठी हिटलरनं ठरावीक प्रकारचं वाचन या काळात केलं. पूर्वग्रहदूषित विचारसरणीपोटी केलेल्या या वाचनामुळे हिटलरचे आधीचे आडाखे आणखी पक्के होत गेले. याच काळात हिटलरनं आपल्या आत्मचरित्राचं लिखाण केल्याचा उल्लेख मागे आलेलाच आहे. सुरुवातीला या पुस्तकाचं नाव हिटलरनं Four and a half Years of Struggle against Lies, Stupidity and Cowardice असं अत्यंत विचित्र प्रकारचं ठेवायचं ठरवलं. १९२५ सालच्या वसंत ऋतूमध्ये मात्र हे नाव बदलून Mein Kampf (माझा संघर्ष) असं करण्यात आलं. हिटलरनं सुरुवातीला लिहिलेला मजकूर खूप बदलला आणि या आत्मचरित्राचा पहिला भाग १८ जुलै १९२५ या दिवशी

प्रकाशित झाला. यात बहुतेक करून त्याच्या आयुष्याविषयीची म्हणजेच आत्मपर वर्णन होती. नजरकैदेतून सुटका झाल्यानंतर हिटलरनं आपल्या आत्मचरित्राचा दुसरा भाग लिहिला. तो ११ डिसेंबर १९२६ या दिवशी प्रकाशित झाला. या भागात हिटलरनं आपले राजकीय विचार, आपली विचारसरणी, संघटनेविषयीचं भाष्य, प्रचार करण्याची पद्धत याविषयी लिहिलं. हिटलरनं या पुस्तकाचं लिखाण शब्दशः केलेलं नसून त्यानं आपल्या एका सहकाऱ्याला आपले विचार सांगितले आणि त्या सहकाऱ्यानं ते लिहून काढले, असं अनेक वर्षं मानलं जाई. यात तथ्य नसल्याचं नंतर लक्षात आलं. हिटलरनं आपल्या आत्मचरित्राच्या पहिल्या भागाचा मजकूर स्वतःच टाईप केला होता. या मजकुरात अनेक चुका होत्या. तसंच हिटलरच्या लिखाणाची शैलीसुद्धा एकदम ओबडधोबड होती. स्वतः हिटलरनंसुद्धा हे मान्य केलं. पुस्तकाच्या पहिल्या भागाची किंमत १२ मार्क्स म्हणजे तुलनेनं जास्त होती. यामुळे १९२९ सालापर्यंत पुस्तकाच्या पहिल्या भागाच्या २३,००० तर दुसऱ्या भागाच्या १३,००० प्रतींचीच विक्री झाली. नंतरच्या काळात हिटलरच्या नाझी पक्षाला मिळालेल्या यशामुळे मात्र या पुस्तकाच्या प्रतीची तुफान विक्री होत गेली. १९३२ मध्ये ८०,००० प्रती खपल्या. १९३३ सालापासून तर यात विक्रमी वाढझाली. त्या वर्षी तब्बल दीड लाख प्रती विकल्या गेल्या. १९३६ मध्ये हिटलरच्या आत्मचरित्राची ब्रेल आवृत्ती उपलब्ध झाली. नाझी पक्षाची नंतर सत्ता आल्यावर लग्न झालेल्या प्रत्येक नव्या जोडप्याला हिटलरच्या पुस्तकाच्या दोन्ही भागांची एकत्र बाईंड केलेली प्रत भेट म्हणून दिली जात असे. या पार्श्वभूमीवर १९४५ सालापर्यंत हिटलरच्या आत्मचरित्राच्या एकंदर एक कोटी प्रतींची विक्री फक्त जर्मनीमध्येच झाली. परदेशी सोळा भाषांमध्ये 'माईन काम्फ'चा अनुवाद करण्यात आला. या पुस्तकामुळे हिटलर प्रचंड श्रीमंत झाला आणि नंतर जर्मनीचा 'चॅन्सलर' झाल्यानंतर त्यासाठीचा पगारही त्यानं म्हणूनच नाकारला.

हिटलरनं आपल्या आत्मचरित्रात कुठल्याही प्रकारची राजकीय विचारसरणी नीटपणे मांडली नाही. जर्मनीच्या सध्याच्या दुरवस्थेतून तिची सुटका करून तिला गतवैभव प्राप्त करून देण्याची क्षमता आपल्यामध्ये असल्याचा आत्मविश्वास मात्र त्यानं अगदी ठळकपणे व्यक्त केला. जगामधल्या आणि खास करून जर्मनीमधल्या प्रश्नांचं विवेचन करताना त्यानं सगळ्या क्लिष्ट गोष्टी एकदम सोप्या करून टाकल्या. जगामधले सगळे मोठे प्रश्न हे भिन्नवर्णीय लोकांच्या एकत्रीकरणानून जन्मलेले असल्याचं मत त्यानं व्यक्त केलं. 'श्रेष्ठ' आर्यवर्णीय लोकांबरोबर 'दुय्यम' ज्यूवर्णीय लोक

मिसळले गेल्यामुळे जर्मनीची दुरावस्था झालेली असल्याची त्याला ठाम खात्री होती. ज्यू लोकांमुळे जर्मनीमध्ये सगळे प्रश्न निर्माण झाले असल्याचं विधान त्यानं केलं. रशियामध्ये बोल्शेव्हिकांच्या ज्यू सरकारनं हे सिद्ध केल्याचंही हिटलरनं लिहिलं. सुमारे तीन कोटी निष्पाप लोकांवर प्रचंड अत्याचार करून आणि अनेकांचा जीव घेऊन ज्यू लोकांनी आपल्यामधल्या अमानवी गुणधर्मांचं प्रात्यक्षिक दिलेलं असल्यामुळे त्यांना त्यांची जागा दाखवून दिली पाहिजे, असा हिटलरचा दृष्टिकोन होता. ज्यू लोकांचं वर्णन हिटलर 'घातक जिवाणू' असं करे. त्यांना चिरडून टाकलं पाहिजे, याविषयी त्याच्या मनात कुठलीच शंका नव्हती. आपल्या देशामधला 'वर्णाधारित क्षयरोग' ज्यू लोकांमुळेच पसरलेला आहे आणि तो संपवला पाहिजे, असं तो म्हणे. यातूनच जर्मन लोकांना आपल्या 'श्रेष्ठ' वर्णामधल्या लोकांसाठी योग्य अशी व्यवस्था निर्माण करता येईल आणि शांतीनं जगता येईल, असं त्यानं लिहिलं. हिटलरला बहुतेक कुठल्याच बाबतीत मध्यममार्ग मान्य नसे. 'आर या पार' अशी त्याची टोकाची मतं असत. त्याच्या आत्मचरित्रातही हे अनेक ठिकाणी दिसून येतं. इतर अनेक पर्याय असू शकतात, ही शक्यताच त्याला मान्य नसे. पहिल्या महायुद्धाच्या सुरुवातीलाच जर बारा-पंधरा हजार ज्यू लोकांना पकडून विषारी वायूनं ठार मारलं असतं, तर युद्धामध्ये लाखो शूर जर्मन योद्ध्यांचा हकनाक बळी गेला नसता, असा स्पष्ट उल्लेख त्यानं केला.

प्रसिद्ध लेखक जॉर्ज ऑरवेल यानं 'माईन काम्फ' या हिटलरच्या आत्मचरित्राचं केलेलं परीक्षण अत्यंत बोलकं आहे :

लोकांना फक्त आराम आणि स्थैर्य, सुरक्षितता, कमी काम, आरोग्य आणि स्वच्छता, लोकसंख्यावाढीवर नियंत्रण आणि एकूणच व्यवहारज्ञान एवढ्याच गोष्टी नको असतात; यांच्या जोडीला अधूनमधून तरी त्यांना झगडा, त्याग आणि यांच्या जोडीला ढोलताशे, ध्वज, कवायती या सगळ्या गोष्टीसुद्धा हव्या असतात.

याच्या जोडीला आपण इतर सगळ्यांहून अनेक बाबतींमध्ये श्रेष्ठ आहोत, असं लोकांना सांगण्यात आलं तर ते अजूनच खूश होतात. या श्रेष्ठत्वामागे ते कुठे, कुठल्या धर्मात, कुठल्या वर्णात, कुठल्या देशात जन्मले एवढाच मुद्दा पुरेसा ठरू शकतो! याच्या जोडीला आपल्या देशावर अलीकडच्या काळात ओढवलेलं संकट आपल्यामुळे अजिबातच आलेलं नसून, त्यामागे 'आंतरराष्ट्रीय कट' असल्याचं ऐकायला मिळालं तर ते कुणाला आवडणार नाही?

कुंती

बहुमुखी लेखनप्रतिभा असलेले, गुजराती साहित्य क्षेत्रातील एक अग्रगण्य लेखक. त्यांचा जन्म ६ जुलै १९३८ या दिवशी सौराष्ट्रातील जेतपूरगावी झाला. वाणिज्य शाखेची पदवी प्राप्त केल्यानंतर ते राष्ट्रीयीकृत बँकेत रुजू झाले.

सात कादंबऱ्या, दहा कथासंग्रह, अनेक मान्यवरांची जीवनचरित्रे, आत्मकथनात्मक पुस्तके, सिनेविषयक पुस्तके रजनीकुमारांच्या नावावर जमा आहेत. त्यांच्या काही कादंबऱ्या नाट्यरूपांतरे, टीव्ही मालिका इ. बनून लोकमानसात पक्क्या बसल्या. 'कुंती' या त्यांच्या सर्वात यशस्वी कादंबरीचे हिंदी, इंग्रजी अनुवादही झाले. हिंदी अनुवाद दूरदर्शनवरून मालिकास्वरूपात दोन वेळा प्रसारित झाला. अभिनेत्री आशा पारेख यांनी रजनीकुमारांच्या 'जुगार' कथेचे सादरीकरण 'ज्योती' मालिकेतून केले. प्रख्यात नाटककार अरविंद जोशी यांनी 'अवतार' कादंबरीचे नाट्यरूपांतर सादर केले.

हिंदी चित्रपटांच्या पहिल्या दशकाच्या सविस्तर इतिहासाची ओळख करून देणाऱ्या 'फिल्माकाश' या पुस्तकाला प्रसिद्ध 'कुमार सुवर्णपदक' मिळाले आहे. रजनीकुमारांना त्यांच्या साहित्य क्षेत्रातील मोलाच्या

योगदानाबद्दल साहित्य अकादमीची पाच मोठी अॅवॉर्ड्स, साहित्य परिषदेची दोन अॅवॉर्ड्स आणि राष्ट्रीय पातळीवर 'स्टेट्समन' अॅवॉर्ड मिळाले आहे. दैनिक वृत्तपत्रसंघाचे पारितोषिकही रजनीभाईनी पटकावले आहे.

लेखक
रजनीकुमार पंड्या

अनुवाद
प्रा. सुधीर कौठाळकर

“कर्णाला विसरू?” आपल्याच शरीरातून उमललेल्या पहिल्या फुलाला वेल विसरू शकेल? परत जातेवेळी ऑफिसात येऊन बसलेल्या स्वामीजींना कुंती भेटली. स्वामीजींनी तिला शांत व्हायला सांगून तिचं सांत्वनही केलं. अर्जुनच्या डोक्यावरून हात फिरवला- आशीर्वाद दिला. “बेन, सरलाबेनना क्षमा कर. त्या शेकडो बालकांच्या गृहमाता आहेत; पण त्यांना स्वतःचं एकही बालक नाही. त्यांना तुझी वेदना समजणार नाही! मी सांगितलं तरी त्या कर्णाचा पत्ता देणार नाहीत आणि मी त्यांना सांगावं असं तुलाही वाटत नसेल!” “पण लोक आता मला हसतात, चक्क वेडी समजतात.” “इच्छा असणारं प्रत्येक माणूस वेडंच असतं बेन!

उंच फांदीवर बसलेल्या फुलपाखराला पकडण्यासाठी झाडाखाली तोंड वासून उभ्या असलेल्या छोट्या बालकासारखी आपली स्थिती आहे. लोक आपल्याला वेडा मानतात, तर. मा-आपण त्यांना!... परिसंवादाला उशीर होईल म्हणून त्या गेल्या; पण तिथं जाऊन 'त्या काय मिळवणार?' असं कुणी त्यांना विचारलं... काय उत्तर देतील त्या? आपणही त्यांना म्हणू शकतोच नं... की भाषणबाजी करायला तुम्ही जाता, हा वेडगळपणाच आहे. तुमचं असं वेड, तर आमचं तसं! कोण कुणाला जास्त वेडं म्हणणार?"

फटाफट पायऱ्या उतरून कुंती गल्लीच्या चौकात येऊन उभी राहिली. कोपऱ्यात हनुमानाचं लहानसं मंदिर होतं. येता-जाता केव्हाही, कुंती न चुकता डोळे मिटून वंदन करायची. मंदिराकडे बघतानाच कुंतीनं मनोमन अपराधाची एक जाणीव अनुभवली. एका भिंतीवर द्रोणागिरी एका हातावर पेलून आकाशात उड्डाण करणाऱ्या मारुतीरायाचं चित्र होतं; पण कुंतीच्या उदरात जो भार होता तो त्या पर्वतापेक्षाही अधिक होता. शिवाय कुंतीला या जमिनीवरच चालायचं होतं, आकाशात नाही!

पण हे चालणं कुणीकडे होतं? जीवनाकडे की मरणाकडे...?

पाठीमागून आपल्याला कुणी बघत नाही नं याची एकदा खात्री करून कुंती राहीपूर दरवाजापाशी पोहोचली. इथूनच जीवन आणि मरणाकडे जाणारे दोन रस्ते एकमेकांपासून अलग होत होते. एक रस्ता झांकरिया तलावाकडे नेणारा; जिथं मन कठोर करून फक्त एकदाच उडी मारल्यानं जीवनातल्या सगळ्या समस्यांचा शेवट होणार होता; पण दोन जीवांच्या हत्येनं, जन्मजन्मांतरी परिणाम भोगायला लावणारं पापही घडणार होतं! त्याच्या बदल्यात या जगातल्या, संसारातल्या त्रासाच्या पिंजऱ्यातून मुक्त होण्याचं सुखही मिळणार होतं!

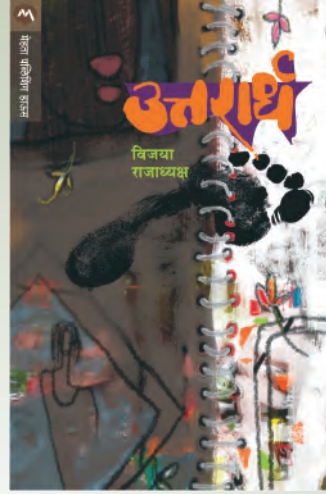
दुसरा रस्ता सरलाबेन पटेलांच्या आश्रमाकडे नेणारा. तिथं दोन्ही जिवांना मिळणार होती ऊब नि सुरक्षेचं कवचही! पण त्याचबरोबर 'पुढे काय?' या प्रश्नाचा बाण सतत रोखलेला राहणार होता. तो बाण केव्हाही सुटणार होता नि एकदाच नव्हे, तर आयुष्याच्या पटावर पावला-पावलाला विद्ध करणार होता.

३ री आवृत्ती

उत्तरार्ध

लेखक

विजया राजाध्यक्ष

किंमत : २४०/-रु.

पोस्टेज : ५०/-रु.

‘वानप्रस्थाश्रमा’च्या सजग जाणिवेतून घेतलेले जीवनाचे दर्शन व वेध हा या कथासंग्रहाचा विशेष आहे. पात्र, वातावरण, निवेदनपद्धती, भाषा व प्रतिमा हे कथाघटक ह्या निराळ्या संवेदनशीलतेतून आकाराला आले आहेत. त्यांच्या कलात्मक गुंफणीतून, बहुपेडी वास्तवाला व अटळ एकाकीपणाला सामोरी जाणारी परिपक्व जीवनजाणीव सहजपणे प्रकट झाली आहे. ‘स्त्री’चे सर्जनशील मनोबल व्यक्त करणाऱ्या ह्या कथेला, निरनिराळ्या पिढ्यांतील कौटुंबिक व सामाजिक जीवनाचा एक व्यापक संदर्भ लाभलेला आहे. जीवन-मृत्यू, प्रेम-द्वेष, स्वातंत्र्य-बद्धता, सौंदर्य-विद्रूपता, संवाद-विसंवाद अशा जटिल द्वंद्वांचा अनुभव घेता-देता; आयुष्याच्या संध्याकाळी अनोखा विसावा देणारा, जगण्याचा एक नवा अन्वयार्थ ह्या लेखनातून सूचित झाला आहे. त्यामुळे विजया राजाध्यक्ष यांच्या कथालेखनाचा हा उत्तरार्ध, त्यांचे जीवनचिंतन व कथादृष्टी या दोन्हींतील प्रगल्भतेचा प्रत्यय देणारा आहे.

दोघांपैकी कुणाला निवडायचं? कुंती विचारमग्न झाली. डगमगणारं मन कुठल्या मार्गानं जाऊ बघत होतं? पापाच्या की जीवनाचं आव्हान स्वीकारण्याच्या?

ओठ घट्ट मिटून कुंतीनं क्षणभरानं निर्णय घेतला... झांकरिया तलावाकडे तिनं पावलं टाकायला सुरुवात केली. सहलीसाठी, मजा करण्यासाठी, लहानपणी चक्राकार पाळण्यात बसण्यासाठी याच रस्त्यानं ती कितीकदा आली होती. आज तशा चक्रातून बाहेर पडायचं होतं... जरा जलद चाललं पाहिजे! कुंती भराभरा चालू लागली.

झांकरिया तलाव...! तलावाभोवतालच्या गोलाकार पायऱ्यांवर आत्तापासूनच लोकांची गर्दी सुरू झाली होती. जॉगिंगसाठी येणाऱ्या तरुण-तरुणींपासून पार जख्खड म्हाताऱ्याकोताऱ्यांपर्यंत माणसांची ये-जा. जो तो आपल्या धुनमध्ये. कुणाला कुणाकडे बघायलाही सवड नव्हती. कुंतीच्या डोक्यात गरम रक्ताच्या लाटा उसळू लागल्या. बस्! एका क्षणाचा अवकाश नि खेळ खतम!

कुंती पायऱ्यांच्या दिशेनं निघाली त्याच वेळी एक जोडपं जवळून गेलं. सकाळी सकाळी फिरायला निघालेलं... बरोबर लाल स्वेटर नि पायजम्यात प्रेमानं गुंडाळलेलं एक मूल. आईचं बोट पकडून दुडदुड चालत, वाऱ्याशी गोष्टी कराव्यात तसं खिदळत होतं. कुंती थोडी बाजूला सरकली नि जोडप्याला वाट दिली. जरा निरखून पाहिलं तर पुरुष पाठीमागून मणिभद्रसारखा दिसत होता. पाच-सात वर्षांत मणिभद्रही, जरा शरीरानं भरला तर, अगदी अस्साच दिसणार. एक वेडा विचार मनात येऊन गेला. मणिभद्र कधी भेटणारच नाही, असं भाकीत थोडंच कुणी केलं होतं? तोही कुठल्या तरी अडचणीत असण्याची शक्यता आहे नि मनात असूनही येऊ शकत नसेल. कुणास ठाऊक, काही शुभवार्ताही घेऊन येईल. लग्न होईल आणि पाच-सात वर्षांनंतर याच जोडप्यासारखं... याच झांकरिया तलावावर... अशा एका पहाटसमयी... बोट धरून दुडदुड चालणाऱ्या छोट्याला घेऊन...

कुंतीनं परत त्या जोडप्याकडे नजर वळवली. बरंच दूर गेलं होतं ते; पण त्यांच्या सुखाचे तुषार थेट नजरेपर्यंत तिला भिजवीत गेले. तो पुरुष अस्सल मणिभद्रच जणू!

त्याच वेळी कुंतीला उदरात चळवळ जाणवली नि सहजगत्या तिनं पोटावर हात ठेवला. मंदिराच्या गाभाऱ्यातून आल्यासारखा कुण्या तान्ह्या

बाळाचा गोड, बारीक पण लाचार ध्वनी उमटला... 'बा, बा! मला कुठे घेऊन निघालीयंस गं?... ' प्रतिध्वनी होता की विजेचा चमचमाट? काहीही असो, तशा चमचमाटात पण एका तिसऱ्या शक्यतेचा किरण तिनं पाहिला. कलंकित आयुष्य आणि आत्महत्या यामुळे काळ्याकुट्ट मृत्यूच्या दुहेरी दिशांमध्ये, अस्पष्ट पायवाटेसारखी, नक्कीच एक तिसरी दिशा आहे... मणिभद्रबरोबरच्या सुखी संसाराची! काय माहीत, आत्ताच्या या अवशेषांतही उरलेली ही आशाच कदाचित उद्या सुखाची खरी इमारत उभी करून देईल!

कुंतीनं मार्ग बदलला... आश्रमाचा रस्ता धरून ती झपाट्यानं तिथं पोहोचली.

कसा होता आश्रम? एखाद्या ऐतिहासिक किल्ल्यासारखा. एवढ्या मोठ्या शहराच्या त्या मोठ्या मार्गावर त्याच्या अर्ध गोलाकार नि उंच इमारतीची रचना अशी केली होती, की विशाल जनसागरात एखादं अलग, सुरक्षित बेट असावं. 'शेठश्री गणपतराम स्वरूपराम महिला आश्रम'... काळ्या लाकडाच्या शिसवी पाटीवर कोरलेली मोठी अक्षरं... उखडून निघालेला रंग, एखादं तुटकं अक्षर आश्रम बराच जुना असल्याची साक्ष देत होतं. चोवीस तास त्याचा बंद राहणारा भव्य उंच दरवाजा, ट्रस्टींची मोटार किंवा ॲम्ब्युलन्स आली तरच पूर्ण उघडला जाई. या मोठ्या दरवाजातच एक लहानसा दिंडी दरवाजा बनवला होता. त्याला स्प्रिंगही बसवली होती... उघडणारा परत बंद करायला विसरला, तर आपोआप बंद व्हावा अशा उद्देशानं. जेव्हा केव्हा उघडला जायचा, तेव्हा नजरेला पडायचा एक म्हातारा चौकीदार आणि आश्रमाचं विशाल अंगण. किल्ल्याचा भासावा तशा त्या मोठ्या दरवाजाच्या वर एका बाजूला शून्य वॅटचा लाल दिवा सतत चालू असे नि त्याच्याखाली डोअरबेलचं पांढरं बटण. त्यामुळे बटण रात्रीही स्पष्ट दिसायचं. केव्हा नि कुणा दुःखी जिवाला काळ्या अंधान्या रात्री त्याची आवश्यकता वाटेल, हे कोण कसं सांगणार...! आश्रमाच्या मुख्य संचालिका सरलाबेन पटेल भेटीला येणाऱ्यांना सांगायच्या... "ही लाल बत्ती नाही केवळ, तर दीन-दुःखितांसाठी एक 'लाईटहाउस' आहे. आश्रमातले दिवे गेले नि अंधार झाला तर एक वेळ चालेल; पण हे आमचं लाइटहाउस सदैव चालूच राहायला हवं. त्यासाठीच तर खास केस म्हणून आम्ही त्याचं कनेक्शन- मानवतेच्या दृष्टीतून- रस्त्यावरच्या दिव्याच्या खांबावरून घेतलं आहे!"

कुंतीनं चोवीस तास चालू राहणाऱ्या त्या दिव्याकडे क्षणभर पाहिलं नि जोरात बेलचं बटण दाबलं. छातीत धडधड सुरूच होती. सरलाबेन फक्त एक

संचालिकाच असल्या तर हरकत नव्हती; पण त्या आपल्या दिवंगत आईची मैत्रीणही होत्या. शिवाय लहानपणापासून मला चांगलंच ओळखतात; त्यांच्यापुढे भ्रष्ट कुमारिका म्हणून मी उभी राहू शकेन? त्याच आपल्या हाताला पकडून आपल्या रागीट, जुलमी वडिलांपाशी ठेवून आल्या तर...?

...त्या भयानक विचारानं एक क्षणभ आवेशात कुंतीला थरथरायला लावलं; पण सर्व अमंगळ कल्पना आणि घाबरवणाऱ्या भीतीपुढे उदरातल्या बाळाची चळवळ तिला अनेकपट शक्तिमान वाटली नि तिनं शंका-कुशंका, भीती पार झटकून दुसऱ्यांदा जोमानं बेल वाजवली...

दिंडी दरवाजा उघडला गेला. म्हाताऱ्या चौकीदाराचं सुरकुत्यांनी व्यापलेलं तोंड दिसलं. अशा शेकडो स्त्रियांना, शंभर वेळा तो जो प्रश्न विचारत आला होता, तो परत एकदा विचारण्यासाठी तोंड उघडणार, तोच धावत्या सशाच्या गतीनं कुंतीनं प्रश्न केला- “सरलाबेन आहेत...?”

उत्तरादाखल म्हाताऱ्यानं सरकून जागा करून दिली...

कुंतीनं आत पाऊल टाकलं... मागे दिंडी दरवाजा बंद झाला...!

समोर मध्ये मोठं मैदान आणि पार समोरच्या टोकाला कितीतरी खोल्या... त्यातल्याच एकात कुंतीला आता तोंड लपवून राहायचं होतं! त्याआधी सरलाबेनसमोर तोंड घायला उभं ठाकायचं होतं. आश्रमाचा तो एक विधी होता आणि आदेश पण...!

घाईघाईनं कुंती ऑफिसकडे जायला वळली; पण संपूर्ण खादीची सफेद साडी नेसलेल्या... खांद्याभोवती शाल गुंडाळून उभ्या असलेल्या सरलाबेनना पाहून स्तब्ध झाली. कुंतीच्या येण्याची माहिती जणू त्यांना आधीच समजली होती. ज्या चेहऱ्यावर कधीही कसलंच भावदर्शन स्पष्टपणे दिसत नसे, त्या चेहऱ्यावर आत्तादेखील कोणत्याही संवेदनेचं दर्शन नव्हतं. साठ वर्षं वयाच्या अनुभवांनी चेहऱ्यावर व्यापलेल्या रुक्षपणावर ‘बरेच पावसाळे’ पाहिल्याचा भाव चित्रित झाला होता. ते अनुभव समोरील माणसांत त्वरित न्यूनगंडच निर्माण करायचे.

“का इतका वेळ लागला? तुझ्या घरून इथं पोहोचायला जेमतेम पाच मिनिटं लागतात...!”

‘म्हणजे मी इथं येणार आहे नि तेही आत्ताच, हे यांना कळलं होतं...?’ कुंती काहीशी गडबडली.

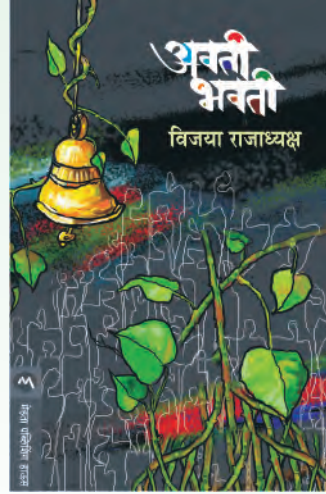
“त्याचं... त्याचं... असं झालं... की...” कुंती सांगायचा प्रयत्न करत बोलणार... पण मध्येच सरलाबेन उद्गारल्या, “अर्थात तू सांगायची जरूरच नाही. आम्ही ओळखूनच जातो की...”

२ री आवृत्ती

अवती भवती

लेखक

विजया राजाध्यक्ष

किंमत : १४०/-रु.। पोस्टेज : ५०/-रु.

ख्यातनाम, संवेदनशील लेखिका आणि समीक्षक डॉ. विजया राजाध्यक्ष यांच्या सिद्धहस्त लेखणीतून साकारलेला हा ललित लेखसंग्रह. तरल, काव्यात्म शैलीमुळे हा लेखसंग्रह वैशिष्ट्यपूर्ण ठरतो. आपल्या आसपास घडणाऱ्या, अगदी साध्या वाटणाऱ्या घटना-प्रसंगांवर तसेच एखादी व्यक्ती, कविता किंवा एखादे पुस्तक, आवडता लेखक-कवी अथवा भेटलेली, भावलेली वेगळी माणसे (मग ती सामान्य का असेनात!) किंवा कोणताही शब्द (उदा.- आरंभ, चंद्रोदय, उरलेपण, संवाद, दिंडी, चिक्कणमाती, नातीगोती) असो; विजयाबाई त्यावर सहज, ओघवत्या शैलीत वाचनीय लेख लिहितात. त्या संदर्भात मनात आलेल्या विचारांचे अगदी नेमके, आटोपशीर वर्णन करतात. सदर पुस्तकातील ललित लेख वाचताना हाच अनुभव येतो. आपणही आजूबाजूला असे घटना-प्रसंग थोड्याफार फरकाने दररोज पाहात व अनुभवतो; पण विजयाबाई हळुवारपणे, प्रत्ययकारी पद्धतीने त्यावर लिहून हुबेहूब तो प्रसंग साकारतात.

कुंतीला काही उमगेना... 'काय सांगणार होती ही सरलाबेन? काय ओळखून होती? झांकरिया तलावावरची गोष्ट यांना कळली असेल?' ती गप्प उभी राहिली, तेवढ्यात आश्रमातील आणखी तीन जणी, काही कामाचं विचारण्याच्या बहाण्यानं सभोवती हिंडू लागल्या.

“चल, आत चल,” सरलाबेन सत्तेच्या जरबेनं म्हणाल्या, “आणि चला गं, तुम्ही सगळ्या तुमच्या कामाला लागा, चला. दुसऱ्याच्या गोष्टी अशा ऐकणं असभ्यपणाचं समजतात, माहीत आहे नं...?”

कुंती त्यांच्या पाठोपाठ निघाली. सकाळचा सूर्यप्रकाश आत येईल अशा खिडक्यांवर हिरव्या खादीचे पडदे सोडलेले. ते आश्रमाचं ऑफिस होतं. मोठ्या टेबलाच्या एका बाजूला सरलाबेनची अगदी साधी अशी खुर्ची होती नि त्याच्या बाजूच्या भिंतीला लगटून लाकडी-लोखंडी कपाटं व्यवस्थित ठेवली होती. लाकडाच्या एका कपाटाला काचेचं दार होतं व त्यात कव्हर घातलेली पुस्तकं ओळीनं लावून ठेवली होती. त्या काचेवर ठळक शाईत लिहिलेली पट्टी चिकटवलेली होती... लिहिलं होतं, 'विश्वातील महान स्त्रीरत्ने'. दुसऱ्या बाजूवर 'धर्म आणि अध्यात्म' असं लिहिलेली पट्टी होती. कपाटाच्या अगदी वरती गांधीजी, सरदार पटेल व पं. नेहरूंची चित्रं होती. नजर फिरवता फिरवता कुंतीची नजर एका लोखंडी कपाटाच्या दारावर चिकटवलेल्या पट्टीवर स्थिरावली... त्यावर लिहिलं होतं - 'केस-हिस्टरी फाइल्स'.

कुंतीला वाटलं, आपण खुर्चीवर बसलेलो नाहीच; पण त्या कपाटातल्या फायलीतली एक फाइल बनून दाटीवाटीत उभ्या आहेत!

“बेन! मी इथं येणार आहे, हे तुम्हाला समजलं होतं?” कुंतीनं कसंबसं विचारलं.

सरलाबेननी उत्तर दिलं नाही, फक्त समजूतदारपणे स्मित केलं आणि नजर टेलिफोनवर टाकली.

क्षणार्धात कुंतीच्या सगळं लक्षात आलं... 'आपण घर सोडल्यानंतर काही वेळातच दूधवाला आला असणार... एकदा बेल वाजवून दार उघडण्याची वाट पाहिली असणार... दार बंदच... तेव्हा चार-पाच वेळा बेल दाबली असणार... बापूजी एकदम जागे झाले असणार... दूध घेण्यासाठी दुधाचं पातेलं उचलताना त्यांना गंधाच्या पेन्सिलनं लिहिलेली चिट्टी मिळाली असणार... दूध घेण्याचं बाजूला ठेवून थयथयाट करत खाली जाऊन भय्याच्या दुकानातून फोन केला असणार... आपण सरलाबेनना भेटण्याबद्दल

विचारलं होतं, ते आठवलं असणार... म्हणून सरलाबेनना फोन करून तणातणी केली असणार...'

कुंतीनं तिचा अंदाज सांगितल्यावर, गळा खाकरत सरलाबेन उद्गारल्या, “तणातणी नाही, चौकशीही नाही... बातमी दिली की कुंती तुमच्या तिथं आली असेल... नंतर म्हणाले की...” त्या अचानक थांबल्या.

“काय म्हणाले, काय म्हणाले ते...?” कुंतीनं पराकोटीच्या अधीरपणानं विचारलं.

पण सरलाबेनना तिच्या अधीरपणाची काही पडलीच नव्हती. बोलणं मध्येच तोडून त्या म्हणाल्या, “जाऊ दे नं... जाऊ दे. तुला आवडणार नाही नि असंही...” आरपार जाणारी नजर कुंतीवर टाकत उद्गारल्या... “घर सोडून आलेल्या मुलीनं, मागे तिचे घरवाले काय म्हणतात याची काळजी करूच नये. हो, ते काही फुलं उधळणार नाहीत नि तशात हा तुझा बाप...!”

तशाही अवस्थेत कुंती व्यथित झाली, कष्टी झाली. सरलाबेननी तिच्या बापूजीचा तुसडेपणानं केलेला उल्लेख तिला आवडला नाही.

“आम्हाला तर असंही लक्षात येतं की...” बोलत बोलत सरलाबेननी टेबलावरच्या खणातलं पॅड काढलं... “बऱ्याच वेळा, इथं येण्याआधी ‘येणारी’ झांकरियाच्या पाण्याचं दर्शन करूनच येते. म्हणून तुलाही यायला वेळ लागला असणार... सगळं समजून घेतो आम्ही...!”

सरलाबेन स्वतःचा उल्लेख ‘आम्ही’ असा करत जणू संस्था बनत होत्या; समोरच्या व्यक्तीला मात्र ‘तू’ ‘तू’च करीत.

“असो. काही हरकत नाही.” त्यांनी एक कोरा करकरीत फॉर्म गड्यातून खेचून काढला नि कुंतीसमोर धरीत म्हणाल्या, “चल, तुझ्या हातानं हा फॉर्म लिहून भरून दे.”

कुंतीनं फॉर्म हातात घेतला, वरवर एक दृष्टी फिरवली. वडील काय म्हणाले असतील या उत्सुकतेनं मनात परत उसळी मारली. “बेन, एकदा तरी माझे बापूजी काय म्हणाले ते सांगा नं. तुम्हाला ते काय म्हणाले...?”

“कशासाठी एवढी जिद्द करतेयस कुंती?” आवाजात काहीशी कठोरता आली... “तुला फारच हौस वाटत असेल, तर जा... जाऊन ये एकदा नि तोंडातोंडी करून ये...!”

ते शब्द नव्हते, सणसणीत चपराक होती. ते शब्द कुंतीला तिच्या असहाय अवस्थेची पूर्ण प्रचीती आणून देत होते...

तिनं एक मोठा उसासा टाकला. फॉर्म परत हातात घेतला. नाव...

पित्याचे नाव... पतीचे नाव... जात... जन्मतारीख... घरचा पत्ता... व्यवसाय... अशा कितीतरी कॉलममधून तिथं आलेल्या स्त्रीचं एकापाठोपाठ एक वस्त्रहरण होत होतं. शेवटचा कॉलम संपूर्ण वस्त्रहरण करणारा – ‘गर्भातील बालकाच्या पित्याचे नाव व त्याच्याबरोबर संबंध...’

तिथं कुंती थबकली. तिनं सरलाबेनकडे पाहिलं. त्यांना कुंती तिथं अटकणार याची जणू कल्पना होतीच. त्यांच्या चेहऱ्यावर सर्वज्ञतेचा अहंभाव व्यक्त झाला... “त्यात काही लिहिण्याची जरूरी नाही कुंती!” त्या म्हणाल्या... “आम्हाला माहित आहे की झांकरिया तलावाच्या भयंकर पाण्यापेक्षा हा चौरस कॉलम अधिक भीतिदायक आहे. राहू दे, राहू दे; काही लिहू नकोस...”

पण कुंतीच्या हृदयात एकाएकी निश्चयाची एक ठिणगी पडली... आणि तिनं शांतपणे उदरातल्या गर्भाच्या वडिलांचं नाव लिहून टाकलं... ‘मणिभद्र रामभद्र शर्मा’. ‘संबंध’ या कॉलमपाशी ती परत थोडी थबकली. तिची परीक्षा घेत असाव्यात अशा नजरेनं सरलाबेन कुंतीकडे बघत होत्या : ‘काय लिहील ही तिथं...?’

खरंच, काय लिहावं? कुंती विचारात गढली. ‘पती?...’ ‘...भावी पती?...’ नाही मग ‘फक्त मित्र?’ की काही ‘संबंध’ नाही सुचवणारी रेष मारून टाकावी?

“नाही, नाही,” तिच्या मनानं जोरदार विरोध नोंदवला नि तिनं उत्तर लिहून टाकलं... ‘प्रेमी’.

खाली सही केली – “कु. कुंती गजेंद्रप्रसाद जानी.”

सरलाबेननी फॉर्म घेतला, चश्मा लावून लक्षपूर्वक वाचला, शेवटी काही शेरा लिहिला नि एका मोठ्या बॉक्स फाइलमध्ये ठेवून दिला.

“बेन...” केव्हापासून जे सांगायचं होतं ते कुंती सांगू लागली... “आता तुम्ही म्हणालात नं, की झांकरियाचं पाणी भीतिदायक आहे नि बहुतेक जणी घाबरून आधाराला इथं येतात...”

“ऑफकोर्स!...” खुर्चीवरून उठत सरलाबेन म्हणाल्या, “त्यात खोटं काय आहे? अगं, मरणाचं भय कुणाला नाही वाटत? जीव देणं सोपं आहे का?”

“पण बेन, माझा जीव द्यायला मी जराही घाबरले नव्हते; पण या दुसऱ्या छोट्या जीवानं आतून साद घालून थांबवलं नि सरळ इथं आले निघून.” कुंतीनं स्पष्ट केलं.

“खरी गोष्ट आहे. चला, कोणत्या ना कोणत्या कारणानं तू वाचलीस तर खरी!...” एक भावनामय स्मित सरलाबेननी केलं... “आयुष्यभर फक्त दुःखीच राहिलेल्या माझ्या मैत्रिणीची- विद्याची एकमात्र निशाणी.”

बोलत बोलत, चौक ओलांडून सरलाबेन आजूबाजूच्या दारं-खिडक्यांतून तीक्ष्ण नजरांनी विंधल्या जाणाऱ्या कुंतीला घेऊन एका रूममध्ये गेल्या.

खोलीत दोन पलंग होते... एक रिकामा व एकावर प्रौढवाटेल अशी एक स्त्री पाय लांबवून झोपली होती... तिचं पोटही जरा वर आलं होतं.

सरलाबेन म्हणाल्या, “हिचं नाव प्रभा; पण तुझ्याप्रमाणं ती ‘कुमारी’ नाही; गंगास्वरूप आहे. गंगास्वरूप याचा अर्थ तुला माहीत आहे नं...?”

दरम्यान गं. स्व. (सौ.) प्रभा झटकन उठून बसली व दोघींकडे पाहत राहिली. उगाचच दात दाखवत हसली. नंतर चुरगळलेल्या साडीच्या पदरानं ओठ पुसले.

काही खास न घडता पंधरा दिवस तर असेच गेले...

सकाळ-दुपार-संध्याकाळ- गरोदर स्त्रियांची आश्रमाच्या व्हरांड्यात चालणारी मंद ये-जा, मुलं असलेल्या बायकांच्या खोल्यांतून ऐकायला येणारे छोट्यांच्या रडण्याचे आवाज; केव्हा केव्हा मुलांत मग्न झालेल्या आयांचे, दबलेल्या गळ्यानं गायलेल्या अंगाई गीतांचे स्वर. सफेद साडी नेसून, लाकडाच्या पुतळीसारख्या झपाट्यानं इकडून तिकडे, तिकडून इकडे करताना दिसणाऱ्या आश्रम सेविका, स्वयंपाकघरात ओळीत ठेवून वाढल्या जाणाऱ्या थाळ्या-वाट्यांचा खणखणाट आणि या सगळ्यावर वरच्या आकाशासारखी सतत भासमान होणारी सरलाबेनची दिवसातून तीनदा व्हिजिट! कुंतीला तीन दिवस ताप आला होता, तेव्हा रात्रीही त्या येऊन जायच्या.

एकदा नुकतीच प्रसूत झालेली एक स्त्री म्हणाली होती, “सरलाबेन, पण कई अवगतीवाला आत्मा राहतोय!”

“का बरं?” कुंतीनं तिच्यातला काठेवाडी भाव ओळखत विचारलं.

“मग काय तर?” हाताच्या तळव्यावर हनुवटी टेकवत चंपा म्हणाली, “छोरू बच्चू रडायला लागलं तो ‘का रडवतेस?’ पाळणू गाऊन घडी निजवावं, तर ‘का गातेस?’; छोर्याला ठेवून जरा इकडे-तिकडे फिरकावं तर ‘का ध्यान देत नाहीस?’ नि छातीशी घ्यावं तर, ‘का जास्त पाजवतेस?’ आता काय करावं आपण? अशाला काय समजायचं?”

कुंती काय बोलणार? हे सगळं अनुभवायला तिला एखाद महिना तरी अवकाश होता. प्रभा लगेच म्हणाली, “त्याचंही एक कारण आहे.”

“कोणतं कारण...?”

“सांगायला लागू नये!” प्रभा व्यंगपूर्ण हसून बोलली होती... “कळेल, कळेल! नंतर तूण म्हणशील की, या सरलाबेनसारखी बाई तर कुठंही नसेल!”

गोष्टी अशाच चालू होत्या, तेवढ्यात सरलाबेन इकडेच येताहेत हे बघून प्रभा चूप झाली.

“काय चाललयं?” सरलाबेननी खरखरीत आवाजात विचारलं, “गप्पाटप्पा?” कुंतीकडे पाहत तिरकस स्वरात म्हणाल्या, “ताप उतरला दिसतोय तुझाऽऽ!” होकार-नकाराची वाट न पाहता म्हणाल्या, “चार वाजता ऑफिसमध्ये ये...”

आज काय हे आता नवं? या विचारात कुंती पावणेचार वाजताच सरलाबेनच्या ऑफिसात जायची गडबड करत होती, तो अचानकच आश्रमाचा भव्य दरवाजा संपूर्ण उघडला आणि नारिंगी रंगाची एक लांबलचक मोटार आत आली. डौलदार वळण घेऊन ऑफिसच्या दारासमोर थांबली.

“हरिराज बापूंची गाडी,” कुंतीशेजारीच उभी असलेली प्रभा पटकन म्हणाली. डोळे जरा चमकावत पुढे म्हणाली, “आता दोन तासांची निश्चिती!”

“पण मला तर बेननी चार वाजता बोलावलंय, त्याचं काय होणार?”

“त्याचं काय एवढं?” मस्करी करत हसावं, तसं हसत प्रभा म्हणाली, “आपण न जायला तिथं धनी-धनिणीची भेट थोडीच आहे?”

“तू तरी पण काय शाणी!” चंपा तिला झटकत म्हणाली, “बोलताना काही शरमपण नाही!”

कुंतीच्या लक्षात आलं की प्रभा बरोबर सांगत होती. गाडीतून खरोखर भगवा वेष परिधान केलेली एक वयस्क व्यक्ती उतरली होती, त्यांच्या पाठोपाठ त्यांचा शिष्य वाटावा असा पंचवीस-तिशीचा एक पुरुष. साधू उंच, गोरे, प्रभावी व्यक्तिमत्त्वाचे, तेजाची आभा पसरविणारे; पण बरोबरचा मुलगा ठेंगणा, निस्तेज, एकदम मवाळ. साधू महाराजांनी आश्रमाच्या अंगणावर वरवर एक नजर फिरवली. शिष्यानं ते उतरताच मागचा दरवाजा बंद केला व ड्रायव्हरला काही सांगून साधू महाराजांच्या मागोमाग दबत्या पावलांनी सावलीसारखा चालायला लागला. दोघं ऑफिसात आले.

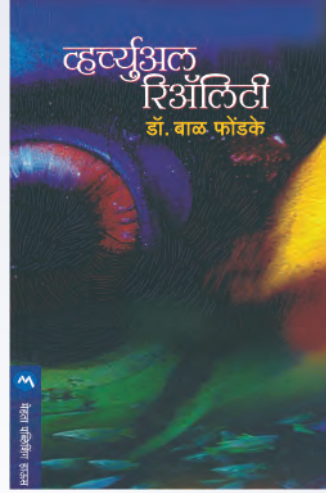
“बापू मोठे चमत्कार करणारे हो...” चंपा म्हणाली, “देवासमोर नमणार नाहीत, इतकं सरलाबेन बापूपुढे झुकतात, बाकी ऽऽऽ...”

२ री आवृत्ती

व्हर्च्युअल रिऑलिटी

लेखक

डॉ. बाळ फोंडके

किंमत : २४०/-रु. | पोस्टेज : ५०/-रु.

विज्ञान आणि तंत्रज्ञान, विशेषतः बायोटेक्नॉलॉजी आणि इन्फर्मेशन टेक्नॉलॉजी या क्षेत्रात आज होत असलेल्या अभूतपूर्व क्रांतीमुळे एकविसाव्या शतकातील जीवनावर फार मोठा परिणाम होत आहे. त्याच्या जोडीला असलेली जागतिकीकरणाची प्रक्रिया आणि बाजारपेठांचा विस्तार यामुळे एक नव्या प्रकारची जीवघेणी स्पर्धा आज रूढहोत आहे. त्यापोटी आपली जीवनशैली तसेच मूल्यव्यवस्था तळापासून ढवळून निघत आहे. त्यांच्यात होत असलेल्या आमूलाग्र बदलाचा कॅनव्हास डॉ. बाळ फोंडके यांच्या या कथांना लाभलेला आहे. कुटुंबव्यवस्था, समाजजीवन, सांस्कृतिक वातावरण असं झंझावातात सापडल्यावर त्याच कुटुंबाचा, समाजाचा, संस्कृतीचा घटक असणाऱ्या वैज्ञानिकाचं व्यावसायिक आयुष्यही झपाटल्यावाचून राहत नाही. त्याच चक्रावर्ताचं प्रतिबिंब या कथांमध्ये पडलेलं आहे. विज्ञानातील नवनव्या आविष्कारांची सांगड राजकारण, अर्थकारण, व्यापारी स्पर्धा यांच्याशी घातली गेली की, त्यातून तयार होणारं विलक्षण मिश्रण माणसांचे विविध स्तरांवरचे परस्परसंबंध, त्यांचं भावजीवन, त्यांची जिद्द, अहंभाव, मत्सर आणि महत्वाकांक्षा, प्रसिद्धीची झिंग आणि पैशाचा लोभ यांनाही व्यापून टाकतं. षड्रिपुंचं तांडव सुरू होतं. विज्ञानाच्या घोडदौडीपायी अस्तित्वात येत असलेल्या, या बीभत्स वास्तवाची भेदक अनुभूती देणाऱ्या या कथा 'व्हर्च्युअल रिऑलिटी'च्या गूढरम्य प्रांगणात नेऊन सोडतात, स्थल आणि काल यांना छेद देणाऱ्या पाचव्या डायमेशनमध्ये घेऊन जातात.

मेहता मराठी ग्रंथजगत : फेब्रुवारी २०१८ | ६७

साधू महाराजांच्या आगमनानं आश्रमाच्या परिसरात व वातावरणात जणू विजेचा संचार झाला. सरलाबेनच्या खोलीतून एक बटण दाबलं गेलं नि आश्रमाच्या कोपऱ्या-कोपऱ्यात घंटीचा टणटणटण घुमून राहिला. त्या घंटीचा वापर सरलाबेन क्वचितच करीत. एरवी तिचा वापर इमर्जन्सी निर्माण झाली तरच व्हायचा- जसं एखाद्या स्त्रीला खूप प्रसूतिवेदना व्हायला लागल्या, कुणा स्त्रीचा नातेवाईक, सगासोयरा, पालक वा कुणी प्रेमी एखादीबरोबर मर्यादेबाहेर जायला लागला, अथवा कोणी महत्त्वाची असामी आली, तर सर्व बाजूंनी किल्ल्यासारख्या या आश्रमाच्या सर्व कोपऱ्यांतून माणसं तैनातीला बोलावली जावीत!

पार्वतीबाई नावाची मोलकरीण, पितळेचा चकचकीत ग्लास ट्रेमध्ये ठेवून धापा टाकीत जाताना दिसली.

“बापू फक्त पितळी ग्लासातून पाणी पितात, काचेच्या नाय!” चंपानं माहिती पुरवली, “संत मात्मे लय आदबवाले असतात.”

अशा उत्तेजनामय वातावरणात, अंगात थोडा ताप असूनही, कुंती चारच्या ठोक्याला ऑफिसात हजर झाली. थोडा संकोच वाटत होता; पण सरलाबेनच्या मुखावर कठोर भावाऐवजी मृदुता व्यापलेली बघून तोही दूर झाला. त्यांचा संपूर्ण चेहरा एका अजब भक्तिभावानं ओसंडून चालला होता...

हरिराजस्वामी सरलाबेनच्या टेबलासमोरच्या सोफ्याच्या खुर्चीत बसले होते. त्यांचा शिष्य पाठीमागे उभा होता. सरलाबेन मात्र त्यांची नेहमीची खुर्ची सोडून सोफाचेअरच्या पुढच्या काचेच्या टीपॉयजवळ एक खुर्ची ओढून घेऊन बसल्या होत्या... पार्वतीबाईनं आणलेल्या पाण्याचा पितळी ग्लास स्वामीजींनी केवळ ओठाला टेकवून तसाच ठेवल्यासारखा दिसत होता.

“जरा आधी कळवलं असतंत तर, मी म्हटलं तसं...” सरलाबेन अति विनयानं म्हणाल्या.

“मी सांगितलं न देवी!” हरिराजस्वामी म्हणाले... “हनुमान मढीला जरा लवकरच हिमवर्षाव चालू झाला. मग हिमालयाचा छोटा प्रवासही बंद ठेवला... विचार केला, परतताना इथं येऊन जावं... गाडी बोलावून घेतली...” मागे उभ्या शिष्याकडे निर्देश करून म्हणाले, “या हिंमतला फोन केला मिलमध्ये. तोही रजा घेऊन लगेच येऊन गेला.”

हिंमतनं फार जरूर नव्हती, तरी होकाराचं डोकं नमवलं.

तेवढ्यात कुंती अगदी जवळ आली... सरलाबेन-हरिराजस्वामी, दोघांनी

एकाच वेळी एकमेकांकडे पाहिलं.

“ये कुंती...” सरलाबेन म्हणाल्या, “हरिराजस्वामींना कधी भेटलीयस तू?” आणि स्वतःच उत्तर दिलं – “बाकी तू कुटून भेटणार म्हणा! ते तर दोन-चार महिन्यांनी वावटळीसारखे येऊन, वाऱ्यासारखे सटकन निघून जाणारे महात्मा आहेत.”

“प्राणी एक देहधारी वायूच आहे, देवी...” स्वामी हसत म्हणाले.

‘काय करावं’ ते कुंतीच्या लक्षात येईना; पण तिनं पाहिलं की सरलाबेनच्या डोळ्यांत काहीतरी अपेक्षा डोकावतीय. तिनं पटकन स्वामीजींसमोर येऊन, वाकताना त्रास होत असतानाही, काहीसं वाकून त्यांना वंदन केलं. स्वामीजी एकदम म्हणाले, “फार वाकायचे कष्ट नको घेऊस बेटा, उदरातल्या जिवाला त्रास होईल निष्कारण...”

कुंती अनिमिष डोळ्यांनी स्वामीजींकडे पाहत राहिली... आज पहिल्यांदाच कुणीतरी तिच्या उदरातल्या जिवाची काळजी केली होती! तिच्या हृदयात त्यांच्याबद्दल सन्मानाची भावना उफाळून आली. इतका पारदर्शक विचार स्त्रीच करू शकेल! कोण असतील हे भगवावेषधारी स्वामीजी...? त्यांचे डोळे फार टपोरे नव्हते, नजर तीक्ष्ण होती पण तिखट नव्हती; समोरच्याला अचूक मापणारी होती, पारखणारी होती. साधू असूनही कपाळावर टिळा, त्रिपुंड, भस्माचे पट्टे... असं काहीही नव्हतं, इतर साधूंसारखं. मुंडण केलेलं, दाढीमिश्या अगदी सफाचाट; नाक लांब नि टोकदार. कपाळावर तेज असं चमकत होतं की टिळाबिळा लावला असता, तर कदाचित ते फिकुटलं असतं! मात्र एक दिसत होतं... डोळ्यांच्या खोलगट खळग्याखाली गोलाकार काळसर झाक होती; त्यांना सतत जागरण होत असावं असं वाटायला लावणारी. त्यांचा स्वर जरा दमल्यासारखा तरीही त्यात पुरुषी भरीवपणा होता; टणत्कारासारखा, पण त्यात थोडासा दबलेपणा होता – पन्नास वर्षांच्या आसपास असणारे स्वामीजी शुद्ध गुजराती बोलत होते.

“आता या आठवड्यातच आलीय!” कुंतीला बसण्यासाठी खुर्चीकडे निर्देश करत सरलाबेननी स्वामीजींना सांगितलं... “चांगल्या घरची आहे. हिची बा विद्या जानी माझी एके काळची बालमैत्रीण होती. म्हणूनच इतर मुलीपेक्षा ही मला जास्त प्रिय आहे. कुंती हिचं नाव...”

खुर्चीत न बसता कुंतीनं उभ्या उभ्याच विचारलं, “मी ५५ जाऊ बेन? तुम्ही बोलावलंत म्हणून आले, पाहिजे तर पुन्हा येईन.”

“फॉर्मवर एके ठिकाणी तुझी सही राहिली होती त्यासाठी मी तुला इथं

बोलावलं होतं,” स्वामीजींकडे पाहत सरलाबेन म्हणाल्या, “एक-दोन केसमध्ये पोलिसांबरोबर जरा झगडंझगडी करावी लागली होती, म्हणून नव्या प्रकारचा फॉर्म तयार केला आहे, त्यात एक सेल्फ अंडरटेकिंग- बांधिलकी आहे- ‘लेबर पेनदरम्यान कुणाला काही झालं, तर आश्रमाची काही जबाबदारी राहणार नाही’- अशा प्रकारची.”

“देवी,” स्वामीजी हसत म्हणाले, “तुमच्या ट्रस्टींना जबाबदारी स्वीकारणं शिकायला सांगा, झटकून टाकायला नाही! जबाबदारी टाळण्याची वृत्ती ठेवलीत, तर काही काळातच आश्रम बंद करावा लागेल.”

सरलाबेननी जरा संकोच अनुभवत होकार भरला. नंतर कुंतीला म्हणाल्या, “जा तू. मी तुला नंतर बोलावेन.”

कुंती जाण्यासाठी वळली तोच फोन वाजला. कुंतीनं वळून पाहिलं... सरलाबेननी झटकून उठून फोन घेतला नि ‘हॅलो’ म्हटलेलं ऐकलं. तोवर ती दोन पायऱ्या उतरलीही होती. तिसरी पायरी उतरून अंगणात पाऊल टाकणार तेवढ्यात पाठीमागून थोडी अडखळत येणारी, नाजूक हाक आली... “कुंतीबेन...” तिंनं पूर्ण वळून बघितलं तर तोच तो- स्वामीजींबरोबर आलेला मुलगा- हिंमत!

“बेन तुम्हाला बोलावतायत... लवकर.”

म्हणजे तो फोन माझ्यासाठी आहे तर! कोण असेल? मणिभद्र? बापूजी? कीऽऽ सरलाबेननी आत्ताच उल्लेखलेली पोलीस खात्याची माणसं?

पटापट पायऱ्या चढून कुंती पुन्हा ऑफिसात आली. सरलाबेन रिसीव्हरवर हात ठेवत म्हणाल्या, “त्या दिवशी तू विचारत होतीस नं... तुझे बापू काय म्हणतात ते?... घे, ऐक आता. त्यांचाच फोन आहे!”

कुंतीनं रिसीव्हर घेण्यासाठी हात लांबवला तसं चिडून सरलाबेन उद्गारल्या, “तुझ्याबरोबर तर ते एक शब्दही बोलणार नाहीत, त्या दुसऱ्या फोनवर जा...” त्यांनी कोपऱ्यातल्या सोप्याजवळच्या एक्स्टेन्शनकडे बोट दाखवलं... “तिथं ऐक... आम्हा दोघांतलं बोलणं ऐक... आणि खबरदार, मध्ये अजिबात बोलायचं नाहीस... कळलं?”

कुंतीनं एक्स्टेन्शन फोनचा रिसीव्हर हातात घेतला... धडधडत्या अंतःकरणानं दोघातलं बोलणं ऐकू लागली...

“हॅलोऽऽ!!...” आत्ताच फोन घेतला असावा अशा आवाजात थोडा विवेक आणत बोलल्या... “हॅलोऽऽ कोण? आपलं कुणाशी काम आहे?”

“सांगितलं नंऽऽऽऽ...” त्या टोकानं पुरषी गर्जना आली... “एकदा सांगितलंय नं माझं त्या सरला पटेलकडे काम आहे? किती वेळा सांगू?”

“मी सरलाबेन बोलतेय, आपण कोण?”

“गजेंद्रप्रसाद जानी,” तिकडून भसाडा आवाज आला, “आधी फोन घेणाऱ्याला एकदा सांगितलं खरं... किती वेळा तीच ती इन्क्वायरी करताय?”

आधी आपणच फोन घेतला होता ते स्वाभाविकच लपवून सरलाबेन म्हणाल्या, “जरा विवेकानं बोला भाई, असं चिडून बोलण्याची जरूरी नाही.”

“मला विवेक नको शिकवू... मी सगळं शिकलेलो आहे, समजलं?”

“चांगलं समजलंय!” सरलाबेन त्यांच्या खास धमकावणीच्या आवाजात बोलल्या, “तुम्हाला काहीच शिकवण्याची आवश्यकता नाही आणि तुम्ही काही शिकाल असेही नाही आहात! मी तुम्हाला ओळखते नि तुमच्या कामाशीही परिचित आहे.”

हा वडिलांवर सरळ सरळ हल्ला होता. फडफडत्या मनानं कुंती ऐकत राहिली. क्षणभर वाटलं आपण सांगावं... 'बेन, असं बोलून तुम्ही त्यांना जास्त भडकवू नका. त्यांचा राग तुम्ही पाहिला नाहीये. रात्री गुत्यावर प्यायला जातात तिथून पाच-सहा गुंडांना घेऊन आले, तर फार गोंधळ होईल.' पण कुंती गप्प राहिली. तिला मध्ये बोलायचीच बंदी होती.

थोडंसं, अपेक्षा होती त्यापेक्षा निराळंच घडलं... कुंतीच्या बापूजींचा चढलेला आवाज जरा नरम होऊन खाली आला. म्हणाले, “ठीक ठीक. मलाही काही माझी जन्मपत्रिका तुम्हाला दाखवायची नाहीये, ना तुमचा धंदवा जाणून घ्यायचाय; तेव्हा मुद्द्याचं बोलू या.”

“मग बोला की,” सरलाबेन म्हणाल्या.

“कुंतीला तुम्ही आश्रय द्यायची जरूरी नाही, तिला सरळ झांकरियात ढकलून द्या.”

“कुंतीला आश्रयाची खूप जरूर आहे... डॉक्टर!” सरलाबेननी पहिल्यांदाच गजेंद्रप्रसादचं आवडतं संबोधन उच्चारलं, “तुम्ही डॉक्टर आहात, तेव्हा दुसऱ्यांचा जीव वाचवायचं बघा, जीव घ्यायचं नाही.”

“भाषणबाजी करू नका. त्या भ्रष्ट मुलीला जगायचा अधिकारच नाहीये. त्यातही ती पापी माझी मुलगी असली, तर नाहीच नाही.” शेवटचे शब्द उच्चारताना त्यांचा आवाज आवेशानं चिरकल्यासारखा झाला.

“ही तुमची धारणा झाली डॉक्टर!” सरलाबेन म्हणाल्या. समोर बसलेले स्वामीजी थकलेले डोळे मिटून घेऊन केव्हाचा एकतर्फी संवाद ऐकत होते; त्यांच्याकडे बघत पुढे म्हणाल्या, “डॉक्टरसाठी पेशंट हा जसा फक्त पेशंट

असतो, तसंच संस्थेसाठी आश्रित ही अश्रितच असते. पाप-पुण्याचा हिशेब आम्ही परमेश्वरावर सोपवला आहे!”

“याचा परिणाम चांगला नाही होणार...” डॉक्टर गरजले, “तुम्ही तिला बाहेर हाकलून घ्या.”

“का म्हणून? त्या दिवशी तुम्हीच तर फोनवर म्हणाला होतात, की कुंती तुमच्यासाठी मेली म्हणून!” सरलाबेननं सुनावलं.

कुंतीच्या डोक्यावर, कुणीतरी मागून फटका मारावा, तसा आघात झाला. तिला चक्कर आल्यासारखं, अंधारी आल्यासारखं झालं. त्या दिवशी सरलाबेन बापूजीचे शब्द सांगत नव्हत्या, ते हे शब्द होते तर!

“पण मेलेल्याला एकदा पार भस्मीभूत तर करावंच लागतं नं! तुम्ही कशाला उगीच कुणाच्या तरी मुलीचं प्रेत संस्थेत जपून ठेवताय...?” डॉक्टरांनी एक मरणप्राय आघात केला.

“डॉक्टर!” सरलाबेनचा रागानं भडका उडाला, “आता तुम्ही दारू ढोसून बोलताय, शुद्धीत नसाल तर नंतरच बोला.”

“यू शट अप!” डॉक्टर तडकले. आता वडील सवयीप्रमाणे पुढे काहीतरी घाणेरडं बोलतील या भीतीनं कुंती मध्येच रडक्या स्वरात म्हणाली, “बापूजी, पण... पण...”

कुंतीचा आवाज ऐकताच डॉक्टरांनी फोन फटकन बंद केला. फोनचा कर्कश डायलटोन सरलाबेनच्या कानात कर्करत राहिला.

सरलाबेनचा चेहरा संतापानं फुलून गेला होता. रिसीव्हर आपटून त्या खुर्चीकडे वळत म्हणाल्या, “उभ्या आयुष्यात इतका हलका माणूस पाहिला नाही...!”

कुंती तोंड दाबून मुक्यानं वडिलांचा उद्धार ऐकत राहिली...

“देवी...” स्वामीजी म्हणाले, “थोडं पाणी प्या. शांत व्हा. लक्षात घ्या, वाणी अदृश्य होते; पण जीव राहतो. जिवाची काळजी घ्या.”

स्वामीजींच्या शब्दासरशी हिंमत जगमधून पाणी घ्यायला गेला, नि कुंती? हिंमतनं समोर ठेवलेला पाण्याचा ग्लास सरलाबेननं झटक्यात घटाघट पिऊन टाकला. कुंती पाण्याचा घोटही पिऊ शकली नाही... आकडी आल्यासारखी पोटात कळ उठली तिच्या. ती एकदम जमिनीवर बसून गेली.

“देवी, ॲम्ब्युलन्स बोलवा, हिला पटकन डॉक्टरांकडे घेऊन जा,” स्वामीजी थोडा उसासा टाकून म्हणाले.

सगळ्या बाजूंनी आश्रमातली घंटा खणखणू लागली...

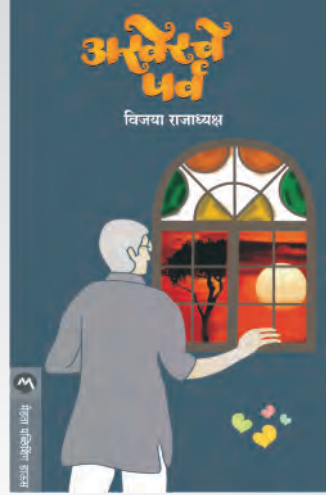

२ री आवृत्ती

अखेरचे पर्व

लेखक

विजया राजाध्यक्ष

किंमत : २२०/-रु. | पोस्टेज : ५०/-रु.

पंडित ऐकत होते. ऐकत असताना त्यांच्या स्वतःच्या आयुष्याचा पट त्यांच्या डोळ्यांसमोरून जात होता. त्या आयुष्याने काय दिले? क्षणिक आनंद मिळलाही असेल; पण शारदाच्या मनात आहे तसा स्थिर आनंद, तृप्ती? शारदा म्हणाली तेच खरं. दोन मार्ग असतात- एक स्वतःला उधळण्याचा आणि दुसरा स्वतःला रुजवण्याचा, राखण्याचा. त्या वेळी तो दुसरा मार्ग दिसलाच नाही; दिसला असता तरी तो स्वीकारला गेला नसता. आज मात्र वाटते की, तो दुसरा मार्गच खरा! अजून रुजता येईल का? ते रुजलेपण केवढे सामर्थ्य देते! ते सामर्थ्य जवळ होते म्हणूनच शारदा आपल्याला परत बोलावू शकली. आयुष्यातील खंत, हेवेदावे, कटुता यांच्या पलीकडे जाण्याची दिशा दाखवणारे सामर्थ्य आपल्याला कधी मिळेल का? 'अखेरचे पर्व' हा ख्यातनाम लेखिका डॉ. विजया राजाध्यक्ष यांच्या सिद्धहस्त लेखणीतून साकारलेला हा कथासंग्रह. विजयाबाई आपल्या आसपास घडणाऱ्या, अगदी साध्या वाटणाऱ्या घटना-प्रसंगांवर तसेच एखादी व्यक्ती किंवा त्यांना भेटलेली, भावलेली वेगळी माणसे (मग ती सामान्य का असेनात!) किंवा कोणताही शब्द (उदा.- आभाळ, उद्ध्वस्त, खेळ, संयोग, अश्मा) असो; त्यावर सहज, ओघवत्या शैलीत वाचनीय कथा लिहितात. हे सर्व त्या कोणताही अभिनिवेश न बाळगता सहजपणे एखाद्या व्यक्तीला गोष्ट सांगावी इतक्या हळुवारपणे, प्रत्ययकारी पद्धतीने लिहितात. तरलव संवेदनशील शैलीमुळे अशा कथा वैशिष्ट्यपूर्ण आणि वाचनीय ठरतात.

मेहता मराठी ग्रंथजगत : फेब्रुवारी २०१८ | ७३

... प्रीत लपवूनी लपेल का?

गदिमांनी चित्रपटांसाठी असंख्य प्रेमगीतं लिहिली. त्यांची काही भावगीतंही प्रेमभावनेतील विविध छटांचं मनोरम दर्शन घडविणारी आहेत. 'रानात सांग कानात आपुले नाते' हे बबनराव नावडीकरांच्या स्वरातील भावगीत. या गीतातून प्रेमभावनेचं हळुवार दर्शन घडतं. या गीतातील प्रिया आपल्या प्रियकराला सांगते आहे :

रानात सांग कानात आपुले नाते
मी भल्या पहाटे येते
हरभरा जिथे ये भरा शाळु सळसळते
वाच्यात शीळ भिरभिरते
त्या तिथे तुला सांगते, हरळिणी देते
बोलावून तुजसी घेते

कल्पना किती रम्य आहे पहा. पहाटेची प्रसन्न वेळ. बहरलेला निसर्ग आणि ती त्याला साद घालणार आणि तो तिच्या कानात कुजबुजणार. प्रेमभारल्या मनाचं आणि निसर्गाचं निकटचं नातं या गीतातून प्रत्ययाला येतं.

प्रेमात असाही एक भाव असतो, की ज्या व्यक्तीबद्दल मनात प्रेम निर्माण झालंय, त्या व्यक्तीला ते कळू घायचं नाही. प्रेम लपवायचं; पण प्रेम असं लपवून लपत असतं का? काय असतात प्रेमात पडल्याची लक्षणं, तेच जणू गदिमा सांगतात 'लपविलास तू हिरवा चाफा, सुगंध त्याचा छपेल का, प्रीत लपवूनी लपेल का' या गीतातून. ते लिहितात-

जवळ मने पण दूर शरीरे
नयन लाजरे, चेहरे हसरे
लपविलेस तू जाणून सारे
रंग गालीचा छपेल का

शरीरं जवळ नसली तरी मनं समीप आहेत, डोळ्यांत लाजरे भाव आहेत, चेहरे हसरे आहेत, तू जाणूनबुजून सगळं लपवलंस तरी गालावरची लाली लपणार आहे का? तर प्रेमाची ही सगळी लक्षणं दिसत असताना ते लपवायचं कशासाठी? चाफ्याचा सुगंध जसा लपवता येत नाही, तशी प्रीतभावनाही लपवता येत नाही, हे किती सौंदर्यपूर्ण आणि हळुवार शब्दांत उलगडलंय गदिमांनी.

प्रीतीची ही बाधा होते खरी आणि मग जन्मजन्मांतरासाठी त्याचं व्हावं, असं तिला वाटायला लागतं. तसं व्हायचं असेल तर मग विवाहाचा संस्कार आवश्यक आहे आणि विवाह करायचा तर वडिलांची संमती हवी; पण त्यांना हे सांगायचं कसं? अगदी असाच विचार रुक्मिणी करत असावी, श्रीकृष्णाच्या प्रेमात पडल्यानंतर. तिचं मन उलगडताना गदिमा लिहितात :

कशी मी सांगू वडिलांपुढे

श्रावणातल्या घन मेघांचा रंग मला आवडे

काय बोलू मी सुता कुलवती, नाव ऐकता नयने लवती

एक सांगते उडूनिया मन गेले मथुरेकडे

या संपूर्ण गीतात श्रीकृष्णाच्या नावाचा उल्लेख गदिमा कुठेच करत नाहीत. रुक्मिणीच्या मनातील त्याची प्रतिमा सूचकपणे या गीतातून व्यक्त होते. तिची सलज्जता या गीतातून अधोरेखित होते. चांगल्या कुळात जन्माला आलेली मी, त्याचं नाव ऐकताच माझे डोळे खाली झुकतात आणि माझं मन मथुरेकडे धावायला लागतं. रुक्मिणीच्या मनातील सलज्जतेचा, तिच्या कृष्णाविषयीच्या भावनांचा मनोरम आविष्कार या गीतातून अनुभवायला मिळतो.

रुक्मिणी श्रीकृष्णाची पट्टराणी झाली. त्याचं रुक्मिणीवर नितांत प्रेम होतं. सत्यभामेला रुक्मिणीचा मत्सर वाटायचा. या सवतीमत्सराची ही भावना काहीशा मिष्कीलपणे गदिमांनी रंगवली आहे, 'बहरला पारिजात दारी, फुले का पडती शेजारी' या गीतातून. ते लिहितात :

असेल का हे नाटक त्यांचे

मज वेडीला फसवायाचे

कपट का करिती चक्रधारी?

स्वर्गातून आणलेलं प्राजक्ताचं रोप सत्यभामेला भेट म्हणून दिलं श्रीकृष्णानं. सत्यभामेच्या अंगणात लावलं आणि ते बहरलं; पण फुलं मात्र

रुक्मिणीच्या अंगणात पडायला लागली. पुराणातल्या प्रसिद्ध कथेला गदिमांनी गीतरूप दिलं आणि सत्यभामेचा सवतीमत्सराचा भाव किती अचूकपणे टिपला त्या गीतातून त्यांनी. श्रीकृष्णाच्या मिष्कीलपणाचं सूचनही या गीतातून होतं. तर गदिमांची ही देवदत्त प्रतिभा होती.

त्यांच्या या प्रतिभेचं दर्शन 'सावळाच रंग तुझा' या गीतातूनही होतं. प्रियकराच्या सावळ्या वर्णाची मोहिनी तिच्या मनावर पडली आहे. ती म्हणते:

सावळाच रंग तुझा पावसाळी नभापरी
आणि नजरेत तुझ्या वीज खेळते नाचरी
सावळाच रंग तुझा गोकुळीच्या कृष्णापरी
आणि नजरेत तुझ्या नित्य नादते पावरी

त्याचा सावळा रंग तिला पावसाळ्यातल्या मेघासारखा भासतो आणि त्याच्या नजरेतली विजेसारखी चमक तिला भुरळ पाडते. तुझा सावळा रंग गोकुळातल्या कृष्णासारखा आहे आणि त्यामुळे तुझ्या नजरेतून नित्य बासरी वाजते आहे, असं वाटतं. गदिमांचं प्रतिमाविश्व हे असं प्रसन्नतेचा शिडकावा करणारं असतं.

हीच प्रसन्नता अनुभवाला येते गदिमांच्या 'अंगणी गुलमोहर फुलला' या गीतातून. ऐन वसंतात फुललेल्या गुलमोहराखाली तिची एका तरुणाशी ओझरती भेट होते. त्या भेटीनंतर वर्षभराने पुन्हा एकदा गुलमोहर फुलतो आणि तिला त्या भेटीचं तीव्रतेने स्मरण होतं. ती म्हणते :

अंगणी गुलमोहर फुलला
लाल फुलांच्या लिपीतला हा अर्थ मला कळला
नजरभेट ती ओळख थोडी, अवीट त्यातील अबोल गोडी
वसंत आला याल तुम्हीही कोकिळ कुजबुजला

फुललेल्या गुलमोहराच्या साक्षीने त्यांची भेट झाली. एकमेकांच्या भावना मुग्धपणे परस्परांपर्यंत पोचल्या. त्या मुग्धतेतली ती गोडी अवीट होती. आताही वसंत आलाय, गुलमोहर फुललाय, तुमच्या आगमनाची वार्ता मला कोकिळाने दिली आहे. गुलमोहराच्या फुलण्यातून प्रीतीचा वसंत फुलल्याचं सूचन माडगूळकर सहजतेने करतात.

आणखी दोन प्रेमिकांच्या ओझरत्या भेटीचं वर्णन गदिमांनी केलं आहे 'चंद्रावरती दोन गुलाब' या गीतातून. थोरले बाजीराव आणि मस्तानी यांच्या प्रथम नजरभेटीबद्दल गदिमा लिहितात :

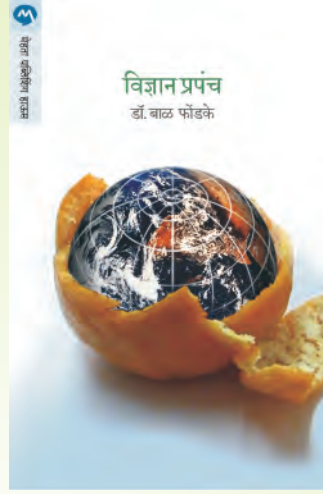
किंचित ढळती निळी ओढणी

२ री आवृत्ती

विज्ञान प्रपंच

लेखक

डॉ. बाळ फोंडके

किंमत : २५०/-रु.। पोस्टेज : ५०/-रु.

विज्ञान म्हणजे दूर कोट्यवधी कोस दूर अंतराळात असलेल्या ग्रहगोलांवर घडणाऱ्या घटनांचं क्लिष्ट विश्लेषण किंवा शक्तिमान सूक्ष्मदर्शकांची मदत मिळूनही न दिसणाऱ्या अणुरेणूंच्या अंतरंगात उठणाऱ्या तरंगांची तेवढीच किचकट चिकित्सा असं न राहता आपल्या रोजच्या आयुष्यातल्या अनेक पैलूंवर प्रभाव टाकणारे आणि तरीही अनाकलनीय वाटणारे अनेक प्रवाह असंच झालं.

विज्ञानानं जसं आपलं रूप बदललं, दैनंदिन जीवनाच्या अनेक अंगांना त्याचा जसा स्पर्श होऊ लागला, तसं त्याची ओळख करून देण्याच्या प्रयत्नांनीही आपलं ठोकळेबाज स्वरूप बदललं. एखाद्या तात्यापंतोजींनी दिलेला रुक्ष भाषेतला आदेश असं त्याचं स्वरूप न राहता चहाच्या कपाभोवती किंवा पोह्यांच्या बशीभोवती केल्या गेलेल्या शिळोप्याच्या गप्पांचं रूपडं त्यानं धारण केलं आहे. त्याचंच प्रतिबिंब या पुस्तकामध्ये पडलेलं सापडेल.

मेहता मराठी ग्रंथजगत : फेब्रुवारी २०१८ । ७७

भाळावरती हळुच ओढुनी
तीही न्याहळी त्यास मोहुनी
नयनांचे मग मुके जवाब

सज्जात उभी असलेली मस्तानी आणि घोड्यावर बसलेले थोरले बाजीराव...त्या दोघांच्या भेटीचं आणि त्या भेटीतच त्यांच्यात निर्माण झालेल्या प्रेमबंधाचं हळुवार दर्शन गदिमांनी या गीतातून घडवलं आहे.

प्रेमकथा इतिहासातली असो नाहीतर पुराणातली, त्यातील शृंगाराने किंवा प्रेमभावनेने रसिक मनावर नेहमीच जादू केली आहे. 'हेच ते ग तेच हे ते' या गीतातून गदिमांनी उषा आणि अनिरुद्ध या पौराणिक प्रेमकथेतील उषेच्या अनिरुद्धाविषयीच्या भावना प्रकट केल्या आहेत. उषा म्हणते :

हेच ते गं तेच हे ते स्वप्नी येती सारखे
मूर्त केले स्वप्न तू हे चित्ररेखे लाडके
हीच छाती रुंद जेथे मीच माथे टेकिले
लाजूनिया चूर झाले भीत डोळे झाकिले
ओळखिली माळ मीही हीच मोतीमाणके

अनिरुद्ध झोपेत असताना उषाची सखी चित्ररेखा हिने त्याला उचलून उषेच्या महालात आणलं, अशी कथा आहे. चित्ररेखेनी त्याला उषेच्या महालात आणलं तेव्हाच तिला त्याचं प्रथम दर्शन झालं. त्यापूर्वी स्वप्नात मात्र तिने अनिरुद्धाला अनेकदा पाहिलं होतं. स्वप्नात पाहिलेला अनिरुद्ध आणि प्रत्यक्षातला अनिरुद्ध यांच्यात काहीच फरक नाही, असं ती चित्ररेखेला सांगते आहे. स्वप्नात ज्या रुंद छातीवर मी डोक टेकलं आणि लाजून चूर झाले, ती त्यांची हीच छाती आणि त्या छातीवर रुळणारी ही मोतीमाणकांची माळ.

तर भावगीतांमध्ये गदिमांनी साकारलेलं हे प्रेमविश्व असं हळुवार आणि प्रसन्न आहे. शारीर ओढीपेक्षा मनाची ओढया गीतांतून चित्रित होते. गदिमांचं शब्दलाघव, भावनांमधील साधेपणा, सरलता, संस्कारशीलता आणि लयबद्धता ही या प्रेमगीतांची वैशिष्ट्यं म्हणता येतील.

तेव्हा गदिमांच्या भावगीतांच्या दालनात डोकावताना त्यांच्या अपूर्व शब्दकळेचा आणि भावपरिपोषाचा अवर्णनीय असा आनंद आपण घेतला. ही आनंदयात्रा अशीच चालू राहणार आहे अन्य भावगीतकारांबरोबर! तूर्त थांबू या!

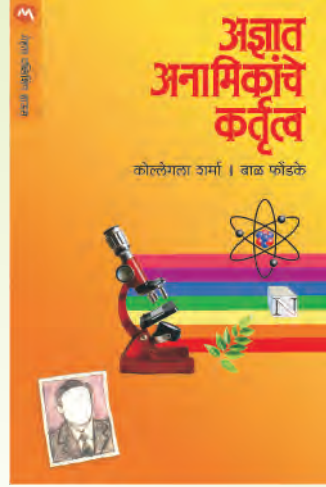
— अंजली पटवर्धन

२ री आवृत्ती

अज्ञात अनामिकांचे कर्तृत्व

संपादन
कोल्लेगला शर्मा
बाळ फोंडके

अनुवाद
वैशाली जोशी

किंमत : ९५/-रु.

पोस्टेज : ५०/-रु.

गतकाळात, विज्ञानाचा पाठपुरावा करण्यासाठी मिळणारा उदार पाठिंबा ही सरकार व समाजाच्या दृष्टीने महत्त्वाची गोष्ट होण्यापूर्वी देखील, पुष्कळ भारतीय विद्वानांनी मानवजातीच्या ज्ञानात भर टाकण्यासाठी वैशिष्ट्यपूर्ण कामगिरी केली आहे. त्यांपैकी काहीजणांना योग्य ते मानसन्मान मिळाले, काहींना हारतुरेही मिळाले. रामन्, बोस, साहा, भाभा, भटनागर ही नावे घराघरांतून परिचित झाली. कुठल्याही मानसन्मानाची अपेक्षा न ठेवता, अंधारातच ही माणसे अथक परिश्रम करित असतात. स्वतःच्या समाधानासाठी भरपूर यश मिळवणाऱ्या या स्त्री-पुरुषांच्या कामगिरीवरच भारतीय विज्ञानाचा विशाल इमला आज उभा आहे. प्रशंसा आणि प्रोत्साहनाचा अभाव असतानादेखील केवळ स्वतःच्या उत्साहाच्या बळावर त्यांनी विज्ञानाची कार्यवाही केली आणि दूरवर प्रचार केला. आयुष्यामध्ये स्तुतिहीन राहिलेल्या आणि मृत्यूनंतर विस्मृतीत गेलेल्या या लोकांनी विज्ञानाची आघाडी पुढे रेटण्यासाठी उपयोगी ठरणारा वारसा मागे ठेवला आहे. त्यांच्या चरित्रांचा हा संग्रह म्हणजे उशिरा केलेला असला, तरी या विस्मृतीत गेलेल्या भारतीय शास्त्रज्ञांना केलेला मानाचा मुजराच आहे.

मेहता मराठी ग्रंथजगत : फेब्रुवारी २०१८ । ७९

वि. स. खांडेकर

‘भारतीय ज्ञानपीठ’ हा अत्यंत मानाचा पुरस्कार अभिजात मराठी भाषेला मिळवून देणारे श्रेष्ठ कादंबरीकार वि. स. खांडेकर हे एक ऋषितुल्य व्यक्तिमत्त्व होते. यांच्या ‘ययाति’ या कादंबरीला १९७४चा ज्ञानपीठ पुरस्कार जेव्हा जाहीर झाला तेव्हा तर संपूर्ण महाराष्ट्रात आनंदाच्या न थोपवता येणाऱ्या लाटा उसळल्या होत्या; कारण भारतीय भाषेला दिला जाणारा हा सर्वश्रेष्ठ पुरस्कार मराठी भाषेला पहिल्यांदाच मिळाला होता. १९५८ ते १९६७ या दहा वर्षांत भारतीय भाषांमध्ये जे सृजनात्मक साहित्य निर्माण झालेले होते, त्या सर्व भारतीय भाषांमधून मराठी भाषेची निवड झाली होती आणि ‘ययाति’ ही सर्वोत्तम कादंबरी म्हणून घोषित केली गेली होती. भारतीय साहित्यातील ‘नोबेल पुरस्कार’ असा गौरव ज्या ज्ञानपीठ पुरस्कारांचा होतो, तो अत्यंत गौरवशाली ज्ञानपीठ पुरस्कार मिळाल्यानंतर खांडेकर यांनी म्हटले होते की, हा पुरस्कार भारतीय साहित्यक्षेत्रातला फार मोठा सन्मान आहे; पण तो माझा वैयक्तिक सन्मान नसून सौंदर्य, सामर्थ्य आणि साधुत्व या गुणांनी संपन्न असलेल्या मराठी सर्जनशील साहित्याचा एक प्रतिनिधी म्हणून मला लाभला आहे, याची मला पूर्ण जाणीव आहे. ज्ञानदेव-तुकारामांसारख्या श्रेष्ठ संतांनी, तसेच टिळक-आगरकरांसारखे श्रेष्ठ निबंधकार, कविवर्य केशवसुत, कादंबरीकार हरिभाऊ आपटे, श्रीपाद कृष्ण कोल्हटकर, नाटककार राम गणेश गडकरी ही सर्व मराठी साहित्यातील काही उत्तुंग शिखरे. या सर्वच साहित्यकारांचा माझ्या लेखनाच्या जडणघडणीत फार मोठा वाटा आहे. या सर्वांचा मी फार फार ऋणी आहे; मात्र या सर्वांत

श्रीपाद कृष्ण कोल्हटकरांचा मी अधिक ऋणार्ईत आहे. उदंड साहित्यप्रेमामुळे, खेड्यातील एका शिक्षकाला, त्यांनी जे उत्तेजक मार्गदर्शन केले, ते केवळ अविस्मरणीय आहे.

वि. स. खांडेकर यांचा जन्म ११ जानेवारी १८९८ रोजी सांगली येथे झाला. त्यांचे मूळ नाव होते गणेश आत्माराम खांडेकर. पुढे त्यांच्या चुलत चुलत्याने त्यांना दत्तक घेतले, त्यामुळे त्यांचे नाव विष्णू सखाराम खांडेकर असे झाले. त्यावेळी ते सतरा-अठरा वर्षांचे होते आणि इंटरच्या वर्गात होते. केवळ पुढील शिक्षण पूर्ण व्हावे म्हणूनच त्यांना दत्तक देण्यात आले होते; परंतु नियतीने त्यांच्या नशिबात वेगळेच लिहून ठेवले होते. ते सावंतवाडीजवळच्या शिरोडा ह्या एका खेड्यात शिक्षक म्हणून गेले. खांडेकर हे खूप हुशार विद्यार्थी होते. मॅट्रिकला आठवे आलेले आणि पुढील शिक्षणासाठी पुण्यातल्या फर्ग्युसन कॉलेजात गेलेले, साहित्यात रममाण होणारे, राम गणेश गडकरी यांच्या प्रतिभेची मोहिनी पडलेले खांडेकर, शिक्षण अर्धवट सोडून शिरोड्याला का गेले, त्याचं नेमकं उत्तर मिळत नाही; परंतु खांडेकरांच्या अवध्या आयुष्याचे वळण बदलणारा तो नियतीचा संकेत होता, असं म्हणायला हरकत नाही. तो दिवस होता, १२ एप्रिल १९२०. त्या दिवशी, घनःश्याम आत्माराम आजगावकर यांच्या सांगण्यावरून शिरोड्यातल्या शाळेतील शिक्षकाची नोकरी, एका ध्येयाने स्वीकारण्यासाठी, खांडेकर बाहेर पडले आणि शिरोड्याला गेले. सत्यच सांगायचे झाले तर, खांडेकरांचे देशावरून कोकणातल्या एका खेड्यात नोकरीच्या निमित्ताने जाणे म्हणजे एका प्रतिभावंत, संस्कारसंपन्न, भाषाप्रभुत्वाचे वरदान लाभलेल्या महान लेखकाच्या उत्क्रांतीची नांदी होती. नाहीतर गोविंदाग्रज, बालकवी, केशवसुत अशा अनेक प्रतिभावान कवींच्या कवितांच्या सान्निध्यात वावरणारा ध्येयासक्त तरुण, शिक्षण अर्धवट सोडून दक्षिण कोकणात सावंतवाडी परिसरात कशाला आला असता? मराठी भाषेचे भाग्य अधिक तेजस्वी व्हावे, संस्कारक्षम व्हावे म्हणून निसर्गरम्य कोकणात समुद्राची गाज ऐकण्यासाठी आणि अलौकिक प्रतिभा बारमाही बहराला यावी म्हणून परमेश्वरानेच ही योजना केली होती, हे खांडेकरांच्या एकूणच जीवनाकडे पाहिल्यावर तीव्रतेने जाणवते.

खांडेकरांना सर्वजण 'भाऊ' म्हणून संबोधायचे. भाऊंचे शिरोड्यातले दिवस निसर्गाच्या सान्निध्यात गेले. भाऊ विद्यार्थ्यांच्या सहवासात रमले. त्यांच्या प्रतिभेला अवकाशात झेपावण्यासाठी गरुडपंख लाभले. १९२० ते १९३८ अशी सलग अठरा वर्षे ते शिरोड्यात राहिले. दारिद्र्याचे दुःख काय

असते ते भाऊंनी शिरोड्यात प्रत्यक्ष पाहिले. शिक्षक म्हणून ध्येयासक्त मनाला जरी कितीही समाधान वाटत असले तरी खेड्यातल्या गोरगरिबांचे कंगाल, अर्थहीन आयुष्य ते प्रत्यक्ष अनुभवत होते. भाऊंचे हळवे कविमन हे सारे पाहून खूपच अस्वस्थ व्हायचे. हाच त्यांच्या जाग्या झालेल्या अलौकिक प्रतिभेचा उसळणारा क्षण होता. त्यांच्यातल्या कवितेला, कथेला, कादंबऱ्यांना अलगदपणे जाग आली आणि शिरोड्यातच त्यांच्या अलौकिक प्रतिभेने अक्षररूप धारण केले. शिरोड्यात भाऊंची सुरु झालेली लेखनसाधना आयुष्याच्या अंतापर्यंत अविरत चालू होती. खांडेकर यांचे लेखन १९१९पासून म्हणजे वयाच्या एकविसाव्या वर्षापासून सुरु झाले. सुरवातीला 'कुमार' आणि 'आपत्ती' ह्या टोपण नावाने विनोदी लेखनाला त्यांनी सुरवात केली; परंतु विनोदी लेखन करणे हा भाऊंचा पिंडच नव्हता. 'घर कुणाचे' ही त्यांची पहिली कथा १९२३मध्ये 'महाराष्ट्र साहित्य' मध्ये प्रकाशित झाली. आणि एक कथालेखक म्हणून खांडेकरांचे नाव साहित्य विश्वात गाजू लागले. 'हृदयाची हाक' ही त्यांची पहिली कादंबरी १९२९मध्ये प्रकाशित झाली. १९३६ साली त्यांचा 'वायुलहरी' हा लघुनिबंधसंग्रह प्रसिद्ध झाला. त्याच सुमारास महात्मा गांधींचा मिठाचा सत्याग्रह १९३० साली झाला. गांधीजींचा खांडेकरांवर जबरदस्त प्रभाव पडला होता. तसा तो कार्ल मार्क्स यांचासुद्धा पडला होता. 'उल्का' ह्या खांडेकरांच्या प्रसिद्ध कादंबरीच्या रूपाने हा प्रभाव प्रकट झाला होता. श्रीपाद कृष्ण कोल्हटकर आणि राम गणेश गडकरी यांच्या लेखनानेही ते प्रभावित होते. शिरोड्यात त्यांचे तारुण्य लेखक म्हणून सहजपणे उमलत होते. तिथे असतानाच त्यांचे कथासंग्रह, कादंबऱ्या, लघुनिबंधसंग्रह प्रसिद्ध झाले आणि मराठी भाषेतला हा श्रेष्ठ कादंबरीकार, कथाकार अनेक पुरस्कारांनी सन्मानित होत शेवटी 'ज्ञानपीठ पुरस्कारा'पर्यंत सहजपणे पोहोचला.

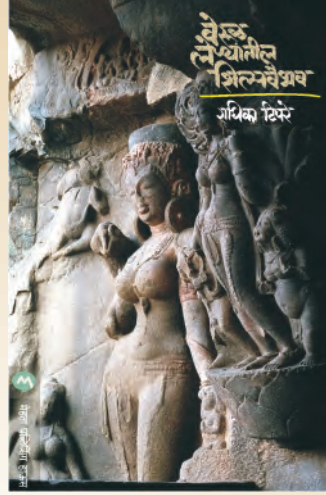
खांडेकरांना ७८ वर्षांचे आयुष्य लाभले; परंतु या एवढ्या आयुष्यात त्यांनी निर्माण केलेले साहित्य आणि त्यांना लाभलेले मानसन्मान लक्षात घेतले तर माणूस आश्चर्यचकित होतो. पंधरा कादंबऱ्या, एकोणतीस कथासंग्रह, चार रूपककथासंग्रह, अठरा लघुनिबंधसंग्रह, चार संशोधनात्मक पुस्तके, सहा समीक्षासंग्रह, दोन चरित्रे, 'सशाचे सिंहावलोकन', 'पहिली पावलं' हे आत्मकथनात्मक लेखन आणि 'एका पानाची कहाणी' हे आत्मचरित्र, याखेरीज नाटक, व्यक्तिलेखसंग्रह, संपादित साहित्य आणि अठरा चित्रपटांच्या पटकथा आदी विपुल साहित्यसंपदा त्यांच्या नावावर आहे. मूलतः खांडेकर कवी होते. कविवृत्तीचे होते; परंतु त्यांची कवी म्हणून

२ री आवृत्ती

वेरुळ लेण्यातील शिल्पवैभव

लेखक

राधिका टिपरे

किंमत : ३००/-रु.। पोस्टेज : ५०/-रु.

अवघा डोंगर कोरून निर्मिलेलं हे वेरुळचं शिल्पलेणं म्हणजे गतवैभवाची साक्ष देणारं मूर्तरूपातील काव्य आहे... तत्कालीन समाज जीवनाला धर्मप्रसाराचं अधिष्ठान देऊन काळ्या कातळामध्ये बंदिस्त करणाऱ्या कलाकारांनी जणू गतिमान काळालाच येथे अंगुलीस्पर्शाच्या जादूने रोखून ठेवलेलं आहे... या शिल्पाकृती आपल्याशी मूकपणे बोलतात... त्यांच्या बंद ओठांतून उमटणारे निःशब्द बोल आपल्या कानात गुंजत राहतात... गर्भरेशमी वस्त्रांची सळसळ आपल्याला जाणवते...

नुपरांची छन् छन्, बांगड्यांची किणकिण आणि दमदार लयीतील पायरव... सगळं काही उमजतं...समजतं...फक्त हे सर्व जाणणारं मन हवंय... पाषाणातून साधल्या जाणाऱ्या या संवादाचे बोट पकडून आपण कलावैभवाच्या या नगरीत हरवून जातो...

काळाचे पडदे दूर होताहेत असं वाटतं आणि वस्त्रालंकारांनी सजलेले परिपूर्ण असे स्त्री-पुरुष आपल्याला या वास्तूमध्ये वावरताना दिसू लागतात... निर्जीवतेतून सजीव होणारी ही कला आपल्याला संमोहून टाकते...

मेहता मराठी ग्रंथजगत : फेब्रुवारी २०१८ । ८३

नाममुद्रा मराठी कविताविश्वावर उमटली नव्हती. खांडेकर कवी म्हणून रसिक वाचकांना फारसे परिचित नव्हते. त्यांच्या १३७ कवितांचे संकलन १९९९ साली 'वि. स. खांडेकरांची कविता' या शीर्षकाखाली डॉ. अविनाश आवलगावकर यांनी केले आणि त्या ग्रंथाला विवेचक अशी प्रदीर्घ अभ्यासपूर्ण प्रस्तावना लिहिली. ऋषितुल्य जीवन ते जगले. संस्कारक्षम साहित्य निर्माण करून पिढ्यांवर संस्कार केले ते आपल्या जगण्यातून आणि मुख्य म्हणजे आपल्या उत्तम अशा लेखनातून.

खांडेकरांनी काही अनुवादही केले. उदा. सूर्यकमळे, सोनेरी सावल्या, तुरुंगातील पत्रे इ. तसेच खांडेकरांचे साहित्यही अनुवादाद्वारे विविध भारतीय भाषांमध्ये पोहोचले. त्यांच्या शंभरहून अधिक कथा आणि दहा कादंबऱ्या तमिळ भाषेत अनुवादित झाल्या. तमिळ भाषेतही 'खांडेकर युग' निर्माण झाले होते. गुजराती भाषेतही खांडेकरांचे विपुल साहित्य अनुवादित झाले. कन्नड भाषेमध्ये कादंबऱ्या आणि कथा अनुवादित झाल्या. मल्याळी भाषेत दोन कादंबऱ्या अनुवादित झाल्या. इतकेच नव्हे तर बंगाली, सिंधी आणि हिंदीमध्येही खांडेकरांचे साहित्य अनुवादित स्वरूपात पोहोचले. खांडेकर हे एकमेव श्रेष्ठ मराठी साहित्यिक होऊन गेले, की ज्यांना भारतातल्या महत्त्वाच्या भाषांमध्ये अनुवादित स्वरूपात प्रवेश मिळाला आणि त्या त्या भाषेतल्या चोखंदळ वाचकांनी खांडेकरांना आपल्याच भाषेतले श्रेष्ठ लेखक म्हणून मान दिला.

१९४१ साली सोलापूर येथे संपन्न झालेल्या २६व्या साहित्य संमेलनाचे अध्यक्षस्थान खांडेकर यांनी भूषवले. अध्यक्षपदावरून भाषण करताना खांडेकर यांनी एकूणच श्रेष्ठ साहित्यिकांच्या अंतर्मनाचा वेध घेताना, काहीसे आत्मनिवेदनच केले होते. ते म्हणतात, "लेखकाची तीन व्यक्तित्वं असतात. पहिलं आंतरिक, दुसरं लौकिक आणि तिसरं वाङ्मयीन. या तिन्हींचा गुणाकार-भागाकार होऊन जे रसायन तयार होतं, त्यातूनच ललितकृतीचे गुण-दोष निर्माण होतात. कुठली कल्पना कशी सुचली, हे सांगण्यात थोडी मौज असते. ऐकणाऱ्याला थोडी गंमत वाटते; पण त्यामुळे ललितकृतीच्या निर्मितीवर फारसा प्रकाश पडू शकत नाही. माझं आंतरिक आणि लौकिक व्यक्तित्व एका विशिष्ट प्रकारे घडवलं गेलं, ते शिरोड्यातल्या माझ्या अठरा वर्षातल्या अनुभवांनी. म्हणूनच मी शिरोड्याला, माझ्या लेखनावर परिणाम करणारा बृहत ग्रंथ म्हणून मानत आलो."

गुणसंपन्न साहित्याच्या तीन कसोट्या वि. स. खांडेकरांचे गुरू आणि आदरस्थान असलेल्या श्रीपाद कृष्ण कोल्हटकर यांनी सांगितल्या होत्या

आणि त्या म्हणजे भाषांतर, देशांतर आणि कालांतर. वि. स. खांडेकर या त्यांच्या गुणसंपन्न शिष्याने या तीनही कसोट्या केव्हाच ओलांडल्या होत्या. संपूर्ण विसावे शतक तोलण्याची विलक्षण ताकद खांडेकरांच्या लेखणीत होती. अशा खांडेकरांचे साहित्य गरुडभरारी घेऊन इंग्रजी, रशियन आणि चेक ह्या तीन परदेशी भाषांमध्ये पोचले आणि भारतीय साहित्यविश्वाच्या सीमा त्यांच्या साहित्याने ओलांडल्या.

खांडेकर नेहमी म्हणत असत की, समाजमनाला आणि भारतीय अभिजात सुंदर संस्कृतीला पोषक असे साहित्य मी लिहिले. माझ्या हातून अमंगल असे काहीच लिहिले गेले नाही वा तसे अमंगल विचार कधीच लिहिले जाणार नाहीत.

नैतिक मूल्यांची, प्रामाणिक आयुष्य जगण्याची जपणूक आयुष्यभर करणाऱ्या खांडेकरांनी आपल्या एकूणच साहित्यातून त्याच आदर्शांचा पुरस्कार केला. चारित्र्यसंपन्न नैतिकतेचा, आपल्या प्राचीन वैदिक सांस्कृतिक संचिताचा, सामाजिक जाणिवेचा, प्रामाणिक आयुष्यातल्या सुख-दुःखाने भारलेल्या मानवी आयुष्याचा पट भरजरी भाषेत विणला. खांडेकरांनी आपल्या अमरत्व लाभलेल्या लेखणीतून आपले शाश्वत साहित्य प्रकट केले. अलौकिक चिंतनाचा डोळस मोरपिसारा खांडेकरांच्या सर्वस्पर्शी साहित्यातून नृत्य करत होता.

१९१९ ते १९७६ एवढ्या प्रदीर्घ पंचावन्न-साठ वर्षांच्या कालखंडात खांडेकर व्रतस्थपणे, अथकपणे लिहित होते. 'कांचनमृग', 'उल्का', 'ययाति', 'अमृतवेल' यांसारख्या कादंबऱ्यांनी अभिजात मराठी साहित्यात अमरत्व प्राप्त केले. त्याचे दृश्य फळ म्हणजे भारत सरकारने १९६८ साली त्यांना 'पद्मभूषण' पुरस्काराने गौरविले. साहित्य अकादमी पुरस्कार त्यांच्या 'ययाति'लाच मिळाला होता.

खांडेकर हे अक्षरवाङ्मयाला लाभलेलं एक लेणं होतं. मराठी साहित्यविश्वात सर्वोच्च स्थान प्राप्त झालेल्या, वैभवसंपन्न मराठी भाषेचे उपासक असणाऱ्या खांडेकर यांनी वाचकांच्या मनावर अधिराज्य गाजवलं आणि २ सप्टेंबर १९७६ रोजी वयाच्या ७८व्या वर्षी खांडेकर नावाचा तेजस्वी तारा निखळून पडला... असे संस्कारसंपन्न साहित्य निर्माण करणारे जे थोडे श्रेष्ठ साहित्यिक आजपर्यंत साहित्यविश्वात होऊन गेले त्यात वि. स. खांडेकर अग्रभागी होते, हे मात्र निश्चित.

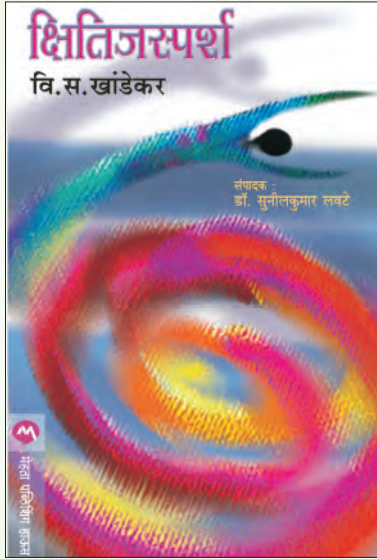
— वामन देशपांडे

९३२४६१५०७७

अभिप्राय

‘हस्तिदंती छोटा ताजमहाल’

क्षितिजस्पर्श

वि. स. खांडेकर

संपादक : डॉ. सुनीलकुमार लवटे

पृष्ठसंख्या : १२०

किंमत : १२०/-

८६ । फेब्रुवारी २०१८ : मेहता मराठी ग्रंथजगत

मराठी साहित्य क्षेत्रात असे अनेक साहित्यिक होऊन गेले ज्यांच्या लेखणीतून साकार झालेल्या साहित्यकृतींनी मराठी भाषेचे वैभव वाढविले. आपल्या या मराठी भाषेमध्ये शब्दरूपी रत्नांची खाण उधळून देणारे जे अनेक साहित्यिक आहेत त्यात वि. स. खांडेकर यांचे नाव आदराने घेतले जाते. ज्ञानपीठ पुरस्कार मिळविणारे खांडेकर हे स्वतः एक मोठे शब्दांचे विद्यापीठ होते असे म्हटले तर वावगे ठरणार नाही. त्यांनी प्रत्येक साहित्य प्रकारात विपुल लेखन केले आहे. वि. स. खांडेकर यांच्या रूपककथांचा 'क्षितिजस्पर्श' हा संग्रह नुकताच माझ्या वाचनात आला. एका मोठ्या साहित्यिकाच्या लेखनाची समीक्षा करण्याचा आजच्या लेखाचा हेतू नाही. तर 'जे जे आपणासी ठावे ते ते इतरांसी सांगावे...' इतकाच या लेखाचा हेतू.

'क्षितिजस्पर्श' या पुस्तकात खांडेकर यांच्या पूर्वी विविध ठिकाणी प्रकाशित झालेल्या निवडक ४६ रूपककथांचा समावेश आहे. यातल्या अनेक कथा तर खूप छोट्या-छोट्या आहेत; पण आजही त्या वाचकाला खूप मोठा अर्थ समजावण्याचा प्रयत्न करताना दिसतात. उदाहरणार्थ - खांडेकर यांची 'दोन प्रवासी' ही रूपककथा. यात दोन प्रवासी अमावस्येच्या रात्री निर्जन मार्गाने चालले आहेत. यात पहिला प्रवासी तरुण आहे तर दुसरा प्रवासी वृद्ध आहे. तरुणाला आशा, स्वप्ने, प्रीती आणि यौवन वेगाने पुढे नेत होती. तो गीत गुणगुणत चालला आहे. तर वृद्ध प्रवासी निराशा, स्वप्नभंग, एकलेपण आणि वार्धक्य यांच्या भाराने वाकून ओणवा झाला होता. तो कण्हत इतकी मंद पावले टाकीत होता की, तो पुढे जात आहे की नाही हेच कळत नव्हते. तरुण एकदम थांबतो आणि मागे वळून म्हणतो, "किती सुंदर मार्ग आहे हा! नाही? जिकडंतिकडं चांदण्याच चांदण्या." मागे राहिलेला वृद्ध प्रवासी त्याला उत्तर देताना म्हणतो, "काय भयंकर रस्ता हा! जिथंतिथं काटेकुटें आणि खाचखळगे!" इथे ही कथा संपते. याच्यातून तुम्ही काय घ्यायचे आणि काय समजायचे हा निर्णय वाचकावर सोडलेला असतो. आता या कथेमधून निघाणारे अर्थ शोधायचे झाल्यास माणसाच्या दृष्टिकोनातला फरक ही कथा आपल्याला सांगते- हा झाला एक अर्थ. तर दुसरीकडे तारुण्य आणि वार्धक्य यावरही ही कथा भाष्य करते. ऐन उमेदीचा काळ आणि दुसरी मरणासन्न अवस्था जिथे जगण्याचा आधारच उरलेला नाही.

कमी पण प्रभावी अशा शब्दांत वि. स. खांडेकर यांच्या रूपककथा आपल्याला खूप काही सांगून जातात. फक्त ते शब्दांच्या पलीकडले

समजून घेण्याची वाचकाची वृत्ती हवी. खांडेकर एक उत्कृष्ट लेखक होते याचे दाखले आपल्याला त्यांच्या प्रत्येक साहित्यकृतीतून मिळत राहतात. नदी, चंद्र, इंद्रधनुष्य, सूर्य, समुद्र इत्यादी निसर्गप्रतिमांचे सुंदर वर्णन आणि शब्दांचा अचूक वापर करत एखादा प्रसंग सुंदर पद्धतीने लोकांसमोर मांडणे किंवा उभा करणे ही कला प्रत्येक लेखकाने शिकण्यासारखी आहे. रूपककथांना खांडेकर 'हस्तिदंती छोटा ताजमहाल' का म्हणत असतील हे या पुस्तकावरून कळते.

— साधना दीपक राजवाडकर
दैनिक नवराष्ट्र - जानेवारी २०१८

आवाहन

पुस्तक वाचताना वाचक त्या पुस्तकाशी एकरूप झालेला असतो. काही वेळेला तर तुमच्या जीवनाला कलाटणी देण्याचं सामर्थ्य एखाद्या पुस्तकामध्ये असतं. आम्ही नेहमीच वाचकांना दर्जेदार पुस्तकं वाचण्याचा आनंद दिला आहे. मेहता पब्लिशिंग हाऊसचं असंच एखादं तुम्हाला आवडलेलं, भावलेलं पुस्तक असेल तर त्या पुस्तकाबद्दलचा अभिप्राय आम्हाला साधारण ५०० ते ८०० शब्दांत लिहून कळावा. अभिप्रायाबरोबर आपला संपूर्ण पत्ता आणि मोबाईल नंबर देण्यास विसरू नये. ते पुस्तक आपल्याला का आवडलं ते लिहायचं आहे. आपल्या अभिप्रायाचं स्वागत असेल. यासाठी मानधनही दिलं जाईल. अभिप्राय छापण्याबाबतचा अधिकार संपादकांच्या अधीन राहिल. त्या संबंधात कोणताही पत्रव्यवहार केला जाणार नाही आणि अस्वीकृत अभिप्राय परत पाठवला जाणार नाही, याची कृपया नोंद घ्यावी. तसेच या संदर्भात दूरध्वनी-वरून कोणीही संपर्क साधू नये. आपला अभिप्राय आमच्या या ई-मेलवर mmgj@mehtapublishinghouse.com किंवा खालील पत्त्यावर पोस्टाने/कुरियरने पाठवावा.

मेहता पब्लिशिंग हाऊस, १९४१ सदाशिव पेठ, माडीवाले कॉलनी, बाजीराव रोड, टेलिफोन भवन समोर, पुणे ३०.

२ री आवृत्ती

अणसार

लेखक

वर्षा अडालजा

अनुवाद

अंजनी नरवणे

किंमत : ३५०/-रु.

पोस्टेज : ५०/-रु.

प्रसिद्ध गुजराती लेखिका वर्षा अडालजा यांची 'अणसार' ही कादंबरी म्हणजे प्रत्येक संवेदनशील व्यक्तीला अंतर्मुख करणारी आणि जीवनमूल्यंच तपासून पाहण्यास उद्युक्त करणारी कलाकृती आहे. 'अणसार' म्हणजे देवाची घंटा! प्रत्येकाच्या मनात एक देवाची घंटा असते. मनात सत्-असत् प्रवृत्तींचा संघर्ष चालू असतो. संवेदनशील व्यक्तीच्या मनात जेव्हा त्या देवाच्या घंटेच्या आवाजाची प्रथम चाहूल येते आणि तो संघर्ष अस्तित्वालाच आव्हान देतो, तेव्हा त्या घंटेचा टोल ऐकू येतो आणि माणसाचं 'माणूस'पणच पणाला लागतं! 'माणूस'पण असंच पणाला लागलेल्या एका आजारी रूपाची ही संघर्षकहाणी. माणसाचं मन हे अमूर्त आणि अनाकलनीय असतं, माणसाचं 'दिसणं', आणि मनाचं 'असणं' हे फार फार क्वचित 'एकत्र' येतं; आणि एकत्र येतं, तेव्हा एक 'अवतारी पुरुष' प्रगट होत असतो - आणि तो तर 'संभवामि युगे युगे' असा असतो. परंतु अशा अवतारी पुरुषाची 'वाट' न पाहता, माणसानं 'माणसा'सारखं विचार करणं आणि जगणं ही एक सर्वात महत्त्वाची गोष्ट आहे. म्हणूनच मंदर तेरेसा म्हणतात : 'जगातला सर्वात भयानक रोग कॅन्सर किंवा कुष्ठरोग नाही; परंतु जगात कोणाला माझी गरज नाही, मी कोणाला आवडत नाही आणि कोणालाही माझी पर्वा नाही, अशी भावना मनात निर्माण होणं, ही सर्वात महाभयंकर व्याधी आहे.'

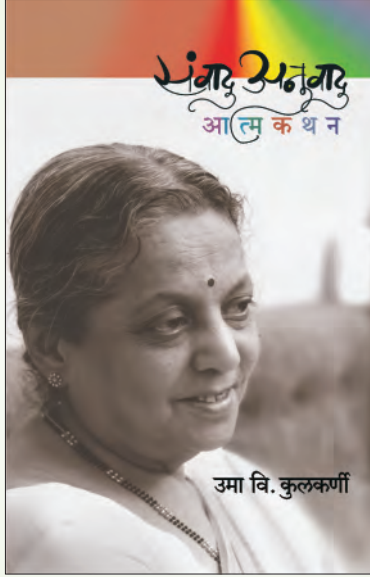

मेहता मराठी ग्रंथजगत : फेब्रुवारी २०१८ । ८९

अभिप्राय

प्रांजळ, प्रवाही, पारदर्शी आत्मकथन

संवाद-अनुवाद

लेखक : उमा कुलकर्णी

पृष्ठसंख्या : ४३२

किंमत : ४५०/-

९० । फेब्रुवारी २०१८ : मेहता मराठी ग्रंथजगत

ज्यांनी भैरप्पा, कारंत, कार्नाड, अनंतमूर्ती, तेजस्वी, वैदेही अशा श्रेष्ठ कन्नड लेखकांच्या उत्तमोत्तम अशा सुमारे साठ साहित्यकृती मराठीत आणल्या. त्यातून मराठीची ज्यांनी समृद्धी आणि श्रीमंती वाढवली, मराठी वाचकांच्या जगण्याची इयत्ता उंचावली त्या उमा विरूपाक्ष कुलकर्णी या गेल्या अर्धशतकातल्या आणि आजच्या घडीच्या सर्वोत्तम अनुवादक आहेत. त्यांचे आत्मकथन हे ४२६+६ पृष्ठांचे असूनही एकदा हातात घेतले की वाचून पूर्ण केल्याशिवाय खाली ठेवत नाही. जणू उमा कुलकर्णी या ज्ञानपीठविजेत्या कन्नड साहित्यिकेच्या आत्मकथनाचा हा उमा कुलकर्णीकृत मराठी अनुवादच मी वाचतोय इतका वेगवान आणि सच्चा अनुभव हे आत्मकथन देते.

वाचनीयता, समंजस जगणं आणि दिव्य अंतर्दृष्टी यांचा संगम असलेलं लक्ष्मीबाई टिळक यांच्या पुढचं मराठी आत्मचरित्र म्हणजे हे पुस्तक. बहुधा हे मराठीतले पहिलेच असे आत्मकथन असावे की ज्यात जीवन जसे समोर आले तसे ते स्वीकारले आणि जसे जगले तसे कोणताही आडपडदा न ठेवता लिहिले. बालपणापासून आजपर्यंतचा त्यांचा जीवनप्रवास यात येतो. त्यांनी ज्या ग्रंथांचे अनुवाद केले त्या कलाकृती, ते साहित्यकार, त्यांचा परिसर आणि त्यांचे समग्र अनुभवविश्व यांची सफर उमाताई वाचकाला घडवून आणतात.

पुस्तक संपतं, पण जीवनानुभवाची चव रेंगाळत राहते. सोबत करते. यात अनिल अवचट, कमल देसाई, सुमित्रा भावे, भैरप्पा, कारंत, वैदेही अशा असंख्य जिवलगानांच्या विपुल आठवणी आहेत. त्या अर्थानं ते उमाताई, विरूदा, शशीप्रभा, मॉडेलकॉलनी आणि या साऱ्यांचंच आत्मकथन आहे. तेही इथे पुन्हापुन्हा आणि कडकडून भेटत राहतात. पुस्तकभर साथ करतातच; पण नंतरही मनात शिल्लक राहतात. गंभीर भाष्य करतानाची उमाताईची सहजता, आयुष्याकडे सम्यकपणे बघण्याची वृत्ती, चटका लावणारे असंख्य प्रसंग टिपतानाची त्यातली त्यांची रसिकता सारेच पकड

घेणारे. वयाची साठी पार केल्यानंतरही त्यांनी काळजाच्या गाभ्याशी कायम जपलेला मिष्कीलपणा, जगाकडे बघण्याची निर्व्याज वृत्ती आणि चिंतनशीलता मुळातूनच अनुभवावी अशा तोडीची.

या आत्मकथनात तक्रारीचा सूरच नाही हे विलक्षण आहे. भडकपणा, चढा सूर, दुराग्रह, रडगाणं, आत्मप्रौढी यांचा मागमूसही यात नाही. ते त्यांनी अर्पण केलंय- 'आमच्या न जन्मलेल्या अपत्यांस- कृतज्ञतापूर्वक.' एक सुत्र करणारी, काळीज हलवणारी अर्पणपत्रिका. सुमारे ५० वर्षांच्या सहजीवनात आपल्या नवऱ्याबद्दल, विरूपाक्ष कुलकर्णीबद्दल एकही तक्रार नसलेले मराठीतलेच काय बहुधा भारतीय साहित्यातले हे पहिले आणि एकमेव आत्मकथन असावे. नितळ, खोल, दृष्टी विस्तारणारं.

उमाताई आपल्या सोयऱ्यांबद्दल, नात्यागोत्याबद्दल समरसून लिहितात. उमाताई आपल्या मोलकरणीबद्दलही इतक्या आपुलकीनं लिहितात, तिचं जगणं ठसठशीतपणे पकडतात की ते वाचून मी असं मराठीतलं दुसरं पुस्तक आठवू लागलो; पण मला तरी ते सापडलं नाही. हा मैत्रीभाव, ही माणुसकीची ओल काही आगळीच. 'ऐशी कळवळ्याची जाती, करी लाभाविण प्रीती' खरं म्हणजे हे काही आध्यात्मिक पुस्तक नाही बरं का! हे एका गृहिणीचं, लेखिकेचं मध्यमवर्गीय जगणं आरपारपणे चित्रित करत वाचकाचं बोट धरून वाहतं, निर्मळ जगणं चिमटीत पकडणारं आत्मकथन आहे. जगण्याचं बळ वाढवणारं, अंतर्मुख करणारं, वाचकाला संपन्न जीवनदृष्टी देणारं हे पुस्तक प्रत्येकानं वाचायलाच हवं.

— प्रा. हरी नरके
फेसबुक

२ री आवृत्ती

त्यांच्या सिंड्रोमची कथा

लेखक

कल्पना चारुदत्त भागवत

किंमत : १९०/-रु.

पोस्टेज : ५०/-रु.

स्वतःची रोगप्रतिकारक शक्ती स्वतःसाठीच घातक ठरवणारा आजार म्हणजे जीबी सिंड्रोम!

मज्जातंतू हळूहळू निकामी करून या आजाराचा विषाणू बोटं, पाय, हात आणि पुढेपुढे फुफ्फुसं आणि श्वासनलिकेवरही हल्ला करतो. लाखामागे केवळ दोन-तीन जणांना होणारा असा हा आजार!

चारुदत्त भागवतांना अशा आजाराने पछाडल्यानंतर त्याच्याशी झगडताना ते व त्यांची पत्नी कल्पना यांना आलेले अनुभव, तीव्र मानसिक चढ-उतार आणि त्यातून वाढीला लागलेली श्रद्धा यांचे संवेदनक्षम चित्रण कल्पना चारुदत्त भागवत यांनी या कथनातून केले आहे.

म्हणूनच निव्वळ भयंकर आजाराच्या पुढे जाऊन हे कथन वाचकाला शरीर-मनाबद्दल अधिकाधिक प्रगल्भ करते.

मेहता मराठी ग्रंथजगत : फेब्रुवारी २०१८ । ९३

जाणता राजा श्री शिवछत्रपती

– रा. वा. शेवडे गुरुजी

“पंत-”

“बोला, मासाहेब-”

“आज पहाटे एक विचित्र स्वप्न पडलं.”

“विचित्र? सांगा तर खरं!”

“एक देवी आमच्या स्वप्नात आली. तिचा चेहरा चिंतातुर होता. म्हणाली-”

“काय म्हणाली?”

“विसरलीस मला? तुझी फार फार आठवण येते. पंत, बहुधा ती तोरणजाई असावी. जोपर्यंत आदिलशहाच्या-”

इतक्यात “मासाहेब! मासाहेब!” असे म्हणत शिवरायांनी प्रवेश केला. मासाहेबांना एक स्वप्न पडले होते. त्या आणि पंत त्यावर विचार करीत होते. शिवराय आले ते जणू स्वारीवर जाण्याच्या तयारीनेच. ते म्हणाले, “मासाहेब?”

“काय हवं शिवराय?”

“आपली अनुज्ञा. कानद खोऱ्याच्या टेहळणीवर चाललो आहोत आम्ही.”

“बरोबर कोण कोण आहेत?”

“तानाजी मालुसरे, येसाजी कंक, शिवाय आमचे मर्द मावळे.”

“विजयी व्हा. चांगली टेहळणी करून या. योग्य वेळी तोरणजाईच्या दर्शनाला आम्हाला जायचं आहे. इकडील काळजी करू नका. पंत आहेतच.”

शिवरायांनी जिजाऊ मासाहेबांचा आणि पंत दादोजींचा निरोप घेतला. त्यांनी कानद खोऱ्याकडे कूच केले. खोऱ्याचा रमणीय परिसर पाहून ते थक्कच झाले. इष्ट ठिकाणी पोहोचताच शिवराय म्हणाले,

“पाहा तो किल्ला आणि त्यावरील ते हिरवे आदिलशाही निशाण.”

सर्वांच्या नजरा त्या निशाणाला भिडल्या. शिवराय पुढे सांगू लागले, “माझ्या हुशार हेर मावळ्यांनी माहिती आणली आहे.”

“काय आणली आहे शिवराय?” येसाजी म्हणाले, “सांगा. ती ऐकायला आमचे कान आतुर झाले आहेत.”

“किल्ला प्रचंड आहे, त्या मानानं बंदोबस्त कच्चा आहे. फौजफाटा नाममात्रच.”

“आदिलशहाचं इतकं दुर्लक्ष कसं या किल्ल्याकडं?” तानाजीने शंका व्यक्त केली.”

“त्याला वाटतं कोण जातो या किल्ल्याच्या वाट्याला. पण मावळमर्दानो, झुंझारमाची प्रथम गाठायची. रस्ता मोठा बिकट आहे,

इकडे कडा तिकडे दरी. जपून जायचं.”

शिवरायांनी सूचना केल्या. “तानाजी, फते होताच तुम्ही दरवाजावर निशाण लावा. येसाजी, तुम्ही चौक्या पहारे बसवा. समजलं! आता तोरणजाईचं स्मरण करा आणि मनात म्हणा- हर हर महादेव!”

मर्दाच्या छातीने व चित्याच्या चपळाईने मावळे सरसर गडावर चढले. गडावरचे लोक चकित झाले. घाबरून गेले.

शिवरायांनी किल्ला ताब्यात घेतला. येसाजींनी चौक्या पहारे बसवले. तानाजीने मराठ्यांचा झेंडा फडकविला.

शिवरायांनी तोरणा जिंकून स्वराज्याचे सोनेरी तोरण बांधले. ते तोरणजाईच्या दर्शनाला गेले. हात जोडून ते म्हणाले,

“माते, प्रसन्न हो. तू स्वतंत्र झालीस. मासाहेब आता तुझ्या दर्शनाला येतील. हिंदवी स्वराज्य स्थापन करण्याची मी शपथ घेतली आहे. ती पार पाडण्याचं सामर्थ्य मला दे.”

शिवरायांनी किल्ल्याची तटबंदी बांधण्याचे काम सुरू केले. गडाच्या रक्षणार्थ निवडक मावळ्यांचे सैन्य ठेवून ते पुण्यास निघाले. मासाहेबांचे केव्हा एकदा दर्शन घडेल असे त्यांना झाले होते.

शिवरायांच्या पराक्रमाने जिजाऊ मासाहेबांना आनंद झाला. त्यांनी तोरणजाईचा प्रसाद ग्रहण केला. दोन दिवस लाल महालाला महोत्सवाचे स्वरूप आले होते. गरिबांना अन्नदान, वस्त्रदान करण्यात आले.

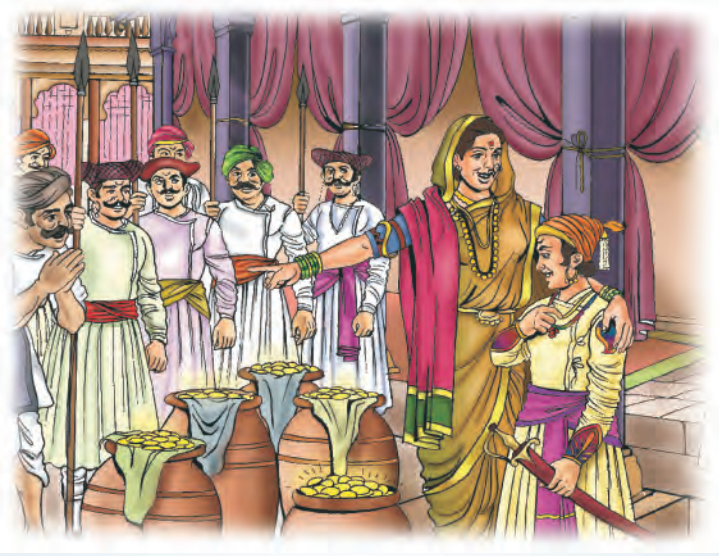
असेच चार दिवस निघून गेले. मासाहेबांना भेटण्यासाठी तोरण्याहून काही मावळे आले. तेथे शिवराय होतेच. ते म्हणाले,

“का आलात बाबांनो? काही गडबड नाही ना?”

“तटबंदी दुरुस्त करताना खणू लागलो, तो चार रांजण मिळाले. आपल्या पायी रुजू करण्यासाठी ते आणले आहेत.”

रांजण उघडण्यात आले. ते सुवर्णमुद्रांनी अगदी काठोकाठ भरले होते. मासाहेब उद्गारल्या,

“तोरणजाईची कृपा! शिवाईची कृपा! भवानीची कृपा! पंत, हिंदवी

स्वराज्यस्थापनेचे पाहिलंत हे शुभचिन्ह! लालमहालावर जरीपटका फडकवा. आजपासून आपण स्वतंत्र झालो आणि हे पाहा पंत, शिवरायांनी तोरणा घेतला हे काम साधं नव्हे, प्रचंड आहे. तोरण्याचं नाव प्रचंडगड ठेवा.”

पंतांनी जिजाऊ मासाहेबांची आज्ञा शिरसावंद्य मानली.

२ री आवृत्ती

सेक्स, स्काॅच अँड स्काॅलरशिप

लेखक
खुशवंत सिंग

अनुवाद
अनिल किणीकर

किंमत : २५०/-रु.

पोस्टेज : ५०/-रु.

खुशवंत सिंग म्हणजे एक बहुरंगी आणि बहुदंगी असे व्यक्तिमत्त्व, साहित्य, इतिहास, संस्कृती, तत्त्वज्ञान आणि विविध विषयांवरील स्तंभलेखन यामुळे ते भारतात व परदेशातही वाचकप्रिय लेखक आहेत. 'सेक्स, स्काॅच अँड स्काॅलरशिप' या त्यांच्या निवडक लेखसंग्रहात काही सेक्स, थोडी स्काॅच आणि बरंच काही स्काॅलरशिप, अशा विषयांवरील लेख आहेत. त्यांचे निसर्गप्रेम, पंजाब प्रश्नाबाबतची आस्था, जगातील सर्व धर्मांचा अभ्यास आणि त्याचबरोबर स्वतःच्या शीख धर्माचे संशोधन, या विषयांवरील अभ्यासपूर्ण आणि उत्कट विवेचन ही या संग्रहाची वैशिष्ट्ये आहेत.

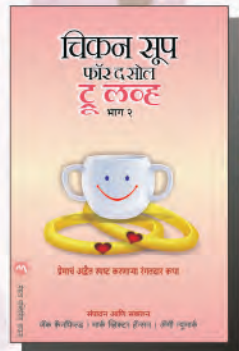
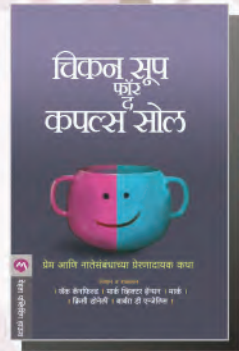
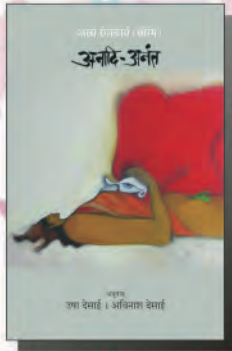
खुशवंत सिंग यांचे खास खुसखुशीत आणि परखड शैलीत केलेले स्वतःचे सविस्तर असे लिखाण हे या पुस्तकाचे आणखी एक वैशिष्ट्य आहे. किंबहुना खुशवंत सिंग यांनी लिहिलेल्या व्यक्तिचित्रांपैकी हे परिपूर्ण असे व्यक्तिचित्र आहे. खुशवंत सिंग यांच्या 'सेक्स, स्काॅच अँड स्काॅलरशिप' या पुस्तकातील एकूण लेखनाचा केंद्रबिंदू हा 'माणूस' आहे, म्हणून हे लेख वाचताना प्रत्येकजण नकळत अंतर्मुख होतो.

शब्दांचेर जडावं प्रेम..

पुस्तकांशी जुळावं नातं..

Happy Valentines Day

Postal Reg. No. PCW/08G/2018 – 2020

RNI. No. MAHMAR/2000/02739

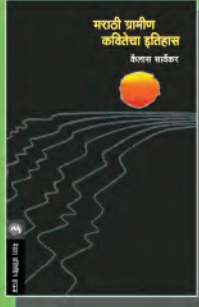
No. SDO/Pune City/SR/3/2018 - Date : 10/01/2018

Posting at Marketyard, PSO, Pune 411037

Publication Date : 09/02/2018

Posting Date : 11/02/2018

आवर्जून वाचावे

मेहता मराठी ग्रंथजगत

१९४१, सदाशिव पेठ, माडीवाले कॉलनी, बाजीराव रोड,
टेलिफोन भवन समोर, पुणे-३०. फोन-०२० २४४७६९२४

प्रति,
